

KU LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

Academiejaar 2017 - 2018

Op welke manieren kan men tijdens zijn leven de definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan zijn reeds actieve kinderen garanderen?

Erfrechtelijke aspecten van de overdracht van zijn familiebedrijf aan een wettelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn (troonopvolger)

Promotor : Prof. Dr. J. DU MONGH

Onder begeleiding van: Mevr. I. COLAERS

Masterscriptie ingediend door

Alicia COVELIERS

Bij het eindexamen voor de graad van

MASTER IN DE RECHTEN

KU LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

Academiejaar 2017 - 2018

Op welke manieren kan men tijdens zijn leven de definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan zijn reeds actieve kinderen garanderen?

Erfrechtelijke aspecten van de overdracht van zijn familiebedrijf aan een wettelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn (troonopvolger)

Promotor : Prof. Dr. J. DU MONGH

Onder begeleiding van: Mevr. I. COLAERS

Masterscriptie ingediend door

Alicia COVELIERS

Bij het eindexamen voor de graad van

MASTER IN DE RECHTEN

SAMENVATTING

In deze verhandeling zal ik nagaan op welke wijze bij leven een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het reeds actieve kind gegarandeerd kan worden. Naast de analyse volgens Belgisch recht, zal een rechtsvergelijkende studie worden gemaakt met het Frans en het Zwitsers recht. Met een ‘definitieve aandelenoverdracht’ wordt een eigendomsoverdracht bedoeld die na het overlijden van de erflater niet langer aangevochten kan worden door zijn reservataire erfgenamen op grond van het wettelijk erfrecht.

Vooreerst wordt kort ingegaan op de problematiek bij een wettelijke vererving van aandelen indien men niets geregeld heeft. Vervolgens zullen de bestaande civielrechtelijke overdrachtstechnieken bij leven besproken worden zoals de gewone schenking, de ouderlijke boedelverdeling-schenking, de schenking bij dubbele akte of de verkoop van aandelen. Uit de bestudering van deze technieken zal blijken dat zij geen volledige zekerheid op een definitieve aandelenoverdracht kunnen bieden.

Het belangrijkste probleem bij het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf situeert zich op het vlak van het voorbehouden erfdeel en het verbod op het sluiten van erfovereenkomsten. Zwitserland staat erfovereenkomsten (*pacte de renonciation*, *pacte d’attribution*) reeds lange tijd algemeen toe en biedt daarom meer mogelijkheden voor een definitieve aandelenoverdracht. De notariële praktijk vond in artikel 918 BW een uitzondering op het verbod en een oplossing om de definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actief kind te regelen.

De hervorming van het erfrecht zorgt echter voor een verdere versoepeling van het verbod op erfovereenkomsten. Zo wordt het mogelijk een globale erfovereenkomst te sluiten. Deze soort van erfovereenkomst staat toe om afspraken met zijn kinderen te maken over de definitieve toedeling van schenkingen. Zij biedt op deze manier een verbeterde en vernieuwde versie van de ouderlijke boedelverdeling-schenking. Uit een vergelijkende studie met Frankrijk zal blijken dat de globale erfovereenkomst meer mogelijkheden biedt dan de *donation partage*. Het succes van een definitieve aandelenoverdracht zal steeds afhangen van de medewerking van de kinderen die vereist is om een globale erfovereenkomst te kunnen sluiten.

DANKWOORD

Dit werk zou niet volledig zijn zonder een dankwoord te richten naar de mensen die mij hebben bijgestaan tijdens het schrijven van mijn masterthesis. Een proces dat veel geduld, inzet en doorzettingsvermogen met zich meebracht.

Eerst en vooral wens ik mijn promotor Prof. Dr. Johan DU MONGH te bedanken voor de toebedeling van het interessante onderwerp. Daarnaast zou ik mijn begeleidster mevrouw Inge COLAERS willen bedanken voor haar toegewijde hulp en kritische opmerkingen. De feedbackmomenten hebben mij inzichten en leidraden aangereikt om het werk tot een goed einde te brengen.

Vervolgens gaat mijn dankwoord naar Prof. Dr. em. en ere-notaris Luc WEYTS om zijn praktijkervaringen te delen. Zijn inzichten hebben een verschil gemaakt om een abstracte materie levendiger voor ogen te stellen.

Verder zou ik graag mijn vriend Benoit en mijn ouders willen bedanken die mij ten zeerste gemotiveerd hebben. In het bijzonder mijn ouders die een onuitputbare bron van steun waren gedurende heel mijn rechtenopleiding.

Ter afsluiting wil ik ook al mijn vrienden bedanken. Zij hebben mij te allen tijde gesteund en ook voor onvergetelijke momenten in Leuven gezorgd.

Alicia Coveliers 2 mei 2018

INHOUDSOPGAVE

Meest gebruikte afkortingen	vi
INLEIDING.....	1
Hoofdstuk I. Probleemstelling en onderzoeksvraag	1
Afdeling I. Probleemstelling.....	1
Afdeling II. Onderzoeksvraag.....	1
Hoofdstuk II. Rechtsvergelijking.....	2
Hoofdstuk III. Structuur van het werk.....	2
Hoofdstuk IV. Afbakening en onderzoeksmethode	3
Hoofdstuk V. Maatschappelijke relevantie.....	4
Afdeling I. Rechtszekerheid	4
Afdeling II. Familiale vrede	4
Afdeling III. Continuïteit van het familiebedrijf.....	4
DEEL I. AANDELENOVERDRACHT IN HET WETTELIJK ERFRECHT	5
Hoofdstuk I. Het openvallen van de nalatenschap	5
Hoofdstuk II. Wettelijke devolutie	5
Hoofdstuk III. De wettelijke erfovergang.....	7
Afdeling I. Problemen tijdens de onverdeeldheid	7
Hoofdstuk IV. Problemen bij de verdeling	8
Afdeling I. De wettelijke verdelingsregels	8
Afdeling II. Mogelijkheden tot preferentiële toewijzing	10
Hoofdstuk V. Tussenbesluit : problematiek bij de vererving van aandelen	11
DEEL II. BESTAANDE TECHNIEKEN VOOR EEN AANDELENOVERDRACHT BIJ LEVEN.....	12
Hoofdstuk I. De schenking	12
Afdeling I. Techniek van schenking.....	12
Afdeling II. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht van het familiebedrijf.....	13
Hoofdstuk II. De ouderlijke boedelverdeling-schenking.....	24
Afdeling I. Techniek van de ouderlijke boedelverdeling-schenking	24
Afdeling II. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht van het familiebedrijf.....	26
Hoofdstuk III. De schenking bij dubbele akte	29
Afdeling I. Techniek van de schenking bij dubbele akte.....	29
Afdeling II. Voordelen voor de aandelenoverdracht van het familiebedrijf	29
Afdeling III. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht van het familiebedrijf.....	30
Hoofdstuk IV. De verkoop	32
Afdeling I. De techniek van verkoop.....	32
Afdeling II. Voordelen voor de aandelenoverdracht van het familiebedrijf	32
Afdeling III. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht van het familiebedrijf.....	32
Hoofdstuk V. Tussenbesluit: bestaande civielrechtelijke technieken.....	34
DEEL III. DE ERFOVEREENKOMST OM EEN DEFINITIEVE AANDELENOVERDRACHT VAN HET	
FAMILIEBEDRIJF TE BEKOMEN.....	35
Hoofdstuk I. Het begrip erfovereenkomst.....	35
Afdeling I. Algemeen.....	35
Afdeling II. Niet betwiste bestanddelen	36
Afdeling III. Betwiste bestanddelen.....	39
Hoofdstuk II. De toelaatbaarheid van erfovereenkomsten	42

Afdeling I. Het verbod van overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen.....	42
Afdeling II. Wettelijke uitzonderingen op het verbod	44
Hoofdstuk III. De erfovereenkomst als oplossing voor het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf	46
Hoofdstuk IV. Artikel 918 BW - la renonciation anticipée à l’action en réduction- pacte de renonciation.....	47
Afdeling I. Doel van artikel 918 BW	47
Afdeling II. Notariële praktijk.....	48
Afdeling III. Toepassingsgebied	48
Afdeling IV. Artikel 918 BW als oplossing voor een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf	50
Afdeling V. Hinderpalen bij het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf	52
Hoofdstuk V. Tussenbesluit.....	52
DEEL IV. DE DEFINITIEVE AANDELENOVERDRACHT VAN HET FAMILIEBEDRIJF ANNO 2018	54
Hoofdstuk I. Hervorming van het erfrecht.....	54
Hoofdstuk II. Flexibilisering van het erfrecht?	54
Afdeling I. Gewijzigde regelgeving betreffende de inbrengregels	54
Afdeling II. Gewijzigde regelgeving betreffende voorbehouden erfdeel en de inkorting.....	55
Afdeling III. Uniform waarderingsmoment voor de inbreng en inkorting.....	56
Hoofdstuk III. Nieuwe wettelijke uitzonderingen op het verbod van erfovereenkomsten.....	57
Afdeling I. Het verbod.....	57
Afdeling II. Nieuwe wettelijke uitzonderingen	58
Hoofdstuk IV. De punctuele erfovereenkomsten	58
Hoofdstuk V . De globale erfovereenkomst.....	59
Afdeling I. Algemeen.....	59
Afdeling II. De geldigheidsvereisten en sanctionering	61
Afdeling III. Toepassingsgebied van de globale erfovereenkomst	63
Afdeling IV. De globale erfovereenkomst als oplossing voor een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf	67
Hoofdstuk VI. Het lot van de ouderlijke boedelverdeling-schenking	70
Afdeling I. De ouderlijke boedelverdeling-schenking blijft bestaan.....	70
Afdeling II. Hervorming van de ouderlijke boedelverdeling-schenking	70
Afdeling III. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht van het familiebedrijf.....	71
Hoofdstuk VII. Het lot van de schenking bij dubbele akte	72
Afdeling I. Alternatieve oplossingen voor de hinderpalen bij de aandelenoverdracht.....	72
DEEL V . VOOR-EN NADELEN VAN EEN GLOBALE ERFOVEREENKOMST VOOR HET BEKOMEN VAN EEN DEFINITIEVE AANDELENOVERDRACHT VAN HET FAMILIEBEDRIJF	74
Hoofdstuk I. Voordelen globale erfovereenkomst voor de definitieve aandelenoverdracht	74
Afdeling I. Preventieve regeling voor het openvallen van de nalatenschap	74
Afdeling II. Billijke waardering van het familiale vermogen	75
Hoofdstuk II. Nadelen van de globale erfovereenkomst voor de definitieve aandelenoverdracht	76
Afdeling I. De toestemming van de erfgenamen in nederdalende lijn.....	76
Afdeling II. Mogelijke betwistingen	77
BIBLIOGRAFIE	83

Meest gebruikte afkortingen

België:

BW	Burgerlijk Wetboek
Cass.	Hof van Cassatie
EBVBA	Eenpersoons besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
Notariaat	Nieuwsbrief notariaat
Not.Fisc.M.	Notarieel Fisc. M.
MvT	Memorie van toelichting
TEP	Tijdschrift estate planning
T.Not.	Tijdschrift voor notarissen
TPR	Tijdschrift privaatrecht
Rev.Dr.ULB	Revue Droit de l'ULB
RGEN	Recueil général de l'enregistrement et du notariat
Parl.St.	Parlementaire stukken

Frankrijk

AJ. Fam.	Actualité Juridique famille
Cass. Fr.	Franse Hof van Cassatie
C.Civ.	Code Civil Français
RAAR	Renonciation anticipée à l'action en réduction
Rev.Dr.Fam.	Revue de droit familial
RFC	Revue Française de Comptabilité
RTD Civ.	La revue de référence en droit civil
JCP	Juris-Classeur périodique
JCP éd. Not.	La Semaine Juridique Notariale et Immobilière
LDJ	La librairie juridique de référence en ligne

Zwitserland

AFT	Arrêt du tribunal
CC	Code civil suisse
CEDIDAC	Centre du droit de l'entreprise
CO	Code Obligations
EP	L'expert-comptable suisse
JT	Journal des tribunaux
LFDR	Loi fédérale sur le droit foncier rural
SJ	Semaine juridique
TREX	L'expert fiduciaire / Treuhänder
RJL	Recherches juridiques lausannoises
Not@lex	Revue de droit privé et fiscal du patrimoine

INLEIDING

Hoofdstuk I. Probleemstelling en onderzoeksvraag

Afdeling I. Probleemstelling

1. **DEFINITIEVE AANDELENOVERDRACHT** - Dit werkstuk gaat uit van de hypothese dat de erflater drie meerderjarige kinderen heeft, maar er slechts één kind actief is in de onderneming en geïnteresseerd is in een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf. De implicaties van de aanwezigheid van de langstlevende echtgenoot komen slechts beperkt aan bod. Met een ‘definitieve aandelenoverdracht’ wordt een eigendomsoverdracht bedoeld die na het overlijden van de erflater niet langer aangevochten kan worden door zijn reservataire erfgenamen op grond van het wettelijk erfrecht. Het familiebedrijf neemt de vorm aan van een EBVBA.
2. **PROBLEEMSTELLING BESTAANDE TECHNIEKEN**- Het familiebedrijf maakt vaak het voornaamste deel van het familiaal vermogen uit. Indien er geen regeling bij leven getroffen is, zal de definitieve aandelenoverdracht naar het actief kind vaak niet mogelijk zijn. Het onderzoek zal zich focussen op de bestaande civielrechtelijke technieken die bij leven genomen kunnen worden om een aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan één van zijn kinderen te regelen. Het belangrijkste probleem bij het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf situeert zich op het vlak van het voorbehouden erfdeel en het verbod op het sluiten van erfovereenkomsten.

Afdeling II. Onderzoeksvraag

3. **CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG**- De centrale vraag doorheen het werk is “*Op welke manieren kan men tijdens zijn leven de definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan zijn reeds actieve kinderen garanderen?*” Teneinde het antwoord daarop te vinden, onderzoek ik in welke mate de globale erfovereenkomst in vergelijking met de bestaande civielrechtelijke technieken een oplossing kan bieden voor het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan zijn actief kind.
4. Het succes van een definitieve aandelenoverdracht zal steeds afhangen van de medewerking van de kinderen die vereist is om in het verleden toegekende schenkingen in vraag te stellen of destijds toegekende voordelen te verminderen.

Hoofdstuk II. Rechtsvergelijking

5. **VERBOD OP ERFOVEREENKOMSTEN-** België kent tot op heden een verbod op erfovereenkomsten. Ik maak in mijn analyse een rechtsvergelijking met Zwitserland omdat het Zwitsers recht reeds lange tijd erfovereenkomsten algemeen toelaat (*Erbverzichtsvertrag* en het *Erbzuwendungsvertrag*). Dit maakt het mogelijk te onderzoeken of het algemeen toelaten van erfovereenkomst werkelijk een meerwaarde biedt om een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf te bekomen.
6. **TOEGELATEN UITZONDERING OP ERFOVEREENKOMSTEN-** Frankrijk heeft reeds in 2006 een versoepeling met betrekking tot het verbod op erfovereenkomsten doorgevoerd door de invoering van de *renonciation anticipée à l'action en réduction* en de hervorming van de *donation partage*. De globale erfovereenkomst vertoont vele gelijkenissen met de *donation partage*. Hierdoor leek het mij interessant om na te gaan in welke mate België een voorbeeld genomen heeft aan Frankrijk bij de hervorming van haar erfrecht en in welke mate zij in het nieuwe erfrecht de hinderpalen van de *donation partage* eventueel heeft trachten te vermijden.¹

Hoofdstuk III. Structuur van het werk

7. Het eerste deel vertrekt van het huidig wettelijk erfrecht *ab intestato*. Hier zullen de problemen die zich voordoen bij de gewone vererving van aandelen van het familiebedrijf nader onderzocht worden. De problemen zullen zich toespitsen op drie facetten: het wettelijk erfdeel, de erfovergang en de verdeling.
8. In het tweede deel wordt er gekeken naar de civielrechtelijke regelingen met effect bij leven die wettelijk mogelijk zijn om de aandelenoverdracht van een EBVBA te bekomen en de vraag of deze geschikt zijn om een definitieve overdracht te garanderen. Hier worden de schenking, de ouderlijke boedelverdeling-schenking, de schenking bij dubbele akte en de verkoop van aandelen van het familiebedrijf besproken.
9. In het derde deel zal onderzocht worden of een erfovereenkomst een definitieve aandelenoverdracht aan het reeds actieve kind (*troonopvolger*) kan bewerkstelligen.

---

¹ G. DANNEMAN “Comparative Law: study of similarities or differences?” in M. REINMANN, Z. ZIMMERMAN (eds.), *Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (387) 417.

Erfovereenkomsten met betrekking tot de toekomstige nalatenschap zijn algemeen toegelaten in Zwitserland. Het Zwitsers recht kent het *Erbverzichtsvertrag* en het *Erbzuwendungsvertrag*. België en Frankrijk kennen een algemeen verbod op erfovereenkomsten. Artikel 918 BW en de *renonciation anticipée à l'action en réduction* vormen een toegelaten uitzondering op het verbod en bieden de erfgenamen de mogelijkheid om onder bepaalde voorwaarden aan hun vordering tot inkorting te verzaken.

10. België voert in het nieuwe erfrecht naast enkele bijkomende uitzonderingen de mogelijkheid in tot het maken van 'punctuele' en 'globale' erfovereenkomsten. Het hervormde erfrecht anno 2018 zal besproken worden in het vierde deel. Globale erfovereenkomsten zullen heel wat mogelijkheden bieden voor de overdracht van het familiebedrijf.
11. Tot slot zullen de voor- en nadelen van de aandelenoverdracht bij globale erfovereenkomst bekeken worden voor het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht. Hier zullen de mogelijke hinderpalen aanbod komen bij het sluiten van een globale erfovereenkomst.

Hoofdstuk IV. Afbakening en onderzoeksmethode

12. **FAMILIAAL VERMOGENSRECHT-** In de praktijk gaat men vaak van het vennootschapsrecht gebruik maken om zo de grenzen van het familiaal vermogensrecht te overstijgen. Deze vennootschapsrechtelijke technieken (Certificering via een Belgische private stichting of een STAK, oprichting van een holding vennootschap, gebruik van een maatschap) vallen buiten het bestek van dit werkstuk. De geldigheid van statutaire overdrachtsbedingen in een EBVBA komen daarentegen wel kort aan bod. Er zal gekeken worden naar de geldigheid van dergelijke clausules en hun eventuele kwalificatie als beding omtrent een niet-opengevallen nalatenschap.
13. **TRADITIONEEL JURIDISCHE METHODE-** De traditionele juridische methode werd gebruikt om een antwoord te zoeken op mijn onderzoeksvraag. Dit betekent dat wetgeving, rechtsleer en rechtspraak geanalyseerd werden. Voor een beter begrip werd de praktijkervaring van Prof. Chappuis (Zwitserland), Meester Gackiere (Frankrijk), en Prof. dr. em. en ere-notaris Weyts gebruikt.

Hoofdstuk V. Maatschappelijke relevantie

Afdeling I. Rechtszekerheid

14. **AANDELENOVERDRACHT** - Het kind dat zich inspant om de waarde van de onderneming te doen toenemen wenst niet dat hij nog eens voor deze persoonlijke waardevermeerdering moet betalen en wil zeker zijn dat de aandelenoverdracht van het familiebedrijf effectief plaats zal vinden. Omgekeerd wensen de niet-actieven erfgenamen ook niet dat hun vermogen in waarde vermindert door een ondeskundige aanpak van wie actief is in de zaak. Het maatschappelijk belang van dit onderzoek ligt in de meerwaarde die een globale erfovereenkomst aan rechtszekerheid kan geven met het oog op de gewenste vereffening-verdeling van de nalatenschap.

Afdeling II. Familiale vrede

15. **GEEN AANVECHTINGEN MOGELIJK**- Het vrijwel definitieve lot van de schenkingen in de globale erfovereenkomst maakt dat mogelijke aanvechtingen uitgesloten worden. Hierdoor kan de globale erfovereenkomst bijdragen tot familiale vrede, ook na het overlijden van de erflater.
16. **PREVENTIEVE WAARDERING**- Kinderen die meerwaarde realiseren op aandelen geschonken met voorbehoud van vruchtgebruik zullen deze meerwaarde naderhand terug moeten inbrengen in de nalatenschap. Dit kan de aanleiding geven tot frustratie en familiale conflicten bij het overlijden van de schenker. De globale erfovereenkomst kan het begiftigde kind de zekerheid geven dat hij zijn meerwaarde zal kunnen behouden.

Afdeling III. Continuïteit van het familiebedrijf

17. **PRODUCTIVITEIT** - Het mogelijke risico van versnippering en verkoop van het familiebedrijf verlamt de activiteit van de aandeelhouder. Een anticipatieve regeling waarbij het voortbestaan van het familiebedrijf na het openvallen van de nalatenschap niet meer in vraag kan worden gesteld komt ten goede voor de continuïteit van het familiebedrijf.

DEEL I. AANDELENOVERDRACHT IN HET WETTELIJK ERFRECHT

Hoofdstuk I. Het openvallen van de nalatenschap

18. **OVERLIJDEN-** Op het ogenblik dat de *decius* overlijdt valt zijn nalatenschap open.² Het kan hierbij zowel om een fysiek als om een gerechtelijk vastgesteld overlijden gaan indien er sprake is van afwezigheid of vermissing.³ Belangrijk voor de continuïteit van het familiebedrijf, is dat het overlijden van de *decius* in principe niet voor de ontbinding van de EBVBA zorgt.⁴
19. Het tijdstip van het openvallen van de nalatenschap bepaalt de samenstelling van de nalatenschap, wie erfgerechtigd is en is tevens van belang voor de beoordeling van de erfbekwaamheid van de erfgerechtigden.⁵

Hoofdstuk II. Wettelijke devolutie

20. **ORDE, GRAAD, LIJN -** Juridische bloedverwanten ongeacht de biologische realiteit en de langstlevende echtgenoot worden zowel in België, Frankrijk als Zwitserland als wettelijke erfgerechtigden gekwalificeerd.⁶ De wet regelt in welke volgorde de erfgerechtigden tot de nalatenschap komen en welk aandeel ze in de nalatenschap verkrijgen.⁷ De *ratio* van het *ab*

---

² Voor België, zie: Art 718 BW ; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE, E. ALOFS, *Erfrecht en giften 2017*, Antwerpen, Intersentia, 5; Voor Frankrijk, zie: ; Art 720 C.Civ. ; P.VOIRIN, *Droit civil tome 2: régimes matrimoniaux: successions-libéralités*, Paris, Lextenso, 2010, 331, nr 687 ; Voor Zwitserland, zie: Art 537, al.1. CC ; P.H. STEINHAUER, “Droit successoral” in P. LING (ed.), *Les successions dans les entreprises*, Lausanne, CEDIDAC, (3) 20.

³ Voor België, zie: R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 17 ; Voor Frankrijk, zie: Art 79 C.Civ.; Art 88 C.Civ.; Art 112 C.Civ.; Art 128 C.Civ.; N.LEVILLAIN, M-C. FORGEARD, *Liquidation des successions*, Paris, Dalloz, 2016, 111 ; Voor Zwitserland, zie: Art 31 CC. ; Art 35 CC. ; Art 546 CC. ; P.H. STEINHAUER, *Le droit des successions*, Stämpfli Editions SA Berne, 2006, 414.

⁴ Voor België, zie: Art 237 W. Venn ; DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 22 ; Voor Frankrijk, zie: P. SERLOOTEN, M-H. MONSERIE-BON, “Entreprise unipersonnelle à responsabilité limitée (EURL)”, *Repertoire de droit de sociétés*, Paris, 2015, www.dalloz.fr ; Voor Zwitserland, zie: CO 821 ; P. MONTAVON, M.MONTAVON, R.BUCHELER, I. LABBOUR, A.MATTHEY, J. BEICHLIN, *Abégé de droit commercial : droit et entreprises*, Zürich, Schulthess Verlag, 2017, www.swisslex.ch.

⁵ R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016,380.

⁶ Voor België, zie : Art 745 BW; Voor Zwitserland, zie : Art 252 CC ; Art 457 CC ; Voor Frankrijk, zie : P. VOIRIN, G. GOUBEAUX, *Droit Civil Tome 2: régimes matrimoniaux successions-libéralités*, Paris, Lextenso, 150.

⁷ R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Mortsel, Intersentia, 2017, 69; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE, E. ALOFS, *Erfrecht en giften 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 18 ; Voor Frankrijk, zie: Art 721 C.Civ.

intestaat erfrecht bestaat erin om eenvoudige, duidelijke regels te voorzien om discussie na het openvallen van de nalatenschap te vermijden.⁸

21. De volgorde wordt gebaseerd op de aard en hoedanigheid van bloedverwantschap.⁹ In België en Frankrijk spreekt men van “ordes”, in Zwitserland van “parentèles”.¹⁰ Daarnaast maakt men gebruik van bloedlijnen om de graad van verwantschap aan te duiden. En van bloedgraden om het aantal generaties binnen de lijn weer te geven.¹¹ De langstlevende echtgenoot behoort niet tot een “orde” of “parentèles” maar krijgt desalniettemin een bevoorrechte positie in het *ab intestaat* erfrecht.¹²
22. De kinderen behoren zo tot de eerste orde.¹³ Hierdoor erven zij bij voorrang van de *decujus* al dan niet in samenloop met de langstlevende echtgenoot.¹⁴ Als afstammelingen in rechte neerdalende lijn, behoren zij tot de eerste graad. Zij erven bij gelijke delen, en bij hoofden.¹⁵ De erfenis wordt met andere woorden in zo veel delen gesplitst, als er kinderen zijn die in aanmerking komen om te erven. In het geval dat we nu bekijken, in drie delen.¹⁶
23. Indien de aandeelhouder-zaakvoerder op het ogenblik van overlijden getrouwd was, krijgt de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik van zijn gehele nalatenschap.¹⁷ Het erfdeel van de kinderen wordt hierdoor herleid tot de blote eigendom en verder verdeeld volgens de gebruikelijke devolutieregels.¹⁸ In Frankrijk krijgt de langstlevende echtgenoot in samenloop met de gemeenschappelijke kinderen de keuze tussen het recht op het vruchtgebruik van de gehele nalatenschap of de volle eigendom van een kwart van de

---

⁸ F.BUYSENS, K.GEENS, H.LAGA, B.TILLEMANN, A-L.VERBEKE, *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Mechelen, die Keure, 2011, 97 ; S. CARLIN “Successions ab intestat ou volontaires” in C. CARLIN (ed.), *Etude de l'article 473 CC: Spécialement les problèmes liés à la quotité disponible*, Genève, Schulthess Juristische Medien AG, 2011, (16) 20.

⁹ Voor België, zie: R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE, E. ALOFS, *Erfrecht en giften 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 5 ; Voor Frankrijk, zie: P. VOIRIN et G. GOUBEAUX, *Droit Civil Tome 2: régimes matrimoniaux successions-libéralités*, Paris, Lextenso, 153.

¹⁰ Art. 734 C.Civ. ; M.GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2017, 231.

¹¹ Voor België, zie: A. VERBEKE, “Erfrecht”, in A. VERBEKE (ed.) *Vermogensplanning met effect na overlijden: erfrecht en testament*, Antwerpen, Larciér, 13 ; Voor Zwitserland, zie: A. VERREY, *Le système des parentèles: étude systématique et historique*, Lausanne, Georges Bridel & Cie, 1906, 13.

¹² P.H. STEINHAUER, *Le droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2011, 92.

¹³ Art 736 BW; Art 734 C.Civ.; Art 457 C.Civ.

¹⁴ Art 745 quater BW; S. CARLIN, “Etude de l'article 473 CC Spécialement les problèmes liés à la quotité disponible”, *Recherches juridiques de lausannoises Band/Nr. 48*, 2011, (16) 26.

¹⁵ M.GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 231.

¹⁶ Voor België, zie: R. DE CORTE, B. DE GROOTE, D. BURLOOT, *Privaatrecht in hoofdlijnen volume 2, 13de ed*, Mortsel, Intersentia, 2017, 133 ; Voor Zwitserland, zie: P.H. STEINHAUER, *Droit des successions*, Stämpfli, Bern, 2006, 558.

¹⁷ Voor België, zie: Art 745 bis BW; R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Mortsel, Intersentia, 2017, 112 ; Voor Zwitserland, zie: P.H. STEINHAUER, *Le droit des successions*, Stämpfli Bern, 80.

¹⁸ R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Mortsel, Intersentia, 2017, 117.

nalatenschap.¹⁹ Indien de verstandhouding niet optimaal is, dan kan de langstlevende echtgenoot voor de volle eigendom kiezen.²⁰ Bij samenloop met niet-gemeenschappelijke afstammelingen, verliest hij zelfs zijn keuzerecht en zal hij wettelijk gerechtigd zijn tot een kwart van de nalatenschap in volle eigendom.²¹ In Zwitserland krijgt de langstlevende echtgenoot of wettelijk geregistreerde partner de helft van de nalatenschap in volle eigendom.²²

Hoofdstuk III. De wettelijke erfovergang

Afdeling I. Problemen tijdens de onverdeeldheid

24. **UNANIMITEIT BESLISSINGEN-** Na de aanvaarding van de nalatenschap hebben de kinderen recht op een niet concreet aanwijsbaar erfdeel. Hierdoor komen de aandelen in mede-eigendom en ontstaat er een onverdeeldheid tussen de kinderen.²³ Niemand van de kinderen kan beweren dat de aandelen van het familiebedrijf hem exclusief toebehoren. In Zwitserland komt de langstlevende echtgenoot eveneens mee in de onverdeeldheid.²⁴
25. De kinderen kunnen tijdens de periode van onverdeeldheid in België, Zwitserland en Frankrijk slechts daden van behoud en voorlopig beheer van het familiebedrijf nemen. Voor normale daden van beheer en beschikking vereist de wet unanimiteit.²⁵ Deze unanimiteitsvereiste kan een verlamme werking hebben voor het familiebedrijf.²⁶
26. België kan hieraan verhelpen door een voorbeeld te nemen aan Frankrijk. De Franse wetgever heeft bij de wetshervorming van 23 juni 2006 enkele daden van beheer aan de unanimiteitsvereiste onttrokken en onderworpen aan een twee derde meerderheid. Zo werden: daden van beheer ter vrijwaring van de waarde van het goed (*acte d'administration relatif aux biens indivis*), het toekennen van een mandaat aan een erfgenaam of een derde

---

¹⁹Art 757 C.Civ. ; B. RENAUD, “Droit du conjoint survivant: conséquences pratiques pour le notariat de la loi du 3 décembre 2001”, *AJ Fam.* 2002, (50) 54.

²⁰ A. VERBEKE (ed.) *Vermogensplanning met effect na overlijden: erfrecht en testament*, Antwerpen, Larcier, 13.

²¹ P. VOIRIN et G. GOUBEAUX, *Droit Civil Tome 2: régimes matrimoniaux successions-libéralités*, Paris, LDJG Lextenso, 2003, 172.

²² Art 462 CC; P-H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2006, 50.

²³ J. DU MONGH, “De erfovergang van aandelen”, *Not. Fisc. M.* 2003, (211) 212.

²⁴ P.H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2006, 81, nr 91.

²⁵ Art 577-2, §6 W. Venn. ; Art 853 lid 2 CC. ; Art 815-3 C.Civ. ; A. PAPEIL, F. GUILLAUME, “Transmission d’une entreprise familiale à un descendant: essai comparatif suisse-france”, *SJ* 2009, (33) 36.

²⁶ Art 653 al 2 CC. ; 602, 2 CC. ; F.GUILLAUME “Aspects successoraux de la transmission d’une entreprise à un descendant, la transmission d’une entreprise famille”, *L’expert-comptable Suisse* 2007, (334) 335.

(un mandat général administration à l'un ou plusieurs des indivisaires ou à un tiers), de verkoop van onverdeelde goederen voor betaling van schulden van de nalatenschap (*vendre les meubles indivis pour payer les dettes et les charges d'indivision*) en de vernieuwing van leasingcontracten (*renouveler les baux*) onderworpen aan twee derde meerderheidsvoorwaarde voor het nemen van de beslissing.²⁷

Hoofdstuk IV. Problemen bij de verdeling

Afdeling I. De wettelijke verdelingsregels

§1. Aard van de verdelingsregels

27. **VERDELING IN NATURA** - België kent, net als Zwitserland, de principiële gelijkheid tussen erfgenamen en de verdeling *in natura* (*la conservation du patrimoine héréditaire*).²⁸ De kavels dienen samengesteld te worden met een gelijke hoeveelheid roerende en onroerende goederen. Het principe van de verdeling *in natura* wil de erfgenamen beschermen tegen insolvabele erfgenamen.²⁹ Een klein verschil tussen de kavels kan door een opleg (*une soulte*) worden gecompenseerd. Indien de kinderen er niet in slagen minnelijk gelijke kavels te verdelen, gebeurt de toewijzing door middel van verloting.³⁰ Als geïnteresseerde overnemer, heb je als kind dus weinig rechtszekerheid en hang je af van de verloting of minnelijke verdeling van de aandelen van het familiebedrijf.
28. De opstellers van het Burgerlijk Wetboek hielden nochtans de verdelings-en inbrengregels uitdrukkelijk ondergeschikt aan het behoud van het familiebedrijf.³¹ Zo bepaalt artikel 832 BW dat bij de verdeling van de nalatenschap de splitsing van bedrijven zoveel mogelijk

---

²⁷ H. PAPEIL, F. GUILLAUME, "Transmission d'une entreprise familiale à un descendant: essai comparatif suisse-france", *SJ* 2009, Genève, (33) 36 ; J.L. BERGEL, "La loi n°2006-728 du 23 juin 2006, portant réforme des successions et des libéralités, comporte des aménagement sensibles du régime légal de l'indivision à partir du 1er janvier 2007, tout en réaffirmant les principes essentiels", *RDI* 2006, (369) 371.

²⁸ Voor België, zie: Art 828 BW; Voor Zwitserland, zie: 607 lid 1 CC ; 610 lid 1 CC; STEINHAEUER, *Les droits de successions*, Stämpfli, Bern, 2006, 585. ; P. TUOR, *Das Erbrecht, Die erben (Art 457-536)*, Berne, Commentaire Bernois, 1952, 679.

²⁹ Voor België, zie: E. DEWITTE, *Feitelijke gemeenschappen in het privaatrecht*, Mortsel, Intersentia, 2017, 524 ; Voor Zwitserland, zie: J. GUINAND, M. STETTLER, A.LEUBA, *Droit des successions*, Zürich, Schulthess Juristische Medien AG, 2005, 287, nr. 590.

³⁰ Voor België, zie: Art. 1233 Ger.W. ; Voor Zwitserland, zie: Art 607 lid 2 CC ; Art 634 CC; F. GUILLAUME, "Aspects successoraux de la transmission d'une entreprise à un descendant, la transmission d'une entreprise de famille" in *L'expert-comptable Suisse* 2007, (334) 335 ; P.H. STEINHAEUER, *Les droits de successions*, Stämpfli, Berne, 2006, 579.

³¹ J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 315.

vermeden moet worden.³² De regeling met het oog op de continuïteit van onderneming verzacht het principe van absolute gelijkheid van de mede-erfgenamen bij de verdeling van de erfgoederen enigszins.³³ Maar bij vererving van aandelen van de onderneming, is dit artikel niet van toepassing.³⁴

29. In het Frans recht moeten de klassieke gelijkheidsregels wijken bij een bijzondere bestemming van het deelvermogen.³⁵ De verdeling van de nalatenschap gebeurt sinds invoering van het decreet van 17 juni 1938 in waarde.³⁶ Het grote voordeel van de verdeling in waarde is dat de versnippering of verkoop, indien deze niet gevoeglijk verdeeld kunnen worden, van de aandelen van het familiebedrijf voorkomen kan worden.³⁷

§2. Rechten van de langstlevende echtgenoot

30. **IMMOBILISERING AANDELEN-** Het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot kan een immobilisering van de aandelen tot stand brengen.³⁸ Het vormt een beperking op het eigendomsrecht van de kinderen op het familiebedrijf. Het eigendomsrecht van de kinderen is van de belangrijkste attributen ontdaan, namelijk het genot en het gebruik. Om dit te vermijden kunnen de kinderen zowel in België als Frankrijk de omzetting van het vruchtgebruik vragen.³⁹ De omzetting van het vruchtgebruik in een geldsom of in een gewaarborgde en geïndexeerde rente wordt verkozen boven de omzetting in volle eigendom om de zeggenschap van de langstlevende echtgenoot op de aandelen van het familiebedrijf

---

³² F. VRANKEN, “Over de verdeling in natura, de verbrokkeling van de eigendommen en de wetgeving betreffende de stedebouw”, *T.Not.* 1958, (1) 6 ; L. WEYTS, “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift ” in J.-F. TAYMANS, *Liber Amicorum* Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, (537) 541, nr. 5.

³³ J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 317.

³⁴ L. WEYTS, “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift ” in J.-F. TAYMANS, *Liber Amicorum* Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, (537) 541, nr. 5.

³⁵ S.STEYLEMANS, *Preferentiële toewijzing naar Frans recht*, onuitg., seminarie Familiaal Vermogensrechten Rechten KU Leuven, 1994, 84.

³⁶ Art 832 C. Civ. ; VOIRIN et G. GOUBEAUX, *Droit Civil Tome 2: régimes matrimoniaux successions-libéralités*, Paris, Lextenso, 2003, 251.

³⁷ Y. GULSEN, “La modernisation des opérations de partage” in A. LIENHARD, *Recueil Dalloz* 2006, 2570 ; N. LEVILLAIN, M.-C. FORGEAR, A. BOICHE, A. *Liquidation des successions*, Paris, Dalloz, 2016, 431.

³⁸ A. VERBEKE, “Vruchtgebruik van de langstlevende”, in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 41.

³⁹ Art 745 quater §1 BW ; G. DEGEEST, “Omzetting vruchtgebruik”, *TEP* 2017, (411) 412, nr. 3.

in de nalatenschap te beperken.⁴⁰ In Zwitserland is dergelijke omzetting niet nodig. Daar verkrijgt de langstlevende echtgenoot namelijk automatisch een deel in volle eigendom.⁴¹

Afdeling II. Mogelijkheden tot preferentiële toewijzing

31. **TOEPASSINGSGEBIED PREFERENTIËLE TOEWIJZING-** In België en Zwitserland heeft het actief kind geen garantie op toewijzing van alle aandelen in zijn kavel omdat het toepassingsgebied van de preferentiële toewijzing beperkt is. In Frankrijk voorziet de wet van 23 juni 2006 daarentegen in de mogelijkheid tot preferentiële toewijzing van het familiebedrijf, ongeacht zijn aard of vorm.⁴² De ontwikkeling van de preferentiële toebedeling deed zich voor het eerst voor bij kleine en middelgrote landbouwuitbatingen waar de splitsing van het bedrijf economisch onhoudbaar was voor de exploitant.⁴³ Zo werd het voor de erfgenamen mogelijk de preferentiële toewijzing van de landbouwuitbating, uitrustingsgoederen en de landbouwvennootschap te vragen indien zij door hun deelname uitbating de waarde van het bedrijf reeds mee hadden opgebouwd.
32. In België is het preferentieel recht beperkt gebleven tot kleine nalatenschappen en het recht van overname zoals in de wet op de erfregeling inzake landbouwbedrijven.⁴⁴ Er bestaat geen houvast in de wet op de kleine nalatenschap die het actief kind de nodige soelaas kan bieden om bij voorrang tegenover zijn broers en zusters de aandelen van het familiebedrijf te verwerven.⁴⁵ De oprichter van het Zwitsers burgerlijk wetboek, Eugen Huber, beoogde eveneens bijzondere verdelingsregels voor bedrijven te voorzien, maar de draagwijdte is niet verder geraakt dan een voorziening in wettelijke bepalingen voor landbouwondernemingen.⁴⁶

---

⁴⁰ DE WULF, C. , “Het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot- Het recht van omzetting en de toewijzing in volle eigendom”, F.Q, “La conversion de l’usufruit du conjoint survivant” in VAN GYSEL, A.-C. , *Conjugalité et décès*, Louvain-la – Neuve, Anthemis, 2011, (250) 254.

⁴¹P.H. STEINHAUER , *Les droits des successions*, Stämpfli, Berne, 2003,91, nr. 81.

⁴² Art. 831 C.Civ. ; A. REYGROBBELET, C. DENIZOT, *Sort du fonds de commerce dans le partage successoral*, Paris, Dalloz, 2012, www.dalloz.fr ; C. CHAMPAUD, “Tansmissions successoral ou liberals des droit sociaux et du contrôle des sociétés familiales. Dispositions législatives tendant à favoriser ces transmissions” in *RTD Com.* 2007, www.dalloz.fr, 386.

⁴³ S. STEYLEMANS, *Preferentiële toewijzing naar Frans recht*, onuitg., seminarie Familiaal Vermogensrechten Rechten KU Leuven, 1994, 97.

⁴⁴Wet 16 mei 1900 tot wijziging van het erfstelsel voor de kleine nalatenschappen, *BS* 21-22 mei 1900;

Bijzondere wet op de Continuïteit van landbouwbedrijven van 29 augustus 1988, *BS* 24 september 1988.

⁴⁵L. WEYTS, “Continuïteit van de familieonderneming te realiseren via de wet op de kleine nalatenschap”, in R. DILLEMANS (ed.), *Liber Amicorum*, Antwerpen, Kluwer, 1997, (505) 507.

⁴⁶ Art. 11 LDFR ; Art. 617- 625 CC.

33. De preferentiële verdeling moet in Frankrijk aangevraagd worden door de titularis opgeroepen tot verdeling en mede-eigenaar van een onverdeeld aandeel.⁴⁷ Indien er meerdere aanvragen tot preferentiële toewijzing zijn, zoals het geval was in het Franse Cassatie arrest van 1 juni 2017, dan zal de rechtbank oordelen wie het familiebedrijf mag verder zetten.⁴⁸ De rechter heeft hierbij een appreciatiebevoegdheid om te oordelen naar de geschiktheid van de kandidaten om het bedrijf te besturen met eventuele plicht tot het betalen van een oplegsof.⁴⁹ Het uitgangspunt is nog steeds een gelijke verdeling van de waarde van de kavels.⁵⁰ Daarenboven houdt de rechtbank rekening met de reeds gemaakte inspanningen in het familiebedrijf.⁵¹

Hoofdstuk V. Tussenbesluit: problematiek bij de vererving van aandelen

34. **TUSSENBESLUIT** - Indien *decujus* drie kinderen heeft, waarvan er één kind alle aandelen wilt overnemen, is dit problematisch indien de aandelen van het familiebedrijf meer dan 1/3de van het familievermogen waard zijn. Er kunnen daarenboven problemen ontstaan tijdens de erfovergang door de vereiste unanimité van de beslissingen. In België en Zwitserland heeft het actief kind geen garantie op toewijzing van alle aandelen in zijn kavel omdat het toepassingsgebied van de preferentiële toewijzing beperkt is. Bovendien zorgt het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot voor een immobilisering van de aandelen. In Frankrijk zal een preferentiële toewijzing wel mogelijk zijn. Indien echter verschillende kinderen de preferentiële toewijzing vragen en er geen minnelijke regeling getroffen kan worden zal de rechter een appreciatiebevoegdheid hebben wat naar mijn mening de aandelenoverdracht naar het actief kind eveneens onzeker maakt.

---

⁴⁷ Art. 832-4 C.Civ.

⁴⁸ “Qu’à défaut d'accord amiable, la demande d'attribution préférentielle est portée devant le tribunal qui se prononce en fonction des intérêts en présence ; qu'en cas de demandes concurrentes, le tribunal tient compte de l'aptitude des différents postulants à gérer les biens en cause et à s'y maintenir ; que pour l'entreprise, le tribunal tient compte en particulier de la durée de la participation personnelle à l'activité”, zie : Cass. Fr. (1e k.) 1 juni 2017, n°16-17887, www.lexisnexis.fr.

⁴⁹ Art 832- 3 lid 3 C.Civ. ; F. LEFEBRE, *Successions et libéralités : nouveau régime juridique et fiscal : loi du 23 juin 2006*, Paris, Editions Lefebvre, 2007, 192, nr. 2849.

⁵⁰ Art 832-7 C.Civ.

⁵¹ Cass. Fr. (1e k.) 1 juni 2017, n°16-17887, www.lexisnexis.fr.

DEEL II. BESTAANDE TECHNIEKEN VOOR EEN AANDELENOVERDRACHT MET EFFECT BIJ LEVEN

Hoofdstuk I. De schenking

Afdeling I. Techniek van schenking

35. **AANDELENOVERDRACHT** - Een eerste regeling die de aandeelhouder bij leven kan treffen bestaat uit de gewone schenking van alle aandelen aan het actieve kind. Door een schenking te doen gaat de eigendom van de aandelen reeds over alvorens de nalatenschap openvalt.⁵² De beoordeling van het definitieve karakter van de eigendomsoverdracht kan echter maar plaatsvinden na de vereffening-verdeling van zijn nalatenschap.⁵³
36. **VEREISTEN** - Om te kunnen spreken van een schenking is het vereist dat er enerzijds een intentioneel element in hoofde van de schenker aanwezig is, *de animus donandi* om zijn kind te begunstigen met de aandelen.⁵⁴ Daarnaast bevat de rechtshandeling een materieel element waarbij er een dadelijke en onherroepelijke zakelijke verarming in hoofde van schenker vereist is ten voordele van de verrijking van het actief kind.⁵⁵
37. Het actief kind moet de geschonken aandelen uitdrukkelijk aanvaarden nadat de schenker zijn wil te kennen heeft gegeven de aandelen te willen schenken.⁵⁶ In Zwitserland daarentegen moet de schenking uitdrukkelijk geweigerd worden, indien dit niet binnen gepaste tijd gebeurt zal dit begrepen worden als een impliciete aanvaarding.⁵⁷

---

⁵² Voor België, zie: 711 BW ; V. SAGAERT, “Overeenkomsten inzake overdracht van eigendom” in V. SAGAERT B. TILLEMANN, A.L.VERBEKE (eds.), *Vermogensrecht in kort bestek*, Mortsels, Intersentia, 2013, (45) 109 ; Voor Frankrijk, zie: artikel 711 C.Civ. ; Voor Zwitserland, zie: F. GUILLAUME, A.-S. PAPEIL, “Transmission d’une entreprise familiale à un descendant: essai comparatif Suisse-France” in *Semaine Juridique Genève* 2009, (33) 35 ; P. ENGEL, *Contracts de droit Suisse*, Stämpfli Verlag AG, Bern, 2000, 118.

⁵³ R. BARBAIX, “Enkele aandachtspunten bij de behandeling van schenkingen bij de vereffening en verdeling” in R. BARBAIX, *Actualia vereffening en verdeling*, Mortsels, Intersentia, 2017, (25) 48.

⁵⁴ Voor België, zie: E. SPRUYT, De schenking: het paradepaard van de successieplanning, *AFT* 2008 ,(17) 20 ; Rb. Dendermonde *TGR* 2008, nr. 5, 320 ; Voor Frankrijk, zie : S.D. LACROUX, *Transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 175 ; Voor Zwitserland, zie: P. ENGEL, “La donation” in P. ENGEL, *Contrats de droit Suisse Traité des contrats de la partie spéciale du Code des Obligations de la vente au contrat de société simple, article 184 à 551 CO, ainsi que quelques contrats innomés*, Berne, Stämpfli Verlag AG, 2000, 110, 25.

⁵⁵ Art 894 BW; Cass. 13 december 1956, *Pas.*1957, I, 392.

⁵⁶ Art 932, eerste lid BW ; A. VERBEKE “Toestemming begiftigde” in A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DERYCKE (ed.) *Vermogensplanning met effect bij leven*, Brussel, Larcier, 9.

⁵⁷ Art 6 CO ; G. VAN DER BURCHT, “De schenking in het privaatrecht van Nederland, Frankrijk, Luxemburg, Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Italië en Groot-Brittannië” in KFBN, *De internationale contractuele relaties, de rol van de notaris*, Antwerpen, Maklu, 1995, (613) 669.

38. **BINNEN OF BUITEN HET VOORBEHOUDEN ERFDEEL-** De schenking van de aandelen kan op voorschot van het erfdeel (*en avancement de part successorale*) van het actief kind gedaan worden indien de *decius* niet de bedoeling heeft een ‘ongelijk’ voordeel aan een van zijn kinderen te verschaffen. De schenking kan ook buiten erfdeel (*hors part successorale*) gedaan worden indien de *decius* de kwantitatieve gelijkheid tussen de erfgenamen wenst te doorbreken.⁵⁸ Het actief kind verkrijgt door een schenking buiten erfdeel meer dan zijn wettelijk erfrecht.⁵⁹ De zaakvoerder *decius* heeft meestal niet de uitdrukkelijke bedoeling om één van zijn kinderen te bevoordelen. Dikwijls heeft hij echter een onvoldoend groot vermogen om de andere kinderen een gelijkwaardig erfdeel aan dat van het familiebedrijf te geven. Hierdoor biedt de schenking buiten erfdeel een grotere garantie voor het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht.⁶⁰

Afdeling II. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht van het familiebedrijf

39. **VEREFFENING- EN VERDELING NALATENSCHAP-** De belangrijkste hindernis voor het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht aan het actief kind situeert zich bij de vereffening-verdeling van de nalatenschap op het niveau van het voorbehouden erfdeel met de mogelijkheid om een vordering tot inkorting en inbreng in te stellen.⁶¹ Zowel de inbreng als de inkorting hebben een ontbindend karakter waardoor de eigendomstitel van het begunstigd actief kind minstens gedeeltelijk teniet kan worden gemaakt.⁶²

---

⁵⁸ Voor België, J. VERSTRAETE, “Inbreng van giften/ bijzondere gevallen” in A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DE RYCKE (eds.), *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Antwerpen, Larcier, 2005 (223) 224, nr. 397; zie: Voor Frankrijk, zie: 842 C.Civ. ; E. RIONDET, H. SEDILLOT, *Transmission du patrimoine: testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 82 ; Voor Zwitserland, zie; F. GUILLAUME, “Aspects successoraux de la transmission d’une entreprise à un descendant”, *L’expert-comptable suisse* 2007, (33) 36.

⁵⁹ R. BARBAIX, “De inbreng en inkorting in het nieuwe erfrecht” in J.BAEL, *Rechtskroniek voor het notariaat - Deel 31*, Brugge, die Keure / La Chartre, 2017, (37) 49.

⁶⁰ C. VAN BIERVLIET, “Opvolging en voortbestaan van een bedrijf” in C. VAN BIERVLIET T. TACK, P. GILLEMONT, B. PEETERS, F. VAN DEN BERGHE., *Uw vennootschap en de fiscus*, Mortsels, Intersentia, 2017, (330) 338.

⁶¹ R. DILLEMANS, “Het huwelijksvermogensrecht, het erfrecht en het schenkingsrecht in verband met de eigendom van een familiebedrijf” in W. VAN GERVEN, *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, 1969, (104) 125, nr 7 ; B. VAN DEN HOUTE, “Een flexibilisering van het erfrecht : een toetsing van enkele figuren van de Franse “Donation-partage” en de anticipatieve afstand van de vordering tot inkorting”, *TEP* 2014, 353; F. GUILLAUME , “Transmission d’une entreprise familiale à un descendant : essai comparatif Suisse- France” in *Semaine Juridique Genève* 2009, (34) 35.

⁶² J. DU MONGH, *De erfvergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 294, nr. 213.

§1. Een eerste hinderpaal: de inbreng van aandelen

A. Voorwerp van de inbreng

40. **WEERLEGBAAR VERMOEDEN-** De schenking aan het actief kind wordt vermoed op voorschot van erfdeel te zijn gedaan waardoor zij ingebracht moet worden.⁶³ Indien de schenking hetzij met voorbehoud van vruchtgebruik, hetzij met last van lijfrente of met afstand van kapitaal gebeurt, bestaat er een wettelijk vermoeden dat de schenking buiten erfdeel gemaakt werd. De aandelenoverdracht zal dan niet ingebracht moeten worden, maar aangerekend moeten worden op het beschikbaar erfdeel.⁶⁴

B. Aard van de inbreng

41. **INBRENG IN WAARDE-** Ten belope van het eigen erfdeel gebeurt de inbreng van roerende goederen door mindere ontvangst uit de verdelingsmassa.⁶⁵ In Frankrijk en Zwitserland heeft men eveneens de mogelijkheid om de aandelen door mindere ontvangst in te brengen (*en moins prenant*). Het gaat hier niet om een afwijkingsregime zoals in België het geval is, maar om een principiële keuze.⁶⁶ Hierdoor kan het actief kind de geschonken aandelen behouden, op voorwaarde dat hij bij de verdeling zijn mede-erfgenamen een gelijk deel kan laten voorafnemen.⁶⁷ In de praktijk zal de inbreng bij de verdelingsverrichting herleidt

---

⁶³ Art 843 BW ; C. AUGHUET, “Le rapport des libéralités état de la législation actuelle et approche de lege ferenda” in CINEY 22-23/09/11, *Tussen vrijheid en regelgeving : een uitdaging voor de notaris*, Brussel, Larcier, 2011, 213 ; J. DU MONGH, “De inbreng en inkorting” in XXXste POSTUNIVERSITAIRE CYCLUS WILLY DELVA, *Familiale vermogensplanning, 2003-2004*, (3) 4 ; J. VERSTRAETE, “Inbreng” in A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DERYCKE (eds.), *Handboek estate planning met effect bij leven: schenking*, Larcier, Antwerpen, (215) 216 ; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.L.-VERBEKE, E. ALOFS, *Erfrecht en giften 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 102, nr 128.

⁶⁴ L. WEYTS, “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift” in J.F. TAYMANS (ed.) *Liber Amicorum Bruxelles*, Éditions Larcier, 2012, (537) 562.

⁶⁵ Art 868 BW ; J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 286 ; R. DEKKERS, A. VERBEKE, H. CASMAN, E. ALOFS, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 112 ; C. DECLERCK, W. PINTENS, K.VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure; Brugge; 2015, 448 ; E. DE WILDE D’ESTEMAEL, “Transférer son patrimoine dans le cadre d’une planification successorale” in *Rev.de Dr.ULB* 2003, (341) 380.

⁶⁶ Voor Frankrijk, zie : E. RIONDET, H. SEDILLOT, *Transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris , DELMAS, 86, 553 ; Voor Zwitserland, zie : Art 628 lid 1 CC; Art 522 lid 1. CC ; P.H. STEINHAUER, *Les droits des successions*, Stämpfli , Berne, 2006, 107, 150.

⁶⁷ R. BARBAIX, “De inbreng en verdeling van de nalatenschap” in R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure / La Charte, 2013, (244) 263; J. DU MONGH, “Inbreng en inkorting” in W. PINTENS, *De vereffening van de nalatenschap*, Mortsel, Intersentia, 2007, (83) 90 , nr 11.

worden tot een aanrekening op zijn erfdeel.⁶⁸ Indien de schenking van de aandelen van het familiebedrijf binnen de perken van het (voorbehouden) erfdeel blijft, zal er geen ontbinding van de schenking plaatsvinden. Bijgevolg zal het actief kind de geschonken aandelen definitief kunnen behouden.⁶⁹

42. **INBRENG IN NATURA** – Indien de aandelen van het familiebedrijf echter het voornaamste vermogen uitmaken, dan is de kans groot dat de schenking van de aandelen het erfdeel van het actief kind overstijgt.⁷⁰ Er zullen zich onvoldoende soortgelijke goederen in de nalatenschap bevinden opdat de inbreng bij mindere ontvangst kan gebeuren.⁷¹ Dergelijke begunstiging moet daarom, volgens een deel van de rechtsleer, *in natura* worden ingebracht.⁷² Indien de begiftigde zijn aandelen *in natura* in de verdelingsmassa moet plaatsen, dan ondergaat het ingebrachte goed het onzekere verloop van de verdeling *in natura* waardoor er geen zekerheid bestaat dat de aandelen in zijn kavel terecht zullen komen.⁷³ De schenking aan het actief kind zal worden ontbonden waardoor de aandelenoverdracht niet langer definitief is.⁷⁴
43. Dit kan naar mijn mening tegen de oorspronkelijke bedoeling van de schenker ingaan. De schenker wenst misschien de gelijkheid tussen zijn kinderen niet te verbreken, waardoor hij schenkingen maakt op voorschot van erfdeel, doch vaak wenst hij niet dat de geschonken aandelen na zijn overlijden ontbonden worden. Voor aandelen geschonken aan een specifiek gunsttarief van 0 % in artikel 140 bis W. Reg. Vlaams Gewest (thans artikel 2.8.6.0.3. VCF), zal de wetgever hieraan proberen te verhelfen door de verdeling in waarde toe te staan.⁷⁵

---

⁶⁸ M. PUELINCKX-COENE, *Beginnelsen van het Beligsch privaatrecht: VI: erfrecht deel I: openvallen en toewijzing van de nalatenschap, erfovereenkomsten, reserve en inbreng*, Mechelen, Kluwer, 2011, 760-761.

⁶⁹ L. WEYTS, “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift” in J. F. TAYMANS (ed.) *Liber Amicorum*, Antwerpen, Larcier, 2012, (537) 543.

⁷⁰ Hierdoor zal zij de globale reserve aantasten, zie: R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 215, nr. 385.

⁷¹ R. DILLEMANS, *De erfrechtelijke reserve*, Uystpruyst., Universitaire Boekhandel 1960, 136; J. DU MONGH, *Erfvergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 422, nr. 291.

⁷² Er bestaan verschillende opvattingen in de rechtsleer. Sommige auteurs zijn er desalniettemin van overtuigd dat de schenking van meer dan het voorbehouden erfdeel nog steeds in waarde dient te worden ingebracht. Ter zake is er geen Belgische rechtspraak, zie: W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH, K. VAN WINCKELEN, *Familiaal Vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 1103-1104; M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Kluwer, Antwerpen, 1996, 402, nr. 321.

⁷³ P. DE PAGE, I. STEFANI, “Le statut des biens professionnels en droit des régimes matrimoniaux et en droit successoral civil” in P. DE PAGE, C. CULOT, *La transmission du patrimoine professionnel : aspects civil et fiscaux*, Brussel, Anthémis, 2007, (195) 226, nr. 49.

⁷⁴ R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2016, (565) 595.

⁷⁵ Art 826 BW; J. VERSTRAETE, “Schenking van familieondernemingen en de wet van 22 december 1998 houdende fiscale en andere bepalingen. Civielrechtelijke bepalingen: een nieuwe vracht ongerijmdheden en onzekerheden”, in A. VERBEKE, J. VERSTRAETE, L. WEYTS, (eds.), *Facetten ondernemingsrecht, Liber amicorum Professor Frans Bouckaert*, Leuven, Universitaire Pers, 2000, (497) 498.

Er bestaat echter veel discussie over de draagwijdte en de toepasselijkheid van het gunstregime.⁷⁶ Daarenboven blijft de problematiek bestaan voor familiebedrijven die niet onder het gunstregime vallen.⁷⁷

44. Een principiële mogelijkheid tot inbreng in waarde, zoals in Frankrijk en Zwitserland het geval is, dient naar mijn mening te worden aangemoedigd.⁷⁸ Het nastreven van een gelijkheid in waarde zou een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actief kind kunnen garanderen, op voorwaarde dat het actief kind de nodige financiële middelen heeft om de waardebetaling te voldoen.

C. Waarderingsmoment en het lot van de gerealiseerde meerwaarde

45. **PARTIËLE DENATURATIE MEERWAARDE** – Een ander probleem wordt veroorzaakt door de discrepantie tussen het waarderingsmoment bij de inbreng van de aandelen in de te verdelen massa enerzijds en het waarderingsmoment voor het berekenen van het voorbehouden erfdeel anderzijds.⁷⁹ Dit in tegenstelling tot Zwitserland en Frankrijk waar er een uniform waarderingsmoment bestaat, namelijk: het tijdstip van het openvallen van de nalatenschap.⁸⁰ Frankrijk houdt daarenboven rekening met de staat van aandelen ten tijde van de schenking.⁸¹
46. **VOORBEELD**- Het actief kind krijgt aandelen ten bedrage van 200.000 euro op het moment van de schenking. Bij overlijden van de schenker zijn de aandelen 800.000 euro waard door de persoonlijke inspanningen van de begiftigde. Indien er nog 400.000 euro aan bestaande goederen in de nalatenschap aanwezig zijn, zal de verdelingsmassa voor de drie kinderen 600.000 euro (200.000 euro + 400.000 euro) bedragen. De aandelen moeten immers ingebracht worden in de te verdelen massa volgens hun ‘*waarde ten tijde van de schenking*’.

---

⁷⁶ R. BARBAIX, A. MALFAIT, E. SANSEN, “De overdracht van familiebedrijven conform artikel 140bis W.Reg. cq. artikel 60bis W.Succ.: het spoor bijster? Een stand van zaken en enkele bedenkingen” in W.PINTENS, C.DE CLERCK (ed.), *Patrimonium 2010*, Mortsels, Intersentia, 2010, (285) 287.

⁷⁷ J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten?” in F.BUYSSSENS, K.GEENS, H. LAGA, B. TILLEMANN, A-L. VERBEKE (eds.), *Over naar familie: liber Amicorum Luc Weyts*, Brussel, Larcier, 2011, (45) 84 ; M. PUELINCKX, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 365, nr. 285.

⁷⁸ Voor Frankrijk, zie : S.D. LACROUX, *Successions le guide pratique: le testament, le donation, les héritiers, la fiscalité, les conditieux*; D. GUEVEL, “Rapport des dons et legs ” in E. SAVAUX (ed.), *Répertoire de droit civil*, 2007, www.dalloz.fr, nr.54 ; D. GUEVEL, “Rapport des dons et des legs ” in E. SAVAUX (ed.) *Répertoire de droit civil Répertoire de droit civil*, Paris, Dalloz, www.dalloz.fr, nr. 57.

⁷⁹ Art 868 en 922 BW; L. WEYTS, “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift” in J.F. TAYMANS (ed.) *Liber Amicorum* Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, p. (537) 562.

⁸⁰ F.SAUVAGE, *Les successions 2016/2017 : devolution, indivision, transmission, partage*, Paris, DELMAS, 164.

⁸¹ Cass. Fr. 12 juni 2001, n°99-10.540, www.lexinexis.fr.

Het erfdeel van ieders kind is 200.000 euro, waardoor het actief kind kan inbrengen bij mindere ontvangst. De niet-actieve kinderen hebben elk nog recht op 200.000 euro.

47. Voor het berekenen van het voorbehouden erfdeel daarentegen moeten de aandelen worden ingebracht volgens hun waarde ‘ten tijde van het overlijden’ in de ‘staat ten tijde van de schenking’. In dit voorbeeld 800.000 euro, tenzij het actieve begiftigde kind de ‘staat van de aandelen ten tijde van de schenking’ kan bewijzen, door het bewijs te leveren dat de meerwaarde hem persoonlijk toerekenbaar zijn.⁸² Een partiële denaturatie van de gerealiseerde meerwaarde ontstaat in de hypothese dat hij zijn toegevoegde meerwaarde niet kan bewijzen waardoor het voorbehouden erfdeel van ieders kind 300.000 euro bedraagt. Om tot dit voorbehouden erfdeel te komen aanvaardt de rechtspraak dat de gerealiseerde meerwaarde van 600.000 euro aangerekend moet worden op het beschikbare erfdeel (1/4de van de nalatenschap) zijnde 300.000 euro, waardoor de gerealiseerde meerwaarde op de aandelen met 300.000 euro moet worden ingekort.⁸³
48. Door het risico van partiële denaturatie van de gerealiseerde meerwaarde kan de aandelenoverdracht aan het actief kind mijns inziens niet als definitief beschouwd worden. De niet-actieve kinderen zullen immers een vordering tot inkorting *in natura* kunnen uitoefenen ten aanzien van de meerwaarde bij het openvallen van de nalatenschap.⁸⁴
49. **STAAT VAN DE SCHENKING-** De partiële denaturatie zou er niet geweest zijn indien het actief kind de staat van de aandelen op het ogenblik van de schenking had kunnen bewijzen.⁸⁵ In de praktijk is dit geen eenvoudige zaak.⁸⁶ Frankrijk in het bijzonder, stelde zich in het verleden reeds zeer streng op. Zo hield het Franse Hof van Cassatie in haar arrest

---

⁸² C. SLUYTS, “De inbreng en inkorting na de wet van 22 december 1998” in C. DE CLERCK, J. DU MONGH, A-L. VERBEKE, *Themis: Familiaal Vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2011, (61) 66, nr. 10

⁸³ Het beschikbaar deel bestaat uit 400.000 euro bestaande goederen + 800.000 waarde goederen dag overlijden is 1200 000 euro delen door 4 omdat er drie kinderen zijn of 300 000 euro ; R. BARBAIX, “Inbreng en inkorting” in R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 217, nr. 388; J. VERSTRAETE, “Inbreng van giften/ bijzondere gevallen” in A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DE RYCKE (eds.), *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Antwerpen, Larcier, 2005 (223) 224, nr. 397.

⁸⁴ C. SLUYTS, “Inbreng en inkorting. De problematiek van waardeschommelingen” in W. PINTENS, B. VAN DER MEERSCH (eds.), *Vereffening-verdeling van de nalatenschap*, Antwerpen, Maklu, 1993, (77) 111 ; J. DU MONGH, “Inbreng en inkorting” in W.PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap, Mortsel*, Intersentia, 2007, 83-153.

⁸⁵ Gent 8 januari 1999, *TRV* 1999, nr. 4, 269-275, noot J. DU MONGH ; R. BARBAIX, A-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure / La Chartre, 2013, 274.

⁸⁶ J. LIEVENS “Opvolging in familiebedrijven- juridische en fiscale aspecten “ in B. DE BECKER, P. DE TAVERNIER, H. JESPERS, J. LIEVENS, M. MINNAERT, P. SENAEVE, J. TREMMERY, A. VALCKENBORGH, M. EN VAN PASSEL, L., VERSLUYS, L., *Recente ontwikkelingen en topics van Familierecht*, Gent, Uitgeverij Larcier, 2009, (113) -147.

Bénédictine de Fécamp geen enkele rekening met de meerwaarde die mogelijks door de begiftigde aan de aandelen toegebracht kon zijn geweest.⁸⁷

50. **GUNSTREGIME-** Er zou evenmin sprake geweest zijn van een partiële denaturatie van de meerwaarde indien de schenking van aandelen van het familiebedrijf aan een vlak tarief van 0% registratie recht gebeurd was zoals bepaald in artikel 140 bis W. Reg. (artikel 2.8.6.0.3. VCF).⁸⁸ Artikel 922 lid 2 BW verplaatst het waarderingsmoment voor de berekening van het voorbehouden erfdeel immers naar het tijdstip van de schenking, indien er geschonken geweest is onder het gunstregime van artikel 140 bis W. Reg (artikel 2.8.6.0.3 VCF).⁸⁹ De wetgever wou op deze manier vermijden dat de andere reservataire erfgenamen voordeel zouden halen uit de door het actief kind gerealiseerde meerwaarde.⁹⁰
51. Indien de schenking van een onderneming in het Vlaams Gewest, van het gunstregime van artikel 140 bis W. Reg. Vlaams Gewest (artikel 2.8.6.0.3. VCF) wil genieten, moeten respectievelijk de aandeelhouders en de onderneming aan de participatie- en activiteitsvoorwaarden voldoen. Bovendien lopen bepaalde verplichtingen tot drie jaar na de schenking of het overlijden door.⁹¹ Zo is het vereist dat voorafgaand aan de schenking 50% van de aandelen in volle eigendom in handen zijn van de familie en de onderneming haar maatschappelijke zetel binnen de Europese Economische Ruimte heeft. Daarenboven moet het familiebedrijf ofwel een nijverheids-, handels-, ambachts- of landbouwactiviteit of vrij beroep tot doel hebben. Eventueel kan hiervoor ook gekeken worden naar de activiteit van één een directe dochtervennootschap waarvan zij minstens 30 % aandelen houdt. Het familiebedrijf moet gedurende drie jaren na de schenking haar activiteit

---

⁸⁷ Cass. Fr. 30 juni 1910, noot LYON-CAEN; Cass. Fr. 8 juli 2009, *AJ fam.* 2009, 407 ; DU FAUX, “Donations à enfants de valeurs mobilières plus particulièrement de titres sociaux- estimation pour le calcul de la quotité disponible (art 922 C.Civ),” *Rev. Prat. Not.* 1984, 51 ; S.D.LACROUX, *Successions : le guide pratique*, Issy-Les-Moulineaux, PRAT, 2009, 271.

⁸⁸ Art 922 lid 2 BW; R. BARBAIX, “Het erfrecht in woelige wateren, crisis en opportuniteit”, *STEP* 2011, (1) 3; J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten” in L. WEYTS (ed). *Over naar familie: liber amicorum*, Mechelen, die Keure, 85; C. VAN BIERVLIET, *Uw vennootschap en de fiscus*, Mortsel, Intersentia, 2017, 348. ; N. GEELHAND DE MERXEM, “Het toepassingsgebied van de nieuwe Vlaamse regeling inzake schenking of vererving van familie ondernemingen en aandelen in familiale vennootschappen” in *TEP* 2012, J. VERSTRAETE, “Inkorting/ Familiale ondernemingen/ Wijziging artikel 826 BW” in A. VERBEKE, F. BUYSSSENS, H. DERYCKE (eds.), *Handboek estate planning: Vermogensplanning met effect bij leven*, Gent, Larcier, 2005, (291) 292.

⁸⁹ R. BARBAIX, “Het erfrecht in woelige wateren: crisis en opportuniteit”, *TEP* 2011, (272) 273.

⁹⁰ R. BARBAIX, A. MALFAIT, E. SANSEN, “De overdracht van familiebedrijven conform artikel 140bis W.Reg. cq. artikel 60bis W.Succ.: het spoor bijster? Een stand van zaken en enkele bedenkingen” in W.PINTENS, C.DE CLERCK (ed.), *Patrimonium 2010*, Mortsel, Intersentia, 2010, (285) 287.

⁹¹ A. L.VERBEKE , A. NIJS, *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Mortsel, Intersentia, 2013, 49-52.

ononderbroken kunnen verderzetten. Om de reële economische activiteit te kunnen controleren, moet zij hiervoor elk boekjaar een jaarrekening neerleggen.⁹²

§2. Een tweede hinderpaal: het voorbehouden erfdeel en de vordering tot inkorting

A. Het voorbehouden erfdeel

52. **BEPERKING BESCHIKKINGSVRIJHEID-** Het voorbehouden erfdeel (*la portion réservée*, *Vorbehalsquote*) vormt een hinderpaal voor de aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actief kind omdat ze de beschikkingsvrijheid van de erflater beperkt.⁹³ De wet bepaalt op dwingende wijze door wie een deel van zijn vermogen bij het opvallen van de nalatenschap zal worden vererfd.⁹⁴ Het is een overblijfsel van het Romeinse erfrecht dat neerkomt op een “*forced heirship*”, met als doel het verlenen van bestaanszekerheid.⁹⁵ Daarnaast was het ook geïnspireerd op het gewoonterecht (*réserve coutumière*) dat aanvankelijk bedoeld was om het familiedomein in handen van de familie te houden.⁹⁶
53. **RESERVATAIREN-** In België, Zwitserland en Frankrijk hebben zowel de kinderen waarvan de afstammingsband juridisch vaststaat, als de langstlevende echtgenoot en de wettelijk samenwonende partner recht op een voorbehouden erfdeel.⁹⁷ In België en Zwitserland is dit ook het geval voor de ascendenten. Frankrijk schafte het voorbehouden erfdeel van de ascendenten daarentegen af, waardoor de *decurus* een grotere beschikkingsvrijheid krijgt voor de aandelenoverdracht van het familiebedrijf.⁹⁸ De erfgenamen krijgen hun minimum erfrechtelijke aanspraken indien ze voldoen aan de voorwaarden om te kunnen erven, ze

---

⁹² P. MEEUWSEN, “Praktische gevolgen van de schenking van een familiebedrijf”, *Vermogensplanning in de praktijk*, 2016, (22) 27; T. DE GREEF, “De activiteitsvoorwaarde onder de Vlaamse gunstregimes voor de schenking en vererving van familiale ondernemingen en vennootschappen”, *TFR* 2015, (6)24.

⁹³ P. DE PAGE, *La réserve héréditaire, quel futur ?* in H. CASMAN, *Le défi du notaire/De uitdaging voor de notaris* Brussel, Larcier, 2011, 154 ; E. RIONDET, H. SEDILLOT, *Transmission du patrimoine*, Delmas, Paris, 2007, 67 ; F. GUILLAUME, “Transmission d’une entreprise familiale à un descendant : essai comparatif Suisse-France” in *SJ* 2009, (34) 54.

⁹⁴ Voor België, zie : Art 915 BW; 915 bis BW; Art 912 C.Civ.; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.L. VERBEKE, E. ALOFS, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 286 ; Voor Zwitserland, zie : S. CARLIN, *Etude de l’article 473 CC Spécialement les problèmes liés à la quotité disponible*, Zürich, Recherches Juridique Lausannoises, 19, nr.48.

⁹⁵ SPRUYT, E., De schenking: het paradepaard van de successieplanning, *AFT* 2008, (20) 22.

⁹⁶ M.PUELINCKX-COENE, “Hoe verouderd is ons erfrecht?” in H. CASMAN, M.PUELINCKX-COENE, *Liber amicorum* Mortsel, Intersentia, 2013, 367-382.

⁹⁷ Voor Zwitserland, zie: 470 lid 1 CC; P.H. STEINHAEUER, “Le droit successoral” in P. LING, *Les successions dans les entreprises*, Lausanne, CEDIDAC, 2005, (1) 8.

⁹⁸ P. VOIRIN, *Droit civil: tome 2: régimes matrimoniaux, successions et libéralités*, Lextenso éditions, 2010, 314.

werkelijk tot de nalatenschap komen en ze deze aanvaarden.⁹⁹ Met de nuance dat de langstlevende echtgenoot in Frankrijk haar voorbehouden erfdeel verliest wanneer zij in samenloop met de kinderen tot de nalatenschap komt.¹⁰⁰

54. **OMVANG** - Het gedeelte waarover de *decujus* mag beschikken varieert in België, Frankrijk en Zwitserland naargelang het aantal kinderen die tot de nalatenschap komen.¹⁰¹ Een kind dat reeds lange tijd heeft meegewerkt in het familiebedrijf van de *decujus* zal dezelfde wettelijke rechten krijgen als de niet-actieve kinderen.¹⁰²
55. Het erfdeel waarover de *decujus* kan beschikken indien hij drie kinderen heeft en geen langstlevende echtgenoot houdt in België, Frankrijk als Zwitserland 1/4de van de nalatenschap in. Dit leidt met andere woorden tot een extreme beperking van de beschikkingsvrijheid van de *decujus*. Men kan zich vragen stellen bij de rechtvaardiging van dit forfaitaire breukdeel en of dit geen inbreuk op het eigendomsrecht inhoudt. Het is immers moeilijk om het gebruikte criterium van ‘bloedverwantschap’ als een objectieve rechtvaardiging van de eigendomsbeperking te zien.¹⁰³ Het voorbehouden erfdeel zoals we het in België kennen wordt door auteurs als A.L. VERBEKE vergeleken met een blind kanon.¹⁰⁴

B. De vordering tot inkorting

56. **INKORTING**- Het voorbehouden erfdeel kan problematisch zijn voor de aandelenoverdracht indien erfgenamen hun vordering tot inkorting uitoefenen.¹⁰⁵ Bij een vordering tot inkorting zullen de schenkingen, die het beschikbaar erfdeel overschrijden (gedeeltelijk) teruggegeven moeten worden.¹⁰⁶

---

⁹⁹ A. VASTERSAVENDTS, “Reserve en beschikbaar deel”, *TPR* 1985, (471) 472. ; R. BARBAIX, De inbreng en inkorting in het nieuwe erfrecht 2017, in J. BAEL, R. BARBAIX, H. CASMAN, *Rechtskroniek voor het notariaat - Deel 31*, Brugge, die Keure / La Chartre, 2017, 79.

¹⁰⁰ E. RIONDET, H. SEDILLOT, *Transmission du patrimoine*, Delmas, Paris, 2007, 70.

¹⁰¹ P.H. STEINHAEUER, *Le droit des successions*, Stämpfli Editions SA Berne, 216;

¹⁰² Voor België, zie: A. -L. VERBEKE, “To reserve or not to reserve?”, *TEP* 2013, nr. 1, 3 ; Voor Zwitserland, zie: M. BADDELEY, “La réserve héréditaire: quo vadis?”, *successio* 2014, www.swisslex.ch, (282) 289 .

¹⁰³ H. CASMAN en A.L. VERBEKE, “Erfwet”, *TEP* 2017, (196) 197. W.PINTENS, “ Enkele bedenkingen over het erfrecht en de erfrechtelijke reserve in rechtsvergelijkend perspectief” in W.PINTENS, B. VAN DER MEERSCH (ed.), *Vereffening-verdeling van de nalatenschap*, Antwerpen, Maklu, 1993, (4) 9.

¹⁰⁴ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.L. VERBEKE, E. ALOFS, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 325.

¹⁰⁵ J.-F. TAYMANS, “Quelques aspects du rapport des libéralités” in X, *Vennootschapsrechtelijke Clausules voor het Notariaat. Liber amicorum Luc Weyts*, Gent, Uitgeverij Larcier, 2011, p. 207-220

¹⁰⁶ J. LIEVEN, “De opvolger krijgt het familiebedrijf” in D. BECKERS, P. TAVERNIER, H. JESPERS, M. MINNAERT, P. SENAEVE, J. TREMMERY, A. VALCKENBORGH, M. VAN PASSEL, L. VERSLUYS,

57. **SCHENKING VAN AANDELEN BINNEN DE PERKEN VAN HET BESCHIKBAAR ERFDEEL-** De schenking van alle aandelen aan één kind kan definitief zijn indien de waarde van de schenking binnen het beschikbaar erfdeel is gebleven.¹⁰⁷ De wet laat immers onverschillig aan wie het beschikbaar erfdeel toekomt. De reservataire erfgenamen kunnen hierdoor geen vordering tot inkorting instellen.¹⁰⁸
58. **SCHENKING VAN AANDELEN BUITEN DE PERKEN VAN HET BESCHIKBAAR ERFDEEL –** De schenking van alle aandelen aan één kind, die het beschikbaar erfdeel overschrijdt, loopt het risico ingekort te worden door de reservataire erfgenamen. Hierdoor is zij niet definitief.¹⁰⁹ In beginsel moeten alleen schenkingen buiten erfdeel op het beschikbare erfdeel aangerekend worden.¹¹⁰ Overdreven schenkingen als voorschot op erfdeel moeten, volgens een deel van de rechtsleer, eveneens op het beschikbaar erfdeel aangerekend worden indien ze de globale reserve overschrijden.¹¹¹
59. **PARS HEREDITATIS-** Het voorbehouden erfdeel houdt in België en Zwitserland meer dan een schuldvordering in: zij kennen immers de *pars hereditatis in natura* toe.¹¹² De vordering tot inkorting is dan ook een zakelijke vordering.¹¹³ Dit heeft als gevolg dat de verwezenlijking van het voorbehouden erfdeel in erfgoederen ervoor kan zorgen dat de schenking van de aandelen na het overlijden van de *deujus* ontbonden wordt en haar overdragende kracht naar het actief kind verliest.¹¹⁴ Vanuit economisch oogpunt is dit zeer nadelig omdat het actief kind geen enkele garantie geeft op het behoudt van de geschonken

---

in *Recente ontwikkelingen en topics van Familierecht*, Gent, Uitgeverij Larcier, 2009, (113) 115.

¹⁰⁷ F. GUILLAUME, A.-S. PAPEIL, “Transmission d’une entreprise familiale à un descendant : essai comparatif Suisse-France”, *SJ* 2009, (36) 39 ; C. VAN BIERVLIET, *Uw vennootschap en de fiscus*, Mortsel, Intersentia, 2017, 348.

¹⁰⁸ M.PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 336; P. DE PAGE, “Le rapport et la réduction ” in P. DE PAGE, *Actualités en droit des successions*, Limal, Anthemis, 2017, (49) 52 .

¹⁰⁹ J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 499.

¹¹⁰ R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 208.

¹¹¹ H. DU FAUX, “Kan een schenking als voorschot op nalatenschap aan één van de kinderen bedreigd worden door inkorting? Kritische bedenkingen artikel 922, zoals gewijzigd door de wet van 22 december 1998”, *T. NOT* 2000, (75) 80 ; W. PINTENS, C. DE CLERCK, J. DU MONGH, K. VAN WINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 1104.

¹¹² Voor België, zie: Cas. 7 juni 1906, *Pas.* 1906, I , 293; W. PINTENS, “Pleidooi voor een rechtsvergelijkende analyse van de reserve” in C. DECLERCK, W.PINTENS, *Patrimonium 2015*, Brugge, die Keure / La Charte, 2015, 414 ; Voor Zwitserland, zie: A. EIGENMANN, “Art. 522 CC” in A. EIGENMANN, N. ROUILLER, *Commentaire du droit des successions: art. 457-640 CC*, Bern, Stämpfli Verlag AG, 2012, (340) 380.

¹¹³ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.L. VERBEKE, E. ALOFS, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 297.

¹¹⁴ W. VAN GERVEN, *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, Standaard, Antwerpen/utrecht, 1969, 117; P.-H. DE PAGE, “La réserve héritaire. Quel future? ” in CINEY 22-23/09/11, *Entre liberté et contraintes normatives, le défi du notaire- Tussen vrijheid en regelgeving: de uitdaging voor de notaris, Actes notariales*, Brussel, De Boeck, 2011, (140) 155.

aandelen. Hierdoor bestaat een risico dat het actief kind de onderneming minder goed zal exploiteren of minder gemotiveerd zal zijn meerwaarde te creëren.¹¹⁵ Het kind dat de aandelen van het familiebedrijf toebedeeld krijgt, heeft derhalve geen enkele rechtszekerheid zolang de nalatenschap van de zaakvoerder-schenker niet vereffend en verdeeld is.¹¹⁶ Van het principe van inkorting *in natura* kan worden afgeweken indien de schenker de aandelen met hetzij voorbehoud van vruchtgebruik, hetzij met lijfrente of met afstand van kapitaal aan het begiftigde kind schenkt.¹¹⁷

60. Frankrijk evolueert naar een voorbehouden erfdeel in waarde.¹¹⁸ De reserve blijft *in natura* maar de inkorting gebeurt sinds de wetshervorming van 23 juni 2006 in waarde.¹¹⁹ De inkorting kan evenwel *in natura* gebeuren op vraag van de begiftigde, indien de erfgoederen vrij en onbelast zijn en hem nog steeds toebehoren.¹²⁰ Door de inkorting in waarde worden de reservataire erfgenamen loutere schuldeisers van een vordering (*pars bonorum*). Dit maakt ook dat zij het risico dragen van insolventie. Voor de overdracht van de aandelen van het familiebedrijf is dit een goede zaak omdat de reservataire erfgenamen geschonken goederen niet meer zullen kunnen opeisen indien hun voorbehouden erfdeel aangetast wordt. Een voorbehouden erfdeel in waarde laat de toedeling van de aandelen aan één kind toe mits compensatie van de waarde aan de overige kinderen.¹²¹ Dit biedt echter nog steeds geen volledige zekerheid voor het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht. Het begiftigde kind moet immers de nodige financiële middelen hebben om zijn inkortingsverplichting ten aanzien van zijn reservataire erfgenamen te kunnen volbrengen.
61. **VORDERING-** De inkorting gebeurt niet automatisch maar moet door de mede-erfgenamen gevorderd worden binnen de 30 jaar na het openvallen van de nalatenschap.¹²² Hierdoor blijft het actieve kind lange tijd in onzekerheid. Frankrijk bracht deze termijn in 2006 terug op 5 jaar na het openvallen van de nalatenschap of 2 jaar na de kennisname van de aantasting

---

¹¹⁵ R. BARBAIX, “Het erfrecht in woelige wateren: crisis en opportuniteit”, *TEP* 2011, (271)

¹¹⁶ Parlementaire toelichting erfwet 2017.

¹¹⁷ R. DILLEMANS, “Het huwelijksvermogensrecht, het erfrecht en het schenkingsrecht in verband met de eigendom van het familiebedrijf” in W. VAN GERVEN, *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, Standaard wetenschappelijke uitgeverij, Antwerpen, 1969, (103) 123.

¹¹⁸ W. PINTENS, “Pleidooi voor een rechtsvergelijkende analyse van de reserve” in W. PINTENS, *Patrimonium* 2015, Brugge, die Keure / La Chartre, 2015, (413) 418.

¹¹⁹ Art 924 C.Civ. ; P.VOIRIN, *Droit civil tome 2: régimes matrimoniaux: successions-libéralités*, Paris, Lextenso, 2010, 331, nr 687.

¹²⁰ 924-1 C.Civ. ; P.H. STEINAUER, “Le droit successoral” in P.LING (ed.), *Les successions dans les entreprises travaux de la journée organisée le 20 mai 2005*, Lausanne, CEDIDAC, 2006, (1) 16.

¹²¹ Art 924 C.Civ.

¹²² R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 350, nr. 616.

van zijn voorbehouden erfdeel. Met een maximumtermijn van 10 jaar na het opvallen van de nalatenschap in zowel Frankrijk als Zwitserland.¹²³ In tegenstelling tot Frankrijk is het niet mogelijk voor het opvallen van de nalatenschap afstand te nemen van zijn recht op tot inkorting (*renonciation anticipée à l'action de réduction*).¹²⁴ In België houdt dit immers een verboden erfovereenkomst in.¹²⁵

C. Waarderingsmoment

62. **WAARDERINGSMOMENT-** Het waarderingsmoment voor de berekening van het voorbehouden en beschikbaar erfdeel kan de aandelenoverdracht eveneens onzeker maken. België kiest zoals Frankrijk voor een waardering ten tijde van overlijden, doch rekening houdend met de staat van de aandelen op het tijdstip van de schenking.¹²⁶ De aandelen kunnen onderhevig zijn aan toevallige waardeschommelingen en muntontwaarding waardoor een schenking die vele jaren geen problemen vormde, toch ingekort moet worden bij het overlijden.¹²⁷ Indien men onder het gunstregime van artikel 140 bis W. Reg. Vlaams Gewest (artikel 2.8.6.0.3. VCF) valt, dan is dit niet langer problematisch. Dan geschiedt de waardering altijd op datum van de schenking en spelen latere waardeschommelingen geen rol meer.¹²⁸

---

¹²³ Voor Frankrijk, zie : Art 921 , 2 C.Civ. ; C. FARGE, “Masse partageable en présence de libéralités : la réduction des libéralités” in G. GRIMALDI (ed.), *Droit patrimoniale de la famille*, Dalloz, Paris, (744) 762, nr. 264.144 ; F.LEFEBRE, *Successions et libéralités : Nouveau régime juridique et fiscal : loi du 23 juin 2006*, Paris, Editions Francis Lefebvre, 2007, 106, nr.1415 ; Voor Zwitserland, zie : J.GUINAND, M.STETTLER, A. LEUBA, *Droit des successions*, Zürich, Schulthes Verlag, 2005, 43 ; P.H.STEINAUER, *Le droit des successions*, Bern, Stämpfli, 2003, 215 ; S.CARLIN, *Etude de l'article 473 CC Spécialement les problèmes liés à la quotité disponibles*, Zürich, Schulthes Juristische Medien AG, 2011, 19.

¹²⁴ S.D.LACROUX, *Successions: le guide pratique*, Issy-les-Moulineaux, Prat éditions, 2008, 102.

¹²⁵ 1130 tweede lid BW; J.BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006, 553, nr.910.

¹²⁶Voor België, zie: C.DE CLERCK, W.PINTENS, K.VAN WINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 48, nr. 1160; Voor Frankrijk, zie: F.LEVEBRE, *Successions et libéralités: nouveau régime juridique et fiscal*, Paris, Editions Francis Lefebvre, 2007, 83, nr.1138.

¹²⁷ Art 922 BW; C. DE WULF, “Het voorbehouden erfdeel en de bepaalde overlating van het hoofdbestanddeel van het familievermogen” in KONINKLIJKE FEDERATIE BELGISCHE NOTARISSEN, *Het notariaat, bron van recht en rechtszekerheid: Brussel, 2-5 april 1973, congres van de Belgische notarissen, vijfjarig bestaan van het Comité voor Studie en Wetgeving*, Brussel, 1973, (275) 278.

¹²⁸ R. BARBAIX, “Het erfrecht in woelige wateren: crisis en opportuniteit” in *TEP* 2011, (271) 274,

Hoofdstuk II: De ouderlijke boedelverdeling-schenking

Afdeling I. Techniek van de ouderlijke boedelverdeling-schenking

63. **AANDELENOVERDRACHT** - Een tweede regeling die de aandeelhouder bij leven kan nemen om de aandelenoverdracht naar zijn actief kind te bekomen, betreft de ouderlijke boedelverdeling-schenking, in Frankrijk ook *donation partage* genoemd.¹²⁹ Dit is de techniek waarbij de ouder het geheel of een gedeelte van zijn goederen in kavels verdeelt en aan elk van zijn kinderen bij schenking toewijst.¹³⁰ Zo krijgt het eerste kind bijvoorbeeld het huis, het tweede kind de bouwgrond en het derde de aandelen in het familiebedrijf.
64. **VEREISTEN**- De betrokken goederen moeten volkomen verdeeld zijn door de ouderboedelverdelers. Het is niet toegelaten de verdeling aan de kinderen over te laten.¹³¹ De ouderlijke boedelverdeling-schenking moet gemaakt worden ten voordele van alle erfgerechtigde kinderen.¹³² Indien een van de kinderen vooroverleden is moeten zijn afstammelingen bij plaatsvervulling in de verdeling betrokken worden.¹³³
65. Schenkingen buiten erfdeel kunnen niet in de boedelverdeling begrepen worden.¹³⁴ Schenkingen op voorschot van erfdeel vereisen de toestemming van de begiftigde vooraleer zij in de ouderlijke boedelverdeling-schenking kunnen worden opgenomen.¹³⁵

---

¹²⁹ C. JUBAULT, *Droit civil: les successions, les libéralités*, Montchrestien, Lextenso, 2010, 596, nr. 868.

¹³⁰ Voor België, zie: 1075-1080 BW ; Rb. Dendermonde *TGR* 2008, nr. 5, 321 ; K.VAN WINCKELEN, C. DECLERCK, J. DU MONGH, “Civielrechtelijke technieken” in K. VAN WINCKELEN, W. PINTENS, C. DE CLERCK, J. DU MONGH, *Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2010, 1189 ; H. CASMAN, R. DEKKERS, A.L. VERBEKE, *erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 179; R. DEKKERS, F. BUYSENS, “Ascendentenverdeling: civiele aspecten.” in A. VERBEKE, F.BUYSENS, H.DERUCKE (eds.), *Handboek Estate planning. Vermogensplanning met effect bij leven: schenking*, Gent, Larcier, 2005, (189) 190 ; C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Chartre, 2018, 175 ; Voor Frankrijk, zie: Art 1075 C. Civ. ; Art 1076-1078 C. Civ. ; M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2014, 1191, nr. 410.13.

¹³¹ Voor België, zie: Brussel 22 maart 2010, *RW* 2012-13, 1146-1149 ; Luik (2^e k.) 4 december 2012, *JLMB* 2014, afl. 37, 1752 ; Voor Frankrijk, zie: M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 1100, nr. 410.14.

¹³² H. CASMAN, R. DEKKERS, A.L. Verbeke, *erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 269.

¹³³ J. VERSTRAETE, “Familiale schikkingen herbelicht” in J. VERSTRAETE, *Familiaal vermogensbeheer*, Mortsel, Intersentia, 2004, (137) 185 ; Voor Frankrijk, zie: P.STEPHANE, “La donation-partage”, *Revue Française de Comptabilité* 2017, (30) 32 ; H. CASMAN “Van ouderlijke boedelverdeling naar ouderlijke erfvereenkomst” in CINEY 22-23/09/11, *De uitdaging voor de notaris*, Brussel, Larcier, 2011, 157.

¹³⁴ F. GUILLAUME, “Aspects successoraux de la transmission d’une entreprise à un descendant”, *L’expert-comptable suisse* 2007, (33) 35.

¹³⁵ F. BUYSENS, “Ascendentenverdeling: civiele aspecten”, A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DERYCKE, *Vermogensplanning met effect bij leven*, Larcier, Gent, 2005, (189) 192 ; K. VANWINCKELEN, W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH, “Civielrechtelijke technieken” in C. DECLERCK, W. PINTENS, J. DU MONGH, K.VAN WINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2010, (1189) 1268.

66. **ERFOVEREENKOMST?** De ouderlijke boedelverdeling – schenking bestaat niet in Zwitserland, zij kent echter andere manieren voor de anticipatieve verkaveling en verdeling van zijn nalatenschap (*die Teilungsvorschriften*)¹³⁶: “*Le disposant peut, par testament ou pacte successoral, prescrire à ses héritiers certaines règles pour le partage et la formation des lots.*”¹³⁷ Een erfovereenkomst kan op deze manier in Zwitserland een antwoord bieden op de anticipatieve verkaveling en verdeling van zijn nalatenschap.¹³⁸
67. Er heerst onduidelijkheid in de rechtsleer of een ouderlijke boedelverdeling – schenking in België als een toegelaten erfovereenkomst gezien moet worden.¹³⁹ H. CASMAN deelt de meerderheidsvisie die in Frankrijk heerst, waar de boedelverdeling-schenking als een erfovereenkomst gekwalificeerd wordt, omdat het de verdeling van een nog niet opengevallen nalatenschap bij overeenkomst regelt.¹⁴⁰ J. BAEL en M. PUELINCKX COENE ontkrachten dit omdat het bij een boedelverdeling-schenking, in tegenstelling tot *die Teilungsvorschriften*, louter om de verkaveling-verdeling van tegenwoordige goederen gaat en het verlenen van een actueel recht.¹⁴¹ Het gaat niet om het verlenen van een louter potestatief recht dat pas opeisbaar wordt bij het overlijden.¹⁴²

Afdeling II. Voordelen voor de aandelenoverdracht

68. **ANTICIPATIEVE VERDELING-** Doormiddel van de ouderlijke boedelverdeling-schenking kan men de aandelen in zijn toekomstige nalatenschap anticipatief aan het meest geschikte en reeds actieve kind toebedelen.¹⁴³ Bij de erfovergang vermijdt men de moeilijkheden die

¹³⁶ Art. 608 CC ; A. HUBERT-FROIDEVAUX, “Art 608 CC” in A. EIGENMANN, N. ROUILLER, *Commentaire du droit des successions (art 457-640 CC; art 11-24 LDFR)*, Stämpfli Verlag AG, Berne, 2012, (825) 826.

¹³⁷ P. PIOTET, “L’attribution directe et la formation des lots dans le partage successoral”, *JT* 1975, (553) 569, www.swisslex.ch.

¹³⁸ P.H. STEINHAEUER, *Les droits des successions*, Berne, Stämpfli, 2003, 579.

¹³⁹ G. BAERT, *De ouderlijke boedelverdeling* in *APR*, Gent, Story-Intersentia, 1974, 24 ; M. AERTS, “De ouderlijke boedelverdeling: hoe kan de wetgever de ouderlijke boedelverdeling stabiel maken door de aanvechtingsmogelijkheden ervan te beperken?”, *Jura Falconis 2014-2015*, (153) 162.

¹⁴⁰ Voor België, zie: H. CASMAN, “Van ascendentenverdeling bij schenking naar ouderlijke boedelovereenkomst” in *CINEY 22-23/09/11, Le défi du notaire/De uitdaging voor de notaris*, Brussel, 2011, 135 ; Voor Frankrijk, zie: F. X. TESTU, F. BICHERON, “Pactes sur succession future exceptionnellement autorisés” in M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2017, (387) 410.

¹⁴¹ Art 1076 tweede lid 2 BW; W. PINTENS, “Verbod de erfovergang bij overeenkomst te regelen”, in M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 273 ; Antwerpen 2 februari 1998, *RW* 1998-99, 163.

¹⁴² J. BAEL “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen” in J. BAEL, *Reeks Notariële Praktijkstudies*, Mechelen, Kluwer, 2006, 584-585, nr. 964.

¹⁴³ Voor België, zie: G. BAERT, “De ouderlijke boedelverdeling” in *APR* 1974, 5. , L. VERBEKE, E. ALOFS, H. CASMAN, R. DEKKERS, F. BUYSENS, “Drie bijzondere giften” in H. CASMAN, R. DEKKERS, A.L. VERBEKE, *erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 179 ; R. DEKKERS, F. BUYSENS,

ontstaan bij het beheer van een onverdeeldheid. De verdeling dient immers niet meer te gebeuren volgens de wettelijke devolutie.¹⁴⁴ Hierdoor zijn de aandelen van het familiebedrijf die werden opgenomen in de boedelverdeling niet langer aan inbreng onderworpen.¹⁴⁵

VERDELING IN WAARDE- De nagestreefde gelijkheid van de kavels houdt bij de ouderlijke boedelverdeling een gelijkheid in waarde in.¹⁴⁶ Hiermee wijken de Belgische en Zwitserse regelgevingen af van de principiële gelijkheid *in natura*.¹⁴⁷ In Frankrijk daarentegen is de verdeling principieel in waarde.¹⁴⁸ Indien men niet genoeg erfgoederen heeft om de andere kinderen een gelijkwaardig alternatief voor de familie-aandelen toe te bedelen, dan kan dit daar opgelost worden door hen een oplegsom te geven.¹⁴⁹ De versnippering van de aandelen van het familiebedrijf kan zo voorkomen worden. Hiervoor zal het vereist zijn dat de schenker de nodige financiële middelen heeft om de oplegsom te geven.¹⁵⁰

Afdeling III. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht

§1. Eerste hinderpaal: vernietigingsmogelijkheden

69. **VERNIETIGING WEGENS OVERSLAAN VAN EEN KIND-** Een eerste mogelijkheid tot vernietiging van de verdeling, die niet langer bestaat in Frankrijk, doet zich voor indien niet alle kinderen rechtstreeks of bij plaatsvervulling bij de verdeling betrokken zijn geweest ten tijde van overlijden.¹⁵¹ Dit houdt het risico in dat indien er kinderen nog niet geboren waren ten tijde van de verdeling of wanneer er een fictieve afstammingsband wordt vastgesteld na

---

“Ascendentenverdeling: civiele aspecten.” in A. VERBEKE, F.BUYSENS, H.DERUCKE (eds.), *Handboek Estate planning. Vermogensplanning met effect bij leven: schenking*, Gent, Larcier, 2005, (189) 190.

¹⁴⁴ Voor Frankrijk, zie: M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2014, 1191, nr. 410.15.

¹⁴⁵ M. AERTS, “De ouderlijke boedelverdeling: hoe kan de wetgever de ouderlijke boedelverdeling stabiel maken door de aanvechtingsmogelijkheden ervan te beperken?”, *Jura Falconis 2014-2015*, (153) 154 ; C. DE WULF, *Notarieel familierecht en familiaalvermogensrecht: het opstellen van Notariële Akten*, Mechelen, Kluwer, 2011, 557, nr 838.

¹⁴⁶ Voor België, zie: J. VERSTRAETE, “Familiale schikkingen herbelicht” in J. VERSTRAETE, *Familiaal vermogensbeheer*, Mortsel, Intersentia, 2004, (137) 188 ; Voor Zwitserland, zie: A. HUBERT-FROIDEVAUX, “Art 608 CC” in A. EIGENMANN, N. ROUILLER, *Commentaire du droit des successions (art 457-640 CC; art 11-24 LDFR)*, Stämpfli Verlag AG, Berne, 2012, (825) 829, nr. 9.

¹⁴⁷ R. BARBAIX, “Wettelijke devolutie” in R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, (435) 500 ; Brussel (1e k.) 22 februari 2010, *T.Not.* 2010, afl. 6, 338, noot J.VERSTRAETE.

¹⁴⁸ Artikel 826 C.Civ.

¹⁴⁹ Voor België, zie: Cass. 23 mei 1982, *T. Not* 1982, 177; Voor Frankrijk, zie: Cass. Fr. 30 januari 2001, nr. 98-14930, www.juricaf.org ; S.ANDRE, S.BERNE, *Successions et libéralités 2018-2019*, Paris, Dalloz, 2018, 210 ; Voor Zwitserland, zie: P.H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Précis de droit Stämpfli, Berne, 2006, 583.

¹⁵⁰ M. AERTS, “De ouderlijke boedelverdeling: hoe kan de wetgever de ouderlijke boedelverdeling stabiel maken door de aanvechtingsmogelijkheden ervan te beperken?”, *Jura Falconis 2014-2015*, (153) 154.

¹⁵¹ M.GRIMALDI, *Droit de la famille 2018-2019*, Paris, Dalloz, 2017, 1228.

het overlijden, dat de hele verdeling nietig verklaard kan worden.¹⁵² Niet alleen het overgeslagen kind, maar ook kinderen die wel bij de boedelverdeling-schenking betrokken waren mogen de vordering tot vernietiging instellen.¹⁵³

70. **VERNIETIGING WEGENS BENADELING-** Een tweede mogelijkheid waar tot vernietiging kan worden overgegaan bestaat in het geval dat een van de afstammelingen voor meer dan één vierde van het totaal van goederen in de ouderlijke boedelverdeling benadeeld wordt.¹⁵⁴ De beoordeling van benadeling gebeurt niet op het moment van de verdeling zelf maar bij het openvallen van de nalatenschap.¹⁵⁵ Voor de aandelen van het familiebedrijf is dit problematisch omdat zij onderhevig zijn aan waardeschommelingen waardoor de benadeling moeilijk te voorspellen valt op het ogenblik van de verdeling.¹⁵⁶ Frankrijk en Zwitserland kennen deze vernietigingsgrond niet.¹⁵⁷
71. Aan het probleem van benadeling kan worden verholpen door voorafgaand bij de verdeling een clause tot herwaardering bij het openvallen van de nalatenschap op te nemen, om de eis tot vernietiging op te vangen.¹⁵⁸ Ik denk echter dat men door de clause van herwaardering het doel van de ouderlijke boedelverdeling, namelijk het bekomen van een definitieve verdeling, op losse schroeven zet.¹⁵⁹ Bovendien is een groot deel van de

---

¹⁵² Art 1087 BW; W.VAN GERVEN, *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, Antwerpen/Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 196, 139 ; F. BUYSENS, “Ascendentenverdeling: civiele aspecten.” in A. VERBEKE, F.BUYSENS, H.DERUCKE (eds.), *Handboek Estate planning. Vermogensplanning met effect bij leven: schenking*, Gent, Larcier, 2005, (189) 193, nr. 348.

¹⁵³ Art 1078 BW; H. CASMAN, “Van ascendentenverdeling bij schenking naar ouderlijke erfovereenkomst” in CONGRES DE NOTAIRES BELGIQUE, CINEY, *Tussen vrijheid en regelgeving*, Brussel, Larcier, 18.

¹⁵⁴ Art 1079 BW; Gent 10 oktober 2002, *T.Not.* 2005, nr. 7, 426 ; F. BUYSENS, “Ascendentenverdeling: civiele aspecten.” in A. VERBEKE, F.BUYSENS, H.DERUCKE (eds.), *Handboek Estate planning. Vermogensplanning met effect bij leven: schenking*, Gent, Larcier, 2005, 193. ; A.E. HOESTENBERGE, “Onderzoek van enkele bijzondere regelingen en voorzieningen” in W. VAN GERVEN, *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, Antwerpen, Standaard, 1969, (127) 141.

¹⁵⁵ J. LIEVENS “Opvolging in familiebedrijven- juridische en fiscale aspecten “ in B. DE BECKER, P. DE TAVERNIER, H. JESPERS, J. LIEVENS, M. MINNAERT, P. SENAËVE, J. TREMMERY, A. VALCKENBORGH, M. EN VAN PASSEL, L., VERSLUYS, L.*Recente ontwikkelingen en topics van Familierecht*, Gent, Uitgeverij Larcier, 2009, (113) 117.

¹⁵⁶ L.WEYTS, “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift” in *Liber Amicorum Jean-François Taymans*, Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, (537)-551.

¹⁵⁷ M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2014, 300, nr.411. 72.

¹⁵⁸ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, (175) 177;

¹⁵⁹ A.E. VAN HOESTENBERGHE, “Onderzoek van enkele bijzondere regelingen en voorzieningen” in W.VAN GERVEN, *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, Antwerpen/Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 196, (127)140.

rechtsleer van mening dat die clause als verboden erfovereenkomst moet worden beschouwd.¹⁶⁰

§2. Tweede hinderpaal: de vordering tot inkorting

72. **BIJZONDERE VORDERING TOT INKORTING-** Artikel 1079, tweede lid BW voorziet daarenboven nog in een bijzondere mogelijkheid tot inkorting.¹⁶¹ Deze vordering kan worden ingesteld indien er enerzijds sprake is van een benadeling voor minder dan één vierde en anderzijds een gift buiten erfdeel gemaakt werd, die het beschikbaar erfdeel niet overschrijdt.¹⁶² De combinatie van beide kan leiden wel tot een overschrijding van het beschikbaar erfdeel. Hierdoor mag het benadeelde kind een eis tot inkorting instellen.¹⁶³
73. Ook in Zwitserland mogen de verdelingsregels niet tot gevolg hebben dat het voorbehouden erfdeel aangetast wordt: “*La règle de partage est considérée comme une instruction du de cujus qui ne constitue jamais une libéralité affectant la valeur des parts héréditaires en cause.*”¹⁶⁴ De Franse *donation partage* biedt meer rechtszekerheid omdat het waarderingsmoment van de goederen ter berekening van de vordering tot inkorting in principe plaatsvindt op het ogenblik van de schenking, en niet op het ogenblik van het openvallen van de nalatenschap, zoals in België en Zwitserland het geval is.¹⁶⁵ Indien de toestemming van de begiftigde echter op zich laat wachten, dan zal de waardering eveneens bij het openvallen van de nalatenschap gebeuren.¹⁶⁶

---

¹⁶⁰ J.BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006, 593, nr. 979; W. PINTENS, B. VANDER MEERSCH, K. VAN WINCKELEN, *Inleiding tot het familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2002, 893, nr 2011.

¹⁶¹ H. CASMAN, “Van ouderlijke boedel verdeling naar ouderlijke erfovereenkomst” in CINEY, *Tussen vrijheid en regelgeving: de uitdaging voor de notaris*, Brussel, Larcier, 2011, 156.

¹⁶² J.VERSTRAETE, “Familiale schikkingen herbelicht” in W.PINTENS, J. DU MONGH, *Familiaal vermogensbeheer*, Mortsel, Intersentia, 2004, (137) 190, nr. 275.

¹⁶³ Art 1079 BW; F. BUYSENS, “Ascendentverdeling: civiele aspecten” in A. VERBEKE, F.BUYSENS, H.DERUCKE (eds.), *Handboek Estate planning. Vermogensplanning met effect bij leven: schenking*, Gent, Larcier, 2005, (189) 195, nr. 353; H. CASMAN, “Van ascendentenverdeling bij schenking naar ouderlijke erfovereenkomst” in CINEY 22-23/09/11, *tussen vrijheid en regelgeving*, Brussel, Larcier, 350.

¹⁶⁴Tribunal fédéral, 6 juli 2009, n°5A/2009, www.bger.ch. ; P.H. STEINHAEUER, *Les droits des successions*, Stämpfli, Berne, 2006,583, nr 1253.

¹⁶⁵Cass. Fr. 4 juni 2007, nr. 06-11.651, www.legifrance.fr ; P. STEPHANE, “La donation partage”, *RFC* 2017,32.

¹⁶⁶ Art 1078 C.Civ.; B. VAN DEN HOUTE, “Een flexibilisering van het erfrecht? Een toetsing van enkele figuren uit et wetsvoorstel erfrecht aan de Franse donation-partage en de anticipatieve afstand van de vordering tot inkorting”, *TEP* 2014/5, (353) 364.

Hoofdstuk III. De schenking bij dubbele akte

Afdeling I. Techniek van de schenking bij dubbele akte

74. **SCHENKING-VERDELING-** Een derde regeling die de aandeelhouder bij leven kan treffen om de aandelenoverdracht naar zijn actief kind te bekomen is de schenking bij dubbele akte. Hier worden de aandelen van het familiebedrijf samen met de overige goederen in de nalatenschap in een eerste akte geschonken aan alle kinderen.¹⁶⁷ Vervolgens zullen de kinderen *a posteriori* de goederen onderling verdelen in een tweede akte en kunnen de aandelen van het familiebedrijf zo terecht komen bij het kind dat er actief in werkt.¹⁶⁸

Afdeling II. Voordelen voor de aandelenoverdracht

75. **MINDER AANVECHTINGSMOGELIJKHEDEN-** De notariële praktijk heeft de techniek van schenking bij dubbele akte ontwikkeld om te verhelpen aan de voornaamste problemen van de ouderlijke boedelverdeling-schenking, namelijk het risico op vernietiging wegens benadeling van meer dan een vierde en de bijzondere vordering tot inkorting.¹⁶⁹ In Frankrijk en Zwitserland bieden de *donation partage* en *die Teilungsvorschriften* een stabielere regeling omwille van het feit dat er geen vernietigingsmogelijkheid bestaat wegens benadeling.¹⁷⁰ Bovendien krijgen de afstammelingen de mogelijkheid om afstand te doen van hun vordering tot inkorting.¹⁷¹ Door de mogelijkheid van ‘*la renonciation anticipée à l’action en réduction*’ in Frankrijk en ‘*le pacte de renonciation*’ in Zwitserland, lijkt mij de techniek van dubbele akte in die landen overbodig. Indien de kinderen wederzijds verzaken

---

¹⁶⁷ F. BUYSENS, “Ascendentenverdeling/ Dubbele akte: civiele aspecten” in A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DE RYCKE (eds.), *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Larcier, Mechelen, 2005, 203, nr 368.

¹⁶⁸ B. VAN HOUTE, Een flexibilisering van het erfrecht? Een toetsing van enkele figuren uit het wetsvoorstel erfrecht aan de Franse “donation -partage”, en de anticipatieve afstand van de vordering tot inkorting, *TEP* 2014, (353) ; F. BUYSENS, “Ascendentenverdeling/Dubbele akte: civiele aspecten”, in A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DERYCKE (eds.), *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Mechelen, Larcier, 2005, 203.

¹⁶⁹ Art 1079 BW ; C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, (196) 202.

¹⁷⁰ F. GUILLAUME, “Transmission d’une entreprise familiale à un descendant : essai comparatif Suisse-France”, *SJ* 2009, (34) 54.

¹⁷¹ Voor Frankrijk, zie: artikel 929 C.Civ. ; S. FERRE- ANDRE, S. BERRE, *Successions et libéralités*, Dalloz, Paris, 2018, 296- 297 ; Voor Zwitserland, zie: art 495-497 CC; F. COTTI, “495 CC” in A. EIGEMANN, F. COTTI, *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, (212) 213.

aan hun vordering tot inkorting, bereikt men immers dezelfde oplossing op een efficiëntere manier.

76. **GEEN PROBLEMEN VAN WAARDESCHOMMELINGEN** - De vraag naar benadeling voor meer dan een vierde wordt beoordeeld op het ogenblik van de verdeling onder de kinderen. In tegenstelling tot bij de ouderlijke boedelverdeling – schenking zullen de waardeschommelingen van de aandelen tussen de verdeling van de goederen en het overlijden van de *deujus*, niet langer in rekening worden gebracht bij de beoordeling van de benadeling.¹⁷²
77. **GEEN VORDERING TOT INKORTING**- Aangezien de schenking gebeurt aan alle kinderen samen, krijgen ze allemaal evenveel in onverdeeldheid en kan hun voorbehouden erfdeel niet aangetast worden. Hierdoor kan er geen vordering tot inkorting zijn.¹⁷³

Afdeling III. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht

§1. Eerste hinderpaal: financiële middelen

78. **BETALEN VAN EEN OPLEG**- De belangrijkste hinderpaal voor de aandelenoverdracht aan het actief kind ligt in de opleg die het actieve kind in beginsel onmiddellijk bij de verdeling moet uitbetalen om het waardeverschil tussen de kavels te compenseren.¹⁷⁴ Indien het actieve kind de nodige financiële middelen niet bezit, dan zullen de kinderen in onverdeeldheid blijven. Een andere mogelijkheid is dat de verdeling toch plaatsvindt, maar vernietigd zal kunnen worden door de niet-actieve kinderen, wegens benadeling van meer dan één vierde op het ogenblik van de verdeling.¹⁷⁵

---

¹⁷² C. SLUYTS, N.VAN DE BEECK, “Enkele tips voor de organisatie van uw nalatenschap”, in X, *Het onroerend goed in de nalatenschap afl. 286,(540) 541*; F. BUYSENS, “Ascendentenverdeling/ dubbele akte: civiele aspecten” in A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DERYCKE (eds.), *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Larcier, Brussel,2005, 203.

¹⁷³ M. MICHEL , “Hoe het familiebedrijf overdragen zonder uw andere kinderen te benadelen”, *deTijd* 2017; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE, E. ALOFS, *Erfrecht en giften 2017*, Antwerpen, Intersentia, 270, nr. 384.

¹⁷⁴J.VERSTRAETE, “Familiale schikkingen herbelicht” in W.PINTENS, J. DU MONGH, *Familiaal vermogensbeheer*, Mortsel, Intersentia, 2004, (137)193.

¹⁷⁵ Brussel 24 oktober 1996, *RW* 1997-98, 852.

§2. Tweede hinderpaal: herkwalificatie ouderlijke boedelverdeling-schenking

79. **HERKWALIFICATIE** – Het onderscheid tussen een schenking bij dubbele akte en een ouderlijke boedelverdeling-schenking is niet altijd gemakkelijk te maken.¹⁷⁶ Zo oordeelde het Hof van Beroep te Brussel dat een schenking bij dubbele akte een ouderlijke boedelverdeling-schenking kon zijn als de ouder-schenker aanwezig was bij beide akten en uitdrukkelijk de instructie gaf voor de totstandkoming van de tweede akte.¹⁷⁷ De herkwalificatie als ouderlijke boedelverdeling-schenking brengt de hoger besproken hinderpalen bij de aandelenoverdracht met zich mee.

§3. Derde hinderpaal: afweging kosten-en baten

80. **DURE KOSTPRIJS**- Bij het overwegen van de verschillende technieken zal de fiscale kostprijs eveneens in het achterhoofd meespelen.¹⁷⁸ Naast schenkingsrechten zijn er verdelingsrechten verschuldigd. Deze zijn niet duurder voor aandelen, vermits een verdeling ervan geschiedt aan het vast registratierecht.¹⁷⁹ Worden er daarentegen onroerende goederen betrokken, dan speelt het verdelingsrecht van 1 of 2,5 % van artikel 109 W. Reg.¹⁸⁰ In Frankrijk zal men geen gebruik maken van de techniek van schenking bij dubbele akte omdat de ouderlijke boedelverdeling-schenking in combinatie met het sluiten van een *pacte Dutreil* fiscaal veel interessanter is.¹⁸¹ Het *pacte Dutreil* is een fiscaal gunstregime dat van toepassing is op de schenking van familiebedrijven en die de mutatiekosten tot 75% kan drukken.¹⁸²

---

¹⁷⁶ Antwerpen 25 juni 1986, *T.Not.* 1987, 451 ; Luik (2^e k.) 4 december 2012, *JLMB* 2014, afl. 37, 1752 ; Bergen 15 mei 2006, *Rev.Not.b.* 2007, 29, noot J.SAGE; J. LIEVENS “Opvolging in familiebedrijven- juridische en fiscale aspecten “ in B. DE BECKER, P. DE TAVERNIER, H. JESPERS, J. LIEVENS, M. MINNAERT, P. SENAËVE, J. TREMMERY, A. VALCKENBORGH, M. EN VAN PASSEL, L., VERSLUYS, *Recente ontwikkelingen en topics van Familierecht*, Gent, Uitgeverij Larcier, 2009, p. (113) – 118.

¹⁷⁷ Brussel (1^e k) 22 februari 2010, *Rev.trim.dr.fam.* 2011, afl. 1, 247.

¹⁷⁸ K.VAN BOXSTAEL, “Erven en schenken van familiebedrijven: aandachtspunten voor het notariaat”, *T.Not* 2012, (1) 5.

¹⁷⁹ L.WEYTS., “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift” in *Liber Amicorum Jean-François Taymans*, Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, (537)-551.

¹⁸⁰ H. DERYCKE, “Ascentdenverdeling/ dubbele akte: fiscale aspecten” in A. VERBEKE, F.BUYSSSENS, H.DERYCKE (eds.), *Handboek Estate planning. Vermogensplanning met effect bij leven: schenking*, Gent, Larcier, 2005, 205, nr. 374.

¹⁸¹ E. RIONDET, H. SEDILLOT, *La transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 287, nr. 2109 ; S.D. LACROUX, *Succession le guide pratique*, Issy-Les-Moulineaux, PRAT, 2008, 188.

¹⁸² Voor een verdere uiteenzetting van de fiscale toepassingsvoorwaarden zie: E. RIONDET, H. SEDILLOT, *Transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 287, nr.2109.

Hoofdstuk IV. De verkoop

Afdeling I. De techniek van verkoop

81. **AANDELENOVERDRACHT -VEREISTEN-** Indien er onvoldoende erfgoederen aanwezig zijn om de niet-actieve kinderen erfrechtelijk toe te laten komen kan de zaakvoerder ook overgaan tot verkoop van zijn aandelen aan het actieve kind.¹⁸³ Een koop vereist een overeenkomst tussen zaak en prijs.¹⁸⁴ Toekomstige aandelen kunnen niet verkocht worden, dit is immers een verboden erfovereenkomst.¹⁸⁵ Een correcte prijs is daarbij een absolute voorwaarde.¹⁸⁶

Afdeling II. Voordelen voor de aandelenoverdracht

82. **VERMIJDEN VAN HINDERPALEN UIT HET ERFRECHT-** De bescherming van het voorbehouden erfdeel geldt niet ten aanzien van handelingen waar er een economisch gelijkwaardig geachte tegenprestatie bedongen wordt.¹⁸⁷ Hierdoor is de verkoop tegenstelbaar aan de reservataire erfgenamen en bestaat er in principe geen gevaar voor een vordering tot inkorting noch tot inbreng.¹⁸⁸

Afdeling III. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht

§1. Eerste hinderpaal: herkwalificatie schenking

83. **VERMOMDE SCHENKING-** Indien de verkoop tegen afstand van kapitaal, lijfrente of met voorbehoud van vruchtgebruik gedaan wordt, roept artikel 918 BW het vermoeden van vermomde schenking in.¹⁸⁹ De verkoop wordt hierdoor als een schenking aanzien en dit

---

¹⁸³ A.E. VAN HOESTENBERGE, “Onderzoek van enkele bijzondere regelingen” in W. VAN GERVEN, *De juridische aspecten van het familiebedrijf*, 1996, Antwerpen, De Standaard, (127) 135 ; L.WEYTS., “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift” in *Liber Amicorum Jean-François Taymans*, Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, (537) 551.

¹⁸⁴ K. RENIERS, *Gemeenrechtelijke beschermingsmechanismen bij de koop-verkoop van aandelen*, Mortsel, Intersentia, 2017, 11.

¹⁸⁵ J.BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, 2006,173.

¹⁸⁶ L.WEYTS., “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift” in *Liber Amicorum Jean-François Taymans*, Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, (537) 551.

¹⁸⁷ A. VASTERSAVENDTS, “Reserve en beschikbaar deel”, *TPR* 1985, (471) 472.

¹⁸⁸ M. PUELINCKX-COENE., *Erfrecht: opvallen van de nalatenschap, devolutie, erfovereenkomsten, reserveverdeling*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1996, 282.

¹⁸⁹C. SLUYTS, N.VAN DE BEECK, “Enkele tips voor de organisatie van uw nalatenschap”, in X, *Het onroerend goed in de nalatenschap afl.* 286,(540) 555 ; A.E. VAN HOESTENBERGHE, “Onderzoek van enkele bijzondere

voor de volledige waarde in volle eigendom.¹⁹⁰ Indien de reservataire erfgenamen niet hebben ingestemd met de vervreemding, dan moet de overdracht van aandelen aangerekend worden op het beschikbaar deel van de nalatenschap, en eventueel ingekort worden.¹⁹¹

84. **ONRECHTSTREEKSE SCHENKING-** Wordt de verkoop van de familiale aandelen met vrijstelling van prijs gemaakt, zullen de erfgenamen dit als onrechtstreekse schenking aanzien.¹⁹² Dan zal deze bij het overlijden van de erflater bij de fictieve massa gevoegd moeten worden.¹⁹³ Hierdoor zal de aandelenoverdracht naar gelang het geval, aan inbreng of inkorting onderworpen zijn.

§2. Tweede hinderpaal: financiële middelen

85. **FINANCIERING-** Het actieve kind moet voldoende financiële middelen hebben om de prijs te kunnen betalen. Een mogelijke oplossing om het actieve kind financiële middelen te bezorgen, kan bestaan uit de schenking van geld vooraleer de aandelen te verkopen aan de begiftigde.¹⁹⁴ Dit geld kan het kind gebruiken om de aandelen naderhand te kopen waardoor er bij het openvallen van de nalatenschap alleen een verrekening zal zijn van de nominale geldsom.¹⁹⁵ In de praktijk zal dit echter vaak moeilijk zijn omdat de ouder zelf niet zo'n geldsom bezit. Bovendien neemt dit de hinderpalen niet weg van inbreng en inkorting, alleen het probleem van waardeschommelingen wordt verholpen.

---

regelingen” in W. VAN GERVEN, *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, Standaard, Antwerpen, 1969, (127) 136;

¹⁹⁰ M. PUELINCKXCOENE, “Artikel 918 B.W. een mogelijk instrument van vermogensplanning?”, *TEP* 2007, nr. 4, (290) 292.

¹⁹¹ J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod op erfovereenkomsten?” in L. WEYTS, *Over naar familie: liber amicorum*, Mechelen, die Keure, (72) 73.

¹⁹² M. PUELINCKX-COENE, R.BARBAIX, N. GEELHAND, “Vermomde en onrechtstreekse schenkingen”, *TPR*, 213, (569) 591.

¹⁹³ V. DEHALLEUX, “Les donations” in A. CULLOT, G. DE FOY, E. DE WISTEMAEL, V.DEHALLEUX, M.GOSSIAUX, I. ROUSSEAU, S. VANHAELST, *Planifaction successorale 2e édition*, Limal, Anthemis, 2015, (107) 135, nr.51 ; E. VAN HOESTENBERGE, “Onderzoek van enkele bijzondere regelingen” in W. VAN GERVEN, *De juridische aspecten van het familiebedrijf*, 1996, Antwerpen, De Standaard, (127) 136.

¹⁹⁴ L.WEYTS., “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift” in *Liber Amicorum Jean-François Taymans*, Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, (537) 551.

¹⁹⁵ “Een dubbele transactie die zowel een handgift van de geldelijke tegenwaarde van vennootschapsaandelen op naam omvat (waarbij zowel de animus donandi als de traditio blijken) als de navolgende verkoop van de aandelen, behelst geen vermomde schenking van aandelen op naam”, zie: Gent (11° k) 10 december 2015, nr.2013/AR/2306, www.jura.be.

Hoofdstuk V. Tussenbesluit: bestaande civielrechtelijke technieken

86. De bestaande civielrechtelijke overdrachtstechnieken bieden onvoldoende garantie op een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actief kind. Het erfrecht treedt immers streng op ter bescherming van de individuele rechten van elk kind. Indien de ouders de aandelen van het familiebedrijf aan één van hun drie kinderen willen schenken, dan situeren de voornaamste problemen zich op het vlak van het voorbehouden erfdeel en het verbod op erfovereenkomsten.
87. De problemen van inbreng en inkorting worden niet volledig verholpen door de invoering van een gunstregime in artikel 140 bis W. Reg. Vlaams Gewest (artikel 2.8.6.0.3. VCF).¹⁹⁶
88. De ouderlijke boedelverdeling-schenking zou een goede techniek kunnen zijn voor de aandelenoverdracht van het familiebedrijf, indien de wettelijke regels gebruiksvriendelijker waren. Zij maakt het immers mogelijk een anticipatieve verdeling van de goederen te bewerkstelligen. De speciale vordering tot inkorting en de vernietiging wegens benadeling van artikel 1079 BW zijn daarentegen de voornaamste redenen waarom de ouderlijke boedelverdeling-schenking in de praktijk weinig succes kent.¹⁹⁷ De Franse figuur van *donation partage* biedt op dit gebied meer zekerheid omdat zij de waarde van de aandelen zal ‘vastklikken’ op het moment van de schenking, waardoor latere meerwaarde van de aandelen niet meer zullen meespelen bij de waardering van het voorbehouden erfdeel en het instellen van de vordering tot inkorting.
89. De overige civielrechtelijke overdrachtstechnieken vereisen dat het actief kind voldoende financiële middelen heeft opdat deze werkzaam kunnen zijn. Zo zal de schenking bij dubbele akte vereisen dat het actief kind voldoende financiële middelen heeft om het waardeverschil tussen de kavels met een opleg te kunnen compenseren. Daarnaast zal de verkoop van aandelen eveneens vereisen dat het actief kind de nodige financiële middelen heeft om de prijs te betalen.

---

¹⁹⁶ J. VERSTRAETE, “Schenkingen van familieondernemingen en de wet van 22 december 1998 houdende fiscale en andere bepalingen (BS 15 januari 1999), Civielrechtelijke bepalingen. Een nieuwe vracht ongerijmdheden en onzekerheden” in A. VERBEKE (ed.), *Facetten ondernemingsrecht, Liber Amicorum, F. BOUCKAERT*, Leuven, Universitaire pers Leuven, 2000, 492-530.

¹⁹⁷ J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 341, nr. 236.

DEEL III. DE ERFOVEREENKOMST OM EEN DEFINITIEVE AANDELENOVERDRACHT VAN HET FAMILIEBEDRIJF TE BEKOMEN

Hoofdstuk I. Het begrip erfovereenkomst

Afdeling I. Algemeen

90. **GEEN WETTELIJKE DEFINITIE-** De 19de -eeuwse Napoleontische wetgever heeft het begrip erfovereenkomsten niet nader gedefinieerd.¹⁹⁸ Door het ontbreken van een wettelijke definitie ontstond onduidelijkheid over het criterium dat zou bepalen wanneer een overeenkomst betrekking heeft op een toekomstige nalatenschap dan wel dan wel slechts bedingen bevat waarvan de uitwerking wordt uitgesteld tot aan het overlijden.¹⁹⁹ In Frankrijk trad de rechtspraak streng op en kwalificeerden steeds meer bedingen en overeenkomsten die in de praktijk als nuttig werden ervaren, als erfovereenkomst indien ze ook maar enige invloed hadden op de afwikkeling van een nog niet opgevallene nalatenschap.²⁰⁰
91. Om een einde te maken aan de rechtsonzekerheid stelden J. DILLEMANS en J. VERSTRAETE in België een definitie voor ontwikkeld door het Hof van Cassatie, waarbij een erfovereenkomst omschreven werd als: “*een beding waardoor loutere eventuele rechten op een niet-opgevallene nalatenschap of een bestanddeel ervan worden toegekend, gewijzigd of afgestaan.*”²⁰¹ Deze formulering wordt tot op heden frequent overgenomen in de Belgische rechtspraak en rechtsleer.²⁰² Het begrip erfovereenkomst (*pacte successoral*) werd in Frankrijk anders ingevuld. Zo bepaalt het Franse Hof van Cassatie dat een erfovereenkomst bestaat uit: “*toute stipulation ayant pour objet d’attribuer un droit privatif*

---

¹⁹⁸ N. VAN HIMME, “Het verbod van erfovereenkomsten-Quo vadimus? Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht”, *Not. Fisc. M.* 2011, 254; R. BARBAIX en A. LAURENT VERBEKE, *Kernbegrippen erfrecht en giften*, Mortsels, Intersentia, 2013, 65.

¹⁹⁹ H. CASMAN, “Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017. Een overzicht van de krachtlijnen van deze wet” in H. CASMAN, *Rechtskroniek voor het notariaat - Deel 31*, Brugge, die Keure / La Chartre, 2017, 28; M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Mechelen, Kluwer, 1996, 255, nr. 206.

²⁰⁰ I. NAJJAR, “Pacte sur succession future, évolution jurisprudentielle” in E. SAVAUX (ed.), *répertoire du droit civil*, Paris, Dalloz, 2012, www.dalloz.fr, nr. 28.

²⁰¹ Cass. 10 november 1960, *Arr. Verb.* 1961, 222; Cass. 21 oktober 2016, *T. Not.* 2017, 49; R. DILLEMANS en J. VERSTRAETE, “Overzicht van de rechtspraak (1961-1967). Erfenissen”, *TPR* 1968, (67)76; K. VAN WINCKELEN, “Ontwikkelingen inzake familiale schikkingen: verboden erfovereenkomsten en onherroepelijke schenkingen, twee belemmeringen voor een vermogensplanning” in W. PINTENS (ed.) *Themis*, Brugge, die Keure, 2003, (29) 30.

²⁰² Cass. 11 april 1980, *Arr. Cass.* 1979-1980, 996; H. GORET, “Waag u niet aan verboden erfovereenkomsten: denk aan alternatieven” (noot onder Antwerpen 11 oktober 2010), *Not. Fisc. M.* 2011-12, (95) 97.

sur toute ou partie d'une succession non ouverte".²⁰³ Hier wordt bijvoorbeeld de uitdrukkelijke verwijzing naar 'loutere eventuele rechten', zoals men in België vindt, weggelaten. Het Franse Hof van Cassatie verwijst daarentegen soms wel naar 'eventuele rechten'.²⁰⁴

92. Een wettelijke definitie van een erfovereenkomst (*Erbvertrag*) ontbreekt evenzeer in Zwitserland. Hier bepalen artikelen 481, 494- 497 CC dat een erflater verplichtingen met betrekking tot zijn niet opengevallen nalatenschap in een overeenkomst kan aangaan maar verder wordt er geen definitie gegeven.²⁰⁵ P.H. STEINHAUER omschrijft een erfovereenkomst als: "*un contrat pour cause de mort conclu entre le de cuius et un tiers (le cocontractant) relativement à la succession du premier.*"²⁰⁶ Er bestaat in Zwitserland een *numerus clausus* op de inhoud van erfovereenkomsten waardoor het ontbreken van een wettelijke definitie minder problemen vormt voor de kwalificatie als erfovereenkomst.²⁰⁷

Afdeling II. Niet betwiste bestanddelen

§1. Een beding houdende een verbintenis

93. **BEDING-** In tegenstelling tot in Zwitserland, is het in België en Frankrijk niet vereist dat er sprake is van een echte overeenkomst om te spreken van een erfovereenkomst.²⁰⁸ Een eenzijdige rechtshandeling, zoals het anticipatief verwerpen van een nalatenschap, kan al voldoende zijn.²⁰⁹ Dit staat in contrast met Zwitserland waar de vereiste van meezijdige

²⁰³ Art. 1130 tweede lid C.Civ. ; Art 791 C.Civ. ; Cass. Fr. 22 november 1949, *JCP* 1950 ; F-X.TESTU, "Principe de prohibition des pactes sur succession future" in M. GRIMALDI, *Dalloz action Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2014, 386.

²⁰⁴ Cass. Fr. 26 Octobre 2011, *AJ fam.* 2011, 619 ; Y.H. LELEU, "Les pactes successoraux en droit compare" in KFBN, *Congrès des notaires, les relations contractuelles internationales: Le rôle du notaire*, Antwerpen, Maklu, (545) 591.

²⁰⁵ F. COTTI, "Art 494 CC" in A. EIGENMANN, N. ROUILLER, *Commentaire du droit des successions (art 457- 640 CC)*, Berne, Commentaire Stämpfli, 2012, (182) 184 ; E. JEANDIN, *Chronique notariales illustré par Eric Buche*, Genève, Zürich, Bâle, *Schulthess Médias Juridique SA* 2012, 115.

²⁰⁶ P.STEINHAUER, *Précis de droit Stämpfli: les droits de successions*, Stämpfli Editions, Berne, 2006, 309.

²⁰⁷ F.COTTI, "Art 494 CC" in A. EIGENMANN, N. ROUILLER, *Commentaire du droit des successions (art 457- 640 CC)*, Berne, Commentaire Stämpfli, 2012, (182) 191.

²⁰⁸ Voor België, zie : R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 247, nr. 437 ; Voor Frankrijk, zie : F. BICHERON, "La prohibition des pactes sur successions future", in M. GRIMALDI (ed.), *Droit patrimonial de la famille: régime matrimoniaux, successions, libéralités, libéralités-partage, indivision, pacte civil de solidarité, fiscalité, droit international privé*, Parijs, Dalloz, 2018, 389, nr. 211 .15 ; Voor Zwitserland, zie : P. PIOTET, "La nature des pactes successoraux, et ses conséquences" in P. PIOTET (ed.), *Contributions choisies recueillies par la faculté de l'Université de Lausanne à l'occasion de son 80ième anniversaire*, Zürich, Schulthes Verlag, 2004, (317) 326.

²⁰⁹ Famrb. Namen (3^k.) 26 juni 2017, *Act.dr.fam.* 2017, afl. 7, 18 ; J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006; P.STEINHAUER, *Précis de droit Stämpfli: les droits de successions*, Stämpfli Editions, Berne, 2006, 309, 565.

wilsuiting niet alleen aanwezig moet zijn vooraleer er sprake is van een erfovereenkomst, maar daarenboven rechtsgeldig moet worden vastgesteld door een openbaar ambtenaar in aanwezigheid van twee getuigen.²¹⁰

94. **VERBINTENIS-** Er kan slechts sprake zijn van een erfovereenkomst indien er een bindend engagement met betrekking tot een niet-opengevallen nalatenschap wordt aangegaan. In Zwitserland houdt een overeenkomst tot overdracht van erfrechten (*pacte d'attribution positif*, *Erbzuwendungsvertrag*) doorgaans een bindend engagement in hoofde van de *decujus* in.²¹¹ Een overeenkomst tot afstand van erfrechten (*le pacte renonciation*) vereist daarentegen een bindend engagement van de reservataire erfgenamen.²¹² In de praktijk zullen de partijen vaak tegenprestaties met hun medecontractant afspreken, vooraleer ze zelf een bindend engagement aangaan.²¹³
95. Bij het maken van een loutere belofte, gaat men geen bindend engagement aan. Hierdoor valt men buiten het toepassingsgebied van erfovereenkomst.²¹⁴ Zo zal een schenkingsbelofte (*la donation à cause mort*) in Zwitserland niet als erfovereenkomst kwalificeren²¹⁵
96. Een deel van de rechtsleer aanvaardt dat schenkingen gemaakt onder voorwaarde van een latere verwerping van de toekomstige nalatenschap, geen bindend engagement met betrekking tot een niet-opengevallen nalatenschap uitmaken.²¹⁶ Op deze manier zou de *decujus* aan zijn niet-actieve kinderen goederen kunnen schenken onder voorwaarde de toekomstige nalatenschap te verwerpen. Dergelijke verwerping zou een mogelijke oplossing kunnen bieden voor de voornaamste problemen van het voorbehouden erfdeel bij de aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actieve kind. Een werkelijke garantie

---

²¹⁰ 512, 2 CC. ; S. CARLIN, "Principe généraux du droit Suisse de successions : Successions volontaires" in S. , CARLIN, H. PETER (eds.) *Etude de l'article 473 CC Spécialement les problèmes liés à la quotité disponible*, Berne, Schulthess Verlag Stämpfli, 2011, (5) 21.

²¹¹ Art. 494 CC. ; P.H. STEINHAEUER, *Les droits des successions*, 2006, Stämpfli, Berne, 310, nr. 613.

²¹² Art 495 CC. ; J. GUINAND, M.STETTLER, A. LEUBA, *Droit des successions*, Zürich, Schulthess Juristische Medien AG, 2005, 165-166.

²¹³ F. GUILLAUME, "Aspects successoraux de la transmission d'une entreprise à un descendant : la transmission d'une entreprise de famille" in *L'Expert Comptable Suisse* 2007, (334) 335, nr. 2.2.2.

²¹⁴ A.VERBEKE, R.BARBAIX, "Beginselen van het erfrecht", Brugge, die Keure, 2013, 151; M.PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Mechelen, Kluwer, 1996, 256.

²¹⁵ Art 245 CO ; P.H. STEINHAEUER, *Les droits des successions*, Stämpfli, Berne, 2006, 314, nr. 620.

²¹⁶ J.VERSTRAETE, "Erfovereenkomsten" in *Familiale vermogensplanning. XXX ste Postuniversitaire cyclus Willy Delva*, Antwerpen, Kluwer, 2004, (75) 79, nr. 5.

kan deze werkwijze niet bieden. De begiftigde moet immers vrij blijven de voorwaarde al dan niet te vervullen.²¹⁷

. §3. Afwijking wettelijke regeling

97. **AFWIJKING** - In België en Frankrijk is het vereist dat het beding anticipatief afwijkt van de wettelijke regeling opdat er sprake kan zijn van een erfovereenkomst. Voldoende is het beperken van een aantal keuzemogelijkheden tussen verschillende wettelijke regelingen ter zake.²¹⁸ In Zwitserland zijn de erfovereenkomsten daarentegen wettelijk geregeld in het vierde hoofdstuk van het Zwitsers Burgerlijk Wetboek waardoor er in tegenstelling tot België en Frankrijk net geen afwijking mag zijn van de wettelijke regeling.²¹⁹

§4. Niet-opengevallen nalatenschap

98. **OBJECTIEF CRITERIUM**- De verleende rechten moeten betrekking hebben op een nog-niet opengevallen nalatenschap.²²⁰ Het is met andere woorden vereist dat de persoon die zal nalaten nog in leven is op het ogenblik van de totstandkoming van de erfovereenkomst.²²¹ Na het openvallen van zijn nalatenschap kan er immers geen gevaar meer zijn op speculatie van zijn overlijden.²²² De meerderheid van de rechtsleer hanteert een objectief criterium om te bepalen of een persoon nog in leven is; het betreft een feitenkwestie.²²³

---

²¹⁷ Voor België, zie: J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006, 16, nr. 17; Voor Frankrijk, zie: J. PATARIN, "Pacte sur succession future et donation à cause de mort" in *RTD Civ.* 19991, 375.

²¹⁸ K. VAN WINCKELEN, "ontwikkelingen inzake familiale schikkingen : verboden erfovereenkomsten en onherroepelijke schenkingen, twee belemmeringen voor een vermogensplanning" in W. PINTENS, J. DU MONGH (eds.), *familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2004, (29) 32.

²¹⁹ Art. 468 CC. ; Art.494-497 CC. ; Art.512 - 515 CC. ; Art. 534- 536 CC. ; J. SCHMID, "Résiliation et annulation des pactes successoraux" , *TREX* 2005, 100.

²²⁰Voor België,zie; J.VERSTRAETE, "Erfovereenkomsten" in *Familiale vermogensplanning. XXX ste Postuniversitaire cyclus Willy Delva*, Antwerpen, Kluwer, 2004, (75) 81, nr. 7; J.VERSTRAETE en N.GEELHAND, "Overzicht van rechtspraak (1988-1995). Erfenissen" ,*TPR* 1997, (133)150-151; J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen* ,Mechelen, Kluwer, 2006, 12; Voor Frankrijk, zie: J.PATARIN "Notion et sanction de pacte sur succession future", *RTD civ.* 1996, (679) 680.

²²¹PUELINCKX COENE, *erfrecht* , Mechelen, die Keure, 2011,260.

²²²R. BARBAIX, "Conventionele devolutie" in R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 604.

²²³ J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Antwerpen, Kluwer, 2006, 42, nr. 70.

§1. Louter eventuele rechten

99. **SLEUTELCRITERIUM-** Opdat er sprake is van een erfovereenkomst moeten er ‘louter eventuele rechten’ toegekend, gewijzigd of afgestaan worden.²²⁴ Dit in tegenstelling tot het sleutelcriterium van ‘eventuele rechten’ in Frankrijk.²²⁵ Het gaat om rechten die pas ontstaan bij het opvallen van de nalatenschap, waarvan het niet zeker is of ze ooit zullen bestaan.²²⁶ Het gebruikte sleutelcriterium heeft geen wettelijke definitie waardoor haar draagwijdte het onderwerp van vele discussies vormt.²²⁷
100. Traditioneel onderscheidt men drie soorten bedingen met uitwerking bij of na de dood van een persoon.²²⁸ Met betrekking tot de bedingen waarbij het voorwerp bestaat uit rechten die men eventueel zal hebben in een toekomstige nalatenschap van een derde, bestaat er éénsgezindheid dat zij steeds als ‘louter eventuele rechten’ beschouwd moeten worden.²²⁹ Het is immers niet zeker waaruit deze nalatenschap zal bestaan en of zij effectief tot de nalatenschap zullen komen. Dit geldt ook voor bedingen betreffende de eigen toekomstige nalatenschap als dusdanig in haar geheel of voor een deel van de eigen toekomstige nalatenschap. Mits de andere voorwaarden voldaan zijn kwalificeren deze bedingen als erfovereenkomst.²³⁰
101. De discussie ontstond echter bij bedingen die betrekking hebben op een welbepaald bestanddeel van de eigen toekomstige nalatenschap. De Franse opvatting neemt op dit punt

---

²²⁴ P. DE PAGE, “Les pactes successoraux” in M. VAN MOLLE (ed.), *La famille et son patrimoine en questions*, Limal, Anthemis, 2015, (231) 232.

²²⁵ N. VAN HIMME, N. VAN HIMME, “Het verbod op erfovereenkomsten- Quo Vadimus? Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht”, *Not. Fisc. M.* 2011, (254) 260.

²²⁶ Gent 13 oktober 2016, *T.Not.* 2017, nr. 5, 460 ; K. VANWINCKELEN, “Ontwikkelingen inzake familiale schikkingen: verboden erfovereenkomsten en onherroepelijke schenkingen twee belemmeringen voor een vermogensplanning: twee belemmeringen” in C.DE CLERCK, J. DU MONGH, N.LABEEUW, K.VAN WINKELEN, (ed.), *Themis 22 - Familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure / La Charte, 2004, (31)-33.

²²⁷ R. BARBAIX, “Conventionele devolutie” in R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 605; R. BARBAIX, N.CARETTE, *Tendensen vermogensrecht 2017*, Intersentia, Antwerpen, 27.

²²⁸ J. BAEL, “het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschap in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL, *Rechtskroniek van het notariaat 31*, Brugge, die Keure / La Charte, 2017, 161.

²²⁹ R. BARBAIX, “Conventionele devolutie” in R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 605.

²³⁰ J.VERSTRAETE, “Erfovereenkomsten” in *Familiale vermogensplanning. XXX ste Postuniversitaire cyclus Willy Delva*, Antwerpen, Kluwer, 2004, (75) 84, nr. 9; J.BAEL, “Verbod de erfovergang bij overeenkomst te regelen” in M.PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Mechelen, Kluwer, 1996, 261, nr. 213.

een strengere houding aan dan de Belgische opvatting.²³¹ Ter beoordeling of er sprake was van ‘loutere eventuele rechten’ voegde de rechtsleer het criterium van ‘behoud van de beschikkingsbevoegdheid’ over de goederen toe.²³² Zodra er een potestatief element aanwezig is bij het behoud van de beschikkingsbevoegdheid zou er te maken zijn met ‘loutere eventuele rechten’, waardoor het beding als erfovereenkomst kwalificeert. Indien de bedinger zichzelf juridisch verbonden heeft om niet meer over de goederen te beschikken, gaat het slechts over ‘eventuele rechten’ en kwalificeert het beding niet als erfovereenkomst.²³³

102. In Frankrijk hanteert men daarentegen de vraag naar het effect tijdens het leven van de toekomstige *decujus* als sleutelcriterium.²³⁴ Indien de rechtshandeling slechts beperkte weerslag heeft op het leven van de bedinger, dan kwalificeert men dit als erfovereenkomst.²³⁵ De Franse opvatting sluit het meeste aan bij het Zwitserse sleutelcriterium, waarbij er eveneens gekeken wordt naar het effect tijdens het leven van de toekomstige *decujus* en bijkomend met de bedoeling van de partijen bij het sluiten van de overeenkomst.²³⁶
103. **VERBETERING-** Ondanks het nieuw toegevoegd criterium, blijven de onduidelijkheden in de definitie ervoor zorgen dat gangbare rechtsfiguren zoals de ouderlijke boedelverdeling het voorwerp worden van discussie of zij al dan niet als erfovereenkomst kwalificeren.²³⁷ In Frankrijk heeft men nog steeds niet verholpen aan de definiëring van erfovereenkomsten.²³⁸ In België daarentegen geeft de hervorming van het erfrecht aandacht

---

²³¹ Y.H.LELEU, “Les pactes successoraux en droit comparé” in KFBN, *De internationale conrtractuele relaties : de rol van de notaris*, Antwerpen, Maklu, 1995, (545) 592, nr. 93.

²³² J. BAEL, “Het verbod betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL, R. BARBAIX, H. CASMAN, *Rechtskroniek voor het notariaat - Deel 31*, Brugge, die Keure / La Charte, 2017, 157; R. BARBAIX, “Conventionele devolutie” in R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 605-606.

²³³ Cass. 10 november 1960, *RCJB* 1961, 8, noot J. RENAULD ; J. BAEL, *Reeks notariële praktijk studies: Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Gent, Kluwer, 101, nr. 178; K. VAN WINCKELEN, “Ontwikkelingen inzake familiale schikkingen” in W. PINTENS, J. DU MONGH, C. DE CLERCK, K. VANWINCKELEN, N. LABEEUW, *Familiaal vermogensrecht*, 2004, (29) 32.

²³⁴ Y.H.LELEU, “Les pactes successoraux en droit comparé” in KFBN, *De internationale conrtractuele relaties : de rol van de notaris*, Antwerpen, Maklu, 1995, (545)592, nr. 93

²³⁵ Cass Fr. 24 januari 1928, noot H. VAILLETON; J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Kluwer, Mechelen, 2006, 110-111.

²³⁶ F. COTTI, “Art 494 CC.” in A. EIGENMANN, N. ROUILLER, *Commentaire du droit des successions (art 457- 640 CC ; art 11-24 LDFR)*, Berne, Stämpfli (183) 187, nr. 16.

²³⁷ H. CASMAN, “Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017. Een overzicht van de krachtlijnen van deze wet” in H. CASMAN, R. BARBAIX, J. BAEL, *Rechtskroniek voor het notariaat - Deel 31*, Brugge, die Keure / La Charte, 2017, 28;

²³⁸ N.BAILLON-WIRTZ, Que reste-t-il de la prohibition des pactes sur succession future ?- A propos de la loi du 23 juin 2006, *Droit de la famille*, www.lexisnexis.fr, nr.9.

aan deze problematiek. Vanaf 1 september 2018 zal men het criterium ‘louter eventuele rechten’ niet langer gebruiken, wat naar mijn mening een goede zaak is gezien het een kunstmatig onderscheid is dat rechtsonzekerheid creëert.²³⁹

§2. Rechten in de nalatenschap of een bestanddeel ervan

104. **NALATENSCHAP-** Om van een erfovereenkomst te kunnen spreken is het vereist dat het beding betrekking heeft op rechten van een nalatenschap of een bestanddeel ervan.²⁴⁰
105. **STATUTAIRE AANDELENOVERDRACHT** - Er heerst onduidelijkheid over de kwalificatie van een statutair overdrachtsbeding in artikel 42 W. Venn., omdat dit betrekking zou kunnen hebben op het vennootschapsvermogen en zo buiten het toepassingsgebied van erfovereenkomsten zou kunnen vallen.²⁴¹ Een overdrachtsbeding in de statuten van de EBVBA zou aldus in een bijzondere erfopvolging van het actieve kind kunnen voorzien.²⁴² J. BAEL is echter van mening dat aandelen in een vennootschap met rechtspersoonlijkheid geen deel uitmaken van het vennootschapsvermogen. Hierdoor valt het statutaire overdrachtsbeding wel onder de kwalificatie van erfovereenkomst. Ook in Frankrijk (*une clause de continuation*) wordt dit beding in de rechtspraak desalniettemin als erfovereenkomst gekwalificeerd.²⁴³

---

²³⁹ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.); *Rechtskroniek voor het notariaat: deel 31*, die Keure, Brugge, (142) 168, nr. 26.

²⁴⁰ R. BARBAIX, “Conventionele devolutie” in R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsels, Intersentia, 2016, 603.

²⁴¹ Art 42 W.Venn. luidt: “Indien bedongen is dat de vennootschap in geval van overlijden van een van de vennoten zal voortduren met zijn erfgenaam, of alleen tussen de overlevende vennoten, moeten deze bepalingen worden nagekomen (...)” ; M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 271, nr. 221; L.WEYTS, “Continuïteit van de familieonderneming te realiseren via de Wet op kleine Nalatenschappen?” in W. PINTENS, *Liber Amicorum*, E.Story-Scienta, Antwerpen, 1997, (505) 523; J. BAEL, *Reeks Notariële praktijk: het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Antwerpen, Kluwer, 2006, 707, nr. 1167.

²⁴² Art 42 W.Venn.; Art 249 W.Venn.; J.BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006, 723, nr. 1188.

²⁴³ Cass. Fr. 28 april 1961, nr. 57-12.658, www.legifrance.fr.

Hoofdstuk II. De toelaatbaarheid van erfovereenkomsten

Afdeling I. Het verbod van overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen

106. **PRINCIPIEEL VERBOD-** Overeenkomsten betreffende de eigen nalatenschap of de nalatenschap van een derde die pas uitwerking krijgen bij of na het overlijden zijn verboden.²⁴⁴ In de huidige Belgisch en Franse regelgeving vinden we een principiële verbod op erfovereenkomsten in artikel 1130 tweede lid BW, 1130 tweede lid C. Civ.²⁴⁵
107. Het verbod wordt in specifieke contexten herhaald, namelijk bij de verkoop van een toekomstige nalatenschap van artikelen 1600 BW en 1600 C.Civ., bij het wettelijke keuzerecht in artikelen 791 BW en 722 C.Civ., alsook bij de wijziging van het wettelijk erfrecht bij huwelijkscontract in artikelen 1388, eerste lid BW en 1389 C.Civ.²⁴⁶
108. **RATIO -** De ratio achter het verbod op erfovereenkomsten vindt men in het Romeins recht.²⁴⁷ Men vreesde toen dat men zou speculeren op iemand zijn overlijden (*votum mortis*). Dwang en misbruik van bepaalde erfgenamen zou een onbezonnen afstand van rechten kunnen bewerkstelligen.²⁴⁸ Bovendien ging men ervan uit dat een erfovereenkomst de mogelijkheid zou geven het vermogen samen te houden in één hand. Deze gedachte was onaanvaardbaar gezien de machtsafkeer uit het Ancien Regime.²⁴⁹ Hierdoor verkoos men de vrijheid en herroepbaarheid van het testament als conventioneel instrument voor de verdeling van de nalatenschap.²⁵⁰

---

²⁴⁴ Cass. 28 november 1946, *Pas.* 1946, I, 449 ; Brussel 31 oktober 1967, *JT* 1967,50 ; Cass.(1e k.) 13 juni 1979, *Pas.*1980, 553; J. BAEL, “Het verbod betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL, R. BARBAIX, H. CASMAN, *Rechtskroniek voor het notariaat - Deel 31*, Brugge, die Keure / La Charte, 2017, (143) 157; H.GORET, “Waag u niet aan het verbod van erfovereenkomsten” in *Not. Fisc. M.* 2012, (97) 99.

²⁴⁵ Voor België, zie: Art 1130, 2 BW; M.PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1997, 254; J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten? Enkele bedenkingen: de lege ferenda betreffende het verbod van erfovereenkomsten” in L.WEYTS, *Over naar familie: liber amicorum*, Brugge, die Keure, 2011, 45; Voor Frankrijk, zie: Art 1130 C.Civ. ; M. GRIMALDI, *Dalloz action Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2014, 390; P.VOIRIN, G. GOUBEAUX, *Droit civil: tome 2: régimes matrimoniaux successions-libéralités*, Lextenso 2010, 326, nr 677.

²⁴⁶ Voor België, zie: Ar 791 BW; 1600 BW, W.DELVA, *Familiale vermogensplanning: XXXe Postuniversitaire cyclus*, Kluwer, Mechelen 2004, 77; Voor Frankrijk, zie: Art 1130 C.CIV., C. BRENNER, P. MALLAURIE, *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-Moulineaux, LGDJ Lextenso, 2016, 400.

²⁴⁷ N. VAN HIMME, “Het verbod van erfovereenkomsten-Quo vadimus? Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht”, *Not. Fisc. M.* 2011

²⁴⁸ J. BAEL, “Verbod de erfovergang bij overeenkomst te regelen” in P. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Kluwer, Antwerpen, 1996, 254; A.VERBEKE, “Hervorming van het Belgisch erfrecht”, *TEP* 2011, (3) 10.

²⁴⁹ P. CATALA, “Prospective et perspective en droit successoral: réforme des successions et des libéralités”, *La semaine Juridique Notariale et Immobilière* 2007, www.lexisnexis.fr, 1206.

²⁵⁰ Art 893 BW; R. BARBAIX, “Conventionele in R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 597; A. VERBEKE, E. ALOFS, H. CASMAN, “Geen keuze vooraf: geen erfovereenkomsten?” in H. CASMAN e.a., *Erfrecht & giften*, Mortsel, Intersentia, 2017, (83) 85.

109. **KRITISCHE BEDENKING-** De vrees op speculatie van iemands dood, staat haaks op de veelvuldigheid aan levensverzekeringsclausules die vandaag de dag gesloten kunnen worden.²⁵¹ Daarenboven wordt het verbod van bedingen over toekomstige nalatenschappen vaak als hinderpaal voor familiale schikkingen ervaren.²⁵² Volgens PUELINCKX-COENE vormt de nood aan geldige familiale schikkingen in verband met de overdracht van zijn familiebedrijf het belangrijkste argument voor de afschaffing van het verbod op erfovereenkomst.²⁵³
110. Zo zou men erfovereenkomsten naar het voorbeeld van Zwitserland algemeen kunnen toelaten.²⁵⁴ Dit principe leunt aan bij het Germaans recht, waar men de voorkeur gaf aan de contractuele vrijheid voor erfrechtelijke kwesties boven de erfovergang per testament.²⁵⁵ Er bestaat in Zwitserland een *numerus clausus* op de inhoud en de vorm van de erfovereenkomsten.²⁵⁶ Erfovereenkomsten (“*der Erbvertrag*”, “*pacte successoral*”) worden er in twee vormen toegestaan.²⁵⁷ Enerzijds bestaat er de overeenkomst tot overdracht van erfrechten door de *decius* in artikel 494 CC (*pacte d’attribution positif, Erbzuwendungsvertrag*) en anderzijds de overeenkomst tot afstand van erfrechten door de reservataire erfgenamen in artikel 495 CC (*le pacte renonciation, Erbverzichtsvertrag*).²⁵⁸

Een afschaffing van het verbod van erfovereenkomst naar voorbeeld van Zwitserland zou meer mogelijkheden kunnen bieden voor het bekomen van een aandelenoverdracht van het familiebedrijf.²⁵⁹ Zo biedt de positieve erfovereenkomst (*pacte d’attribution*,

²⁵¹ K.VANWINCKELEN, “Ontwikkelingen inzake familiale schikkingen: verboden erfovereenkomsten en onherroepelijke schenkingen, twee belemmeringen voor een vermogensplanning” in W.PINTENS (ed.), *Themis*, Brugge, die Keure, 2003, (29) 34.

²⁵²B. VAN HOUTE, “Een flexibilisering van het erfrecht? Toetsing van enkele figuren uit het wetsvoorstel erfrecht aan de Franse donation-partage” en de anticipatieve afstand van de vordering tot inkorting”, in *TEP* 2014, (353) 354.

²⁵³ M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 275, nr 225; J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten? Enkele bedenkingen: de lege ferenda betreffende het verbod van erfovereenkomsten” in L.WEYTS, *Over naar familie: liber amicorum*, Brugge, die Keure, 2011, 85; J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen”, in (ed.) *Reeks Notariële Praktijkstudies*, Mechelen, Kluwer, 2006, (883) 887.

²⁵⁴ Art 481 CC ; Art. 512 CC.

²⁵⁵ 1080 bis BW; H.STEINAUER, *Précis de droit Stämpfli: Le droit des successions*, Stämpfli Editions SA, Berne, 2006, 312.

²⁵⁶ Art. 495 CC ; F. COTTI, “495 CC” in A. EIGEMANN, F. COTTI, *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, www.swisslex.ch, (212) 213.

²⁵⁷ P. BORNHAUSER, *Der ehe-und erbvertrag. Dogmatische Grundlage für die Praxis*, Schulthess Juristische Medien AG, 174.

²⁵⁸ J. GUINAND, M.STETTLER, A. LEUBA, *Droit des successions*, Zürich, Schulthess Juristische Medien AG, 2005, 165.

²⁵⁹ F. GUILLAUME, “Aspects successoraux de la transmission d’une entreprise à un descendant : la transmission d’une entreprise de famille”, *EP* 2007, (334) 335.

Erbzuwendungsvertrag), een ruimere mogelijkheid tot overdracht van zijn erfrechten.²⁶⁰ Bij erfovereenkomst kan men personen onherroepelijk tot algemeen legataris of legataris onder algemene titel benoemen of men kan ervoor kiezen bijzondere legatarissen te benoemen (*Pacte désignant un légataire, Vermächtnisvertrag*). Daarnaast kan men zijn nalatenschap anticipatief verdelen (*die Teilungsvorschriften*)²⁶¹ en afspraken maken over de inbrengverplichting (artikel 626 CC) of de volgorde van inkorting (artikel 525 CC).²⁶²

111. Daarenboven is het in Zwitserland mogelijk om in eenzelfde akte tot overdracht van erfrechten (*pacte d'attribution*), een afstand van zijn erfrechten (*pacte renonciatif*) te bedingen. Mits toestemming van alle reservataire erfgenamen kan men op deze manier een definitieve aandelenoverdracht bekomen.²⁶³
112. Vaak zullen reservataire erfgenamen tegenprestaties van de erflater of de begunstigden van de verzaking vragen.²⁶⁴ Deze kunnen uitwerking krijgen bij leven, of bij dood. Hierdoor spreekt men niet langer van *Erbverzichtsvertrag*, maar van *Erbauskauf*. Indien de tegenprestatie bij leven na het overlijden van de erflater een grotere begunstiging blijkt te zijn dan zijn voorbehouden erfdeel, zal de tegenprestatie beschouwd worden als een schenking en vatbaar zijn voor inkorting.²⁶⁵

Afdeling II. Wettelijke uitzonderingen op het verbod

113. **UITZONDERINGEN OP HET VERBOD** – De wetgever voorzag reeds een aantal wettelijke uitzonderingen op het verbod van erfovereenkomsten.²⁶⁶ Op deze manier worden gebruikelijke en nuttig geachte clausules alsnog geldig verklaard. Ondanks het feit dat het

---

²⁶⁰ J. GUINAND, M.STETTLER, A. LEUBA, *Droit des successions*, Zürich, Schulthess Juristische Medien AG, 2005, 166.

²⁶¹ Het verschil tussen een erfovereenkomst betreffende de verdelingsregels en een erfovereenkomst tot toekenning van een legaat, is dat men bij de toekenning van een legaat iets extra bovenop het erfdeel geeft. De verdelingsregels moeten de gelijkheid van de kavels respecteren. Zo werd geoordeeld in: Tribunal Fédéral 9 november 1989, AFT 115/1989, www.bger.ch, 223.

²⁶² S. CARLIN, “Etude de l'article 473 CC Spécialement les problèmes à la quotité disponible”, *RJL* 2011, 22, www.swisslex.ch; F. COTTI, “CC. 494” in A. EIGENMANN, N.ROUILLER, *Commentaire du droit des successions (art 475-640 CC)*, Berne, Comentaire Stämpfli, 2012, (182) 184.

²⁶³ F. GUILLAUME, “Aspects successoraux de la transmission d'une entreprise à un descendant : la transmission d'une entreprise de famille”, *EP* 2007, (334) 336.

²⁶⁴ P.H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Bern, Stämpfli, 2003, 324, nr.642.

²⁶⁵ Art. 535 lid 2 CC.; P.PIOTET, “La nature des pactes successoraux, et ses conséquences”, *RJL* 2004, (317) 327; P.H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Bern, Stämpfli, 2003, 328, nr. 651.

²⁶⁶ 918 BW; B. DE GROOTE e.a., *Privaatrecht in hoofdlijnen volume 2*, 13de ed, Mortsels, Intersentia, 2017, 129.

volgens de huidige opvatting om een echte erfovereenkomsten gaat.²⁶⁷ Het Franse erfrecht is grondig hervormd geweest door de wet van 23 juni 2006.²⁶⁸ Het verbod op erfovereenkomsten werd hier behouden, maar aanzienlijk versoepeld.²⁶⁹ Zo liet de Franse wetgever het voortaan toe om een *pacte successoral* of *pacte de famille* te sluiten waar reservataire erfgenamen de mogelijkheid krijgen aan hun vordering tot inkorting te verzaken voor het openvallen van de nalatenschap.²⁷⁰ De wettelijke uitzonderingen moeten steeds restrictief geïnterpreteerd worden.²⁷¹

114. **STATUTAIRE OVERDRACHTSBEPALINGEN-** Het principieel verbod op erfovereenkomsten met enkele toegelaten uitzonderingen die steeds breder lijken uit te deinen maakt het erfrecht naar mijn mening ingewikkeld en onzeker. Zo bestaat onzekerheid over de toelaatbaarheid van een statutaire aandelenoverdracht conform artikel 42 W. Venn.²⁷² Volgens J. BAEL vormt artikel 42 W.Venn. een toegelaten uitzondering op het verbod van erfovereenkomsten. L. WEYTS deelt deze visie. Een voorkeursbehandeling in de statuten zou mogelijk zijn volgens een lezing van artikel 42 W.Venn., al is L.WEYTS van mening dat er ter verduidelijking een toevoeging in de wet zou moeten komen. Die zou als volgt kunnen luiden: “*Elke regeling omtrent de overgang van aandelen na overlijden dient als een toegelaten overeenkomst over een toekomstige nalatenschap te worden aanzien*”. Volgens J. DU MONGH is het daarentegen niet mogelijk dat de statuten van een bedrijf kunnen voorzien in de bevoordeling van één of enkele erfgenamen bij een regeling voor het voortbestaan van het bedrijf.²⁷³ In Frankrijk werd de geldigheid van statutaire overdrachtsbedingen wel aanvaard en wettelijk verankerd in artikel 1870 C.Civ..²⁷⁴

---

²⁶⁷M. PUELINCKX-COENE, I. VERHAERT, N. GEELHAND, J. VERSTRAETE, J., “Overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen” *TPR* 2005, (471) 473.

²⁶⁸ Loi 23 juin 2006 portant réforme des successions et des libéralités, *JO* 24 juin 2006 ;

²⁶⁹ I. NAJJAR, “Pacte sur succession future” in *Répertoire de droit civil*, 2015 ; C. HAAS, “Une réforme importante du droit successoral français-vers plus de libéralité” in M.DADDLEY (ed.) *Successio* 2007, Bern, Schulthess Juristische Medien AG, (58) 59; A.M.LEROYER, “Réforme des successions et des libéralités” in *RTD Civ.* 2006, www.dalloz.fr, 612.

²⁷⁰ E. RIONDET, H. SEDILLOT, *Transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 96, nr. 582.

²⁷¹ M. PUELINCKX-COENE, I. VERHAERT, N. GEELHAND, J. VERSTRAETE, J., “Overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen” *TPR* 2005, (471) 473; M-PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1996, nr. 221.

²⁷² J.BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006, 721.

²⁷³J. DU MONGH, “Venootschapsclausules en erfrecht”, in X, *Liber amicorum Jozef van den Heuvel*, Antwerpen, Kluwer, 1999, (717) 730 ; VAN HIMME, N., “Het verbod van erfovereenkomsten – Quo vadimus? – Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht”, *Not.Fisc.M.* 2011, (254) 257.

²⁷⁴ Zo luidt artikel 1870 lid 3 C.Civ. : “Il peut également être convenu que la société continuera soit avec le conjoint survivant, soit avec un ou plusieurs des héritiers, soit avec toute autre personne désignée par les statuts ou, si ceux-ci l'autorisent, par disposition testamentaire.”

Hoofdstuk III. De erfovereenkomst als oplossing voor het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf

115. **GEEN MOGELIJKHEID TOT VERZAKING AAN ERFRECHTEN**— Een overeenkomst waar de niet-actieve kinderen geheel of gedeeltelijk aan het voorbehouden erfdeel in de nalatenschap van hun ouder kunnen verzaken zou een oplossing bieden voor het bekomen van een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actieve kind.²⁷⁵ In tegenstelling tot Zwitserland waar dergelijke overeenkomst tot gehele of gedeeltelijke afstand van zijn erfrechten gesloten kan worden in een negatieve erfovereenkomst (*pacte de renonciation, Erbverzichtsvertrag*), bestaat deze mogelijkheid tot verzaking aan zijn toekomstige reservataire erfrechten niet in België en Frankrijk.²⁷⁶
116. **OPLOSSING VOOR HET PROBLEEM VAN HET VOORBEHOUDEN ERFDEEL** – Het is daarentegen wel mogelijk dat de kinderen onder bepaalde voorwaarden anticipatief aan het attribuut van hun reservataire erfrecht, zijnde hun vordering tot inkorting, verzaken.²⁷⁷ In Frankrijk werd de anticipatieve verzaking aan zijn vordering tot inkorting bij wet van 23 juni 2006 mogelijk gemaakt door het sluiten van een *pacte successoral* of *pacte de famille (la renonciation anticipée à l'exercice de l'action en réduction)*.²⁷⁸ De Franse wetgever beoogde met het toelaten van de afstand van inkorting expliciet de overdracht van familiebedrijven te bevorderen.²⁷⁹ In België bestaat er in artikel 918 *in fine* BW eveneens een mogelijkheid voor de reservataire erfgenamen om voor het opvallen van de nalatenschap afstand te doen van zijn recht om inkorting te vorderen.²⁸⁰

---

²⁷⁵ Voor België, zie : J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten”, in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMANN, A-L. VERBEKE, *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Mechelen, die Keure, 2011, (43) 45 ; Voor Frankrijk, zie: J.M. MATHIEU, “Les enjeux de la renonciation anticipée à l'action en réduction : vers une contractualisation de la transmission successorale . - Plaidoyer pour une utilisation accrue, mesurée et raisonnée de la renonciation anticipée à l'action en réduction” in *JCP éd. Not* 2010, 1060.

²⁷⁶ Artikel 495 CC ; P. H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2006, 323 ; F. GUILLAUME, ²⁷⁷ F. GUILLAUME, “Transmission d'une entreprise familiale à un descendant: essai comparatif suisse-france”, *Semaine Judiciaire* 2009/33, Genève, (33) 45.

²⁷⁸ Cass.Fr.12 november 1998, nr.96-19814, www.legifrance.fr ; E. RIONDET, H. SEDILLOT, *Transmission du patrimoine*, Paris, Delmas, 2007, 231 ; J. MICHEL MATHIEU, “Les enjeux de la renonciation anticipée à l'action en réduction : vers une contractualisation de la transmission successorale . - Plaidoyer pour une utilisation accrue, mesurée et raisonnée de la renonciation anticipée à l'action en réduction” *JCP* 2010, 1060.

²⁷⁹ Circulaire 29 mai 2007 relative à la présentation de la réforme des successions et des libéralités, *BO* 2007, 23 ; P.VOIRIN, G.GOUBEAUX, *Régimes matrimoniaux-Successions-Libéralités*, Parijs, Lextenso éditions, 327; S. PRIGENT, “Une réforme en profondeur du droit des successions”, *RFC* 2006/2007, 14.

²⁸⁰ L.WUYTS, “Over artikel 918 BW en plaatsvervulling. Een relatieve, definitieve instemming op basis van artikel 918 BW, een relatief definitieve familie regeling?” in N.CARETTE, R.BARBAIX, *Tendensen Vermogensrecht 2016.*, Antwerpen, Intersentia, (193) 195; C. DE WULF, “Het voorbehouden erfdeel en de

117. In de navolgende hoofdstukken zal verder worden uitgelicht hoe artikel 918 BW als instrument van familiale vermogensplanning kan worden aangewend om een definitieve aandelenoverdracht te bekomen. Hierbij zal een rechtsvergelijkende analyse worden gemaakt met *la renonciation anticipée à l'action en réduction* in Frankrijk en *le pacte de renonciation* in Zwitserland.

Hoofdstuk IV. Artikel 918 BW - *la renonciation anticipée à l'action en réduction*- pacte de renonciation

Afdeling I. Doel van artikel 918 BW

118. **BESCHERMING RESERVATAIREN-** Dat een verzaking aan erfaanspraken bekomen kan worden door toepassing van artikel 918 *in fine* BW, is niet logisch en gaat in tegen haar *lege lata*.²⁸¹ Het artikel was oorspronkelijk net bedoeld om de erfaanspraken van reservataire erfgenamen te beschermen tegen vermomde schenkingen.²⁸² Dit in tegenstelling tot Frankrijk waar de *renonciation anticipée à l'exercice de l'action en réduction* expliciet werd ingevoerd om een verzaking aan zijn recht op inkorting te bekomen.²⁸³
119. **DUBBEL VERMOEDEN-** Artikel 918 BW bevat twee vermoedens.²⁸⁴ Enerzijds bestaat er een onweerlegbaar vermoeden dat vervreemdingen schenkingen in volle waarde zijn indien zij hetzij met last van lijfrente, hetzij met afstand van kapitaal, of met voorbehoud van vruchtgebruik aan een erfgerechtigde afstammeling gedaan worden.²⁸⁵ Anderzijds bestaat er een weerlegbaar vermoeden dat deze schenkingen buiten erfdeel zijn gedaan.²⁸⁶

---

bepaalde overlating van het hoofdbestanddeel van het familiaal vermogen”, in KBFN (ed.), *Het notariaat bron van recht en rechtszekerheid*, Brussel, 1973, (275) 283.

²⁸¹ K. VAN WINCKELEN, “Ontwikkelingen inzake familiale schikkingen: verboden erfovereenkomsten en onherroepelijke schenkingen: twee belemmeringen voor een vermogensplanning” in W. PINTENS, J. DU MONGH, C. DE CLERCK, K. VAN WINCKELEN, N. LABEEUW, *Familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2004, (29) 38; J. BAEL, Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen, Me

²⁸² M. PUELINCKXCOENE, “Artikel 918 B.W. een mogelijk instrument van vermogensplanning?”, *TEP* 2007, nr. 4, (290) 292.

²⁸³ Circulaire 29 mai 2007 relative à la présentation de la réforme des successions et des libéralités, *BO* 2007, 25 ; F. LEFEBRE, *Successions et libéralités : nouveau régime juridique et fiscal : loi du 23 juin 2006*, Paris, Editions Francis Lefebvre, 2007, 113, nr.1580.

²⁸⁴ M. PUELINCKX-COENE, R. BARBAIX, N. GEELHAND, “Vermomde en onrechtstreekse schenkingen”, *TPR*, 213, (569) 572, nr. 507.

²⁸⁵ H. DU FAUX, “Artikel 918 BW - Over de vorm van de toestemming bedoeld in het tweede lid.”, *T.Not.* 1995, nr. 6, 275.

²⁸⁶ J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten” in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMANN, A.-L. VERBEKE, *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, die Keure, 2011, (44) 73, nr. 40.

120. **TOESTEMMING** - Dit dubbel vermoeden kan alleen weerlegd worden indien de reservataire erfgenamen met de vervreemding hebben toegestemd en het bezwarend karakter van de rechtshandeling erkennen.²⁸⁷ De instemming met de vervreemding brengt met zich mee dat zij niet langer aangerekend zal worden op het beschikbaar erfdeel en niet langer vatbaar zal zijn voor inkorting. Het goed verdwijnt definitief uit het vermogen van de erflater en dient niet meer bij de fictieve massa te worden gevoegd.²⁸⁸

Afdeling II. Notariële praktijk

121. **SCHENKINGEN**- Ondanks het feit dat artikel 918 BW oorspronkelijk slechts voor vervreemding onder bezwarende titel bedoeld was paste de notariële praktijk artikel 918 BW toe op alle openlijke schenkingen met voorbehoud van vruchtgebruik of met last van lijfrente.²⁸⁹ Het artikel dat aanvankelijk als doel had het voorbehouden erfdeel te vrijwaren werd hierdoor voor het tegenovergestelde aangewend.²⁹⁰ *In fine*, voorziet artikel 918 BW namelijk dat reservataire erfgenamen die met de vervreemding instemmen, verzaken aan hun recht om inkorting te vorderen.²⁹¹ Het Hof van Cassatie maakte op 20 januari 1950 een einde aan de toepassing van artikel 918 BW met betrekking tot openlijke schenkingen.²⁹² Onder invloed van het notariaat kwam de wetgever hierdoor op 4 januari 1960 tussen, en maakte de nieuwe cassatierechtspraak op retroactieve wijze ongedaan.²⁹³

Afdeling III. Toepassingsgebied

§1. Personeel toepassingsgebied

122. **VERZAKER**- Het personeel toepassingsgebied van artikel 918 BW beperkt zich net als in Frankrijk bij de verzaking tot inkorting (*la renonciation anticipée à la réduction*) tot de

---

²⁸⁷ Cass. 12 maart 2015, *TEP* 2016, nr. 3, 343-345.

²⁸⁸ C. DE WULF, “Over de toepassing van artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek”, *T.Not.* 2003, nr. 2, (67) 71.

²⁸⁹ F. BUYSENS, “Artikel 918 B.W.: Ook bij openlijke schenkingen als voorschot een middel tot definitieve familiale schikkingen?”, *TEP* 2006, nr. 3, (158) 159.

²⁹⁰ C. DE WULF, “Het voorbehouden erfdeel en de bepaalde overlating van het hoofdbestanddeel van het familievermogen”, KFBN (ed.), *Het notariaat bron van recht en rechtszekerheid*, Brussel, 1973, (275) 283.

²⁹¹ L. WEYTS, “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift ” in J.-F. TAYMANS, *Liber Amicorum* Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, p. (537) 541, nr. 5.

²⁹² Cass. 20 januari 1950, *Pas.* 1950, I, 333 ; M. PUELINCKXCOENE, “Artikel 918 B.W. een mogelijk instrument van vermogensplanning?”, *TEP* 2007, nr. 4, (290) 294.

²⁹³ Interpretatieve wet van 4 januari 1960, *BS* 11 januari 1960 ; Cass. 8 oktober 1992, *Rev.trim.dr.fam.* 1993, 522, noot H. CASMAN ; K.VAN WINCKELEN, “De instemmingsvereiste van artikel 918 B.W.: quid, quando, quis?” in W. PINTENS, J. DU MONGH, (eds.), *Patrimonium* 2016, (421) 422.

vermoedelijke reservataire erfgenamen.²⁹⁴ In Zwitserland staat een negatieve erfovereenkomst tot verzaking aan zijn erfrechten (*le pacte de renonciation*) daarentegen open voor alle vermoedelijke erfgenamen.²⁹⁵ Meestal zal de verzaker echter net als in België en Frankrijk een reservataire erfgenaam zijn. Het is voor de *decujus* immers eenvoudiger om niet-reservataire erfgenamen bij testament aan hun erfrechten te onttrekken.²⁹⁶

123. **BEGUNSTIGDEN**- De begunstigten van de verzaking van artikel 918 BW zijn beperkt tot de erfgerechtigden in rechte nederdalende lijn. Hieronder worden de kinderen verstaan. Kleinkinderen zijn slechts erfgerechtigd indien ze in nuttige graad staan.²⁹⁷ In tegenstelling tot Frankrijk en Zwitserland kan men geen andere erfgenamen of derden begunstigen.²⁹⁸
124. **DECUJUS**- Artikel 918 BW vereist niet dat de *decujus* de verzaking aan de erfaanspraken aanvaardt. Dit is wel het geval in Frankrijk en Zwitserland.²⁹⁹ In Frankrijk zal de *decujus* zich niet kunnen binden tot een tegenprestatie.³⁰⁰ Het ontbreken van de aanvaarding van de *decujus* zal daarom alleen invloed hebben op de geldigheid van de akte.³⁰¹ In Zwitserland kan de *decujus* zich wel tot een tegenprestatie verbinden. De *decujus* zal zich bijgevolg ten kosteloze of ten bezwarende titel kunnen binden ten aanzien van de verzaker.³⁰² De niet-nakoming van de beloofde tegenprestaties zorgt in Zwitserland voor het einde van de erfovereenkomst.³⁰³

---

²⁹⁴ Voor België, zie: J. BAEL, “Naar een afschaffing van erfovereenkomsten?” in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMANN, A-L. VERBEKE, *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, die Keure, 2011, (44) 73, nr. 41 ; Voor Frankrijk, zie: E. RIONDET, H. SEDILLOT, *La transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 12, nr. 110.

²⁹⁵ P.H. STEINHAUER, *Les droits des successions*, Berne, Stämpfli, 2003, 323, nr. 640 ; COTTI, F., “495 CC” in A. EIGEMANN, F. COTTI, *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, www.swisslex.ch, (212) 214.

²⁹⁶ P.H. STEINHAUER, *Les droits des successions*, Berne, Stämpfli, 2003, 310, nr. 612.

²⁹⁷ N. VAN HIMME, “Het verbod van erfovereenkomsten quo vadimus? Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht” in *Not. Fisc.M.* 2011, (254) 24, nr.43 ; M. PUELINCKXCOENE, “Artikel 918 B.W. een mogelijk instrument van vermogensplanning?”, *TEP* 2007, nr. 4, (290) 291.

²⁹⁸ Voor Frankrijk, zie : SAUVAGE, F., “La renonciation anticipée à l’action en réduction”, *AJ Famille* 2006, (355) 357 ; S.D. LACROUX, *Successions le guide pratique, Issy-Les-Moulineaux*, PRAT, 120. Voor Zwitserland, zie : P.H. STEINHAUER, *Le droit des successions*, Bern, Stämpfli, 327, nr. 650.

²⁹⁹ P.PIOTET, “La nature des pactes successoraux, et ses conséquences”, *RJL* 2004, (317) 328.

³⁰⁰ F. LEFEBRE, *Successions et libéralités : nouveau régime juridique et fiscal : loi du 23 juin 2006, loi du 30 décembre 2006, loi du 21 août 2007*, Paris, éditions Francis Lefebvre, 2007, 114, nr. 1584.

³⁰¹ C. CATALA, “Prospective et perspective en droit successoral” in *JCP éd. Not* 2007, www.lexisnexis.fr, nr.13.

³⁰² S. CARLIN, *Etude de l’article 473 CC spécialement les problèmes liés à la quotité disponible*, (16) 21 .

³⁰³ Art 514 lid 1 CC ; Art 512 lid 2 CC ; 513 lid 2 CC.

§2. Materieel toepassingsgebied

125. **SCHENKINGEN MET LAST-** Het materieel toepassingsgebied van artikel 918 BW beperkt zich tot de goederen die vervreemd worden hetzij met last van lijfrente, hetzij met afstand van kapitaal, of met voorbehoud van vruchtgebruik aan een erfgerechtigde afstammeling.³⁰⁴ Dit in tegenstelling tot Frankrijk waar men een gedeeltelijk of volledig aan zijn vordering tot inkorting kan verzaken ten aanzien van alle schenkingen ongeacht of zij al dan niet met last bedongen zijn.³⁰⁵ Een deel van de rechtsleer pleit er ook voor om de mogelijkheid tot verzaking aan de vordering tot inkorting uit te breiden tot alle schenkingen.³⁰⁶ In Zwitserland verzaakt men niet noodzakelijk aan zijn erfrechten op een welbepaald goed. Al is P.H. STEINAUER van mening dat een verzaking ten aanzien van een welbepaald goed ook mogelijk moet zijn.³⁰⁷

Afdeling IV. Artikel 918 BW als oplossing voor een definitieve aandelenoverdracht

§1. Verzaking aan de vordering tot inkorting en inbreng

126. **DEFINITIEVE REGELING-** Door toepassing te maken van art 918 BW en met toestemming van alle andere kinderen kan men definitief een vermogensbestanddeel toekennen aan één kind, zonder gevaar van inbreng of inkorting.³⁰⁸ Hierdoor wordt de gelijkheid tussen de kinderen doorbroken. *La renonciation anticipée à la réduction* in Frankrijk daarentegen, heeft alleen betrekking op de vordering tot inkorting, en laat een mogelijke vordering tot

---

³⁰⁴ J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten?” in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMANN, A-L. VERBEKE, *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, die Keure, 2011, (44) 74, nr. 42 ; L. WEYTS, “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift” in J.F. TAYMANS (ed.) *Liber Amicorum* Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, (537) 545.

³⁰⁵ MATHIEU, J-M., “Les enjeux de la renonciation anticipée à l'action en réduction : vers une contractualisation de la transmission successorale . - Plaidoyer pour une utilisation accrue, mesurée et raisonnée de la renonciation anticipée à l'action en réduction”, *JCP éd. Not.* 2010, www.lexisnexis.fr, nr. 6.

³⁰⁶ Cass. 8 oktober 1992, *Pas.* 1992, 1127 ; N. VAN HIMME, “Het verbod van erfovereenkomsten quo vadimus? Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht” in *Not. Fisc.M.* 2011, (254) 264, nr. 40 ; J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten?” in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMANN, A-L. VERBEKE, *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, die Keure, 2011, (44) 78 ; J.BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006, 242.

³⁰⁷ P.H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2003, 323 , nr. 641 ; S.CARLIN, “La renonciation anticipée à un expectative successoral” in *Revue du droit privé et fiscal du patrimoine* 2009, www.swisslex.ch, (36) 49.

³⁰⁸ Cass. 8 oktober 1992, *Rev.trim.dr.fam.* 1993, 522, noot H. CASMAN ; M. PUELINCKXCOENE, “Artikel 918 B.W. een mogelijk instrument van vermogensplanning?”, *TEP* 2007, nr. 4, (290) 291.

inbreng onverlet.³⁰⁹ De draagwijdte van de verzaking gemaakt in een *pacte de renonciation* in Zwitserland, reikt nog verder dan een loutere verzaking aan zijn vordering tot inkorting of vordering tot inbreng. Volgens artikel 495 CC kan men geheel of gedeeltelijk aan zijn erfrechten verzaken. Een gehele verzaking aan zijn erfrechten heeft bovendien tot gevolg dat de verzaker zijn hoedanigheid als erfgerechtigde verliest.³¹⁰

127. **VOORBEELD-** Door toepassing te maken van artikel 918 BW zou het mogelijk zijn dat de vader zijn familiebedrijf aan zijn actief kind schenkt met voorbehoud van vruchtgebruik. Indien de twee andere kinderen instemmen met de schenking onder voorbehoud van vruchtgebruik, dan bepaalt artikel 918 BW dat zij na het overlijden van hun vader geen enkele aanspraak op het familiebedrijf kunnen uitoefenen. Het vruchtgebruik vervalt bij het overlijden van de vader waardoor het actief kind het familiebedrijf in volle eigendom krijgt.³¹¹

§2. Inkorting in waarde

128. **GEEN TOESTEMMING-** Door toepassing te maken van art 918 BW kan men zelfs zonder de toestemming van de andere kinderen de aandelen *in natura* behouden. Rechtsleer en rechtspraak aanvaarden immers dat artikel 918 BW een uitzondering vormt op de principiële inkorting *in natura*.³¹² Alleen indien de schenking uitdrukkelijk als voorschot op erfdeel gemaakt werd, is het Hof van Cassatie van mening dat artikel 918 BW niet van toepassing kan zijn.³¹³

---

³⁰⁹ M. PUELINCKXCOENE, “Artikel 918 B.W. een mogelijk instrument van vermogensplanning?”, TEP 2007, nr. 4, 290-303

³¹⁰ Art 495, tweede lid CC. ; GUINAND, J., STETTLER M. , LEUBA, A., *Droit des successions*, 2005, 166.

³¹¹ K. VAN WINCKELEN, “Ontwikkelingen inzake familiale schikkingen: verboden erfovereenkomsten en onherroepelijke schenkingen: twee belemmeringen voor een vermogensplanning” in W. PINTENS, J. DU MONGH, C. DE CLERCK, K. VAN WINCKELEN, N. LABEEUW, *Familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2004, (29) 38, nr. 21.

³¹² C. SLUYTS, N. VAN DE BEECK, “Enkele tips voor de organisatie van uw nalatenschap” in X. *Het onroerend goed in de praktijk*, (540) 556; K. VAN WINCKELEN, “Ontwikkelingen inzake familiale schikkingen: verboden erfovereenkomsten en onherroepelijke schenkingen: twee belemmeringen voor een vermogensplanning” in W. PINTENS, J. DU MONGH, C. DE CLERCK, K. VAN WINCKELEN, N. LABEEUW, *Familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2004, (29) 40, nr. 25; M.PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Mechelen, Kluwer, 1997, 463.

³¹³ Cass. 16 mei 2002, T. NOT. 2003, noot C. DE WULF, 115.

129. **TOESTEMMING** - Om tot een volledige verzaking aan de erfaanspraken te kunnen komen, is de toestemming van de (andere) reservataire erfgenamen vereist waarbij zij een eventuele aantasting aan hun voorbehouden erfdeel toelaten.³¹⁴ Dit is niet evident.
130. Het eenzijdig karakter van de verzaking aan het voorbehouden deel maakt het bovendien niet mogelijk dat de toekomstige reservataire erfgenamen hiervoor tegenprestaties van de *decurjus* kunnen vragen.³¹⁵ Dit in tegenstelling tot Zwitserland waar de toekomstige reservataire erfgenamen wel tegenprestaties bij leven of bij dood van de *decurjus* zelf of van de begunstigde erfgenaam kunnen vragen ter compensatie van hun verzaking (*Erbauskauf*).³¹⁶

Hoofdstuk V. Tussenbesluit

131. Een erfovereenkomst kan een oplossing bieden om een regeling te treffen bij de aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actief kind waarbij het voorbehouden deel van de andere kinderen eventueel aangetast wordt. Zij zijn daarentegen principieel verboden in België en Frankrijk mits wettelijk toegelaten uitzonderingen. Reservataire erfgenamen kunnen niet aan hun voorbehouden erfdeel verzaken zoals in Zwitserland toegestaan is in een *pacte de rénonciation* of niet de modaliteiten van de aandelenoverdracht regelen zoals in een *pacte d'attribution*.
132. Om tegemoet te komen aan een vlottere overdracht van familiebedrijven voerde Frankrijk de mogelijkheid in tot het sluiten van een *pacte de famille*, waar de reservataire erfgenamen geheel of gedeeltelijk afstand konden doen van hun vordering tot inkorting ten aanzien van een of meerdere schenkingen (*renonciation à l'action de réduction anticipée*). Tot 1 september 2018, kennen de reservataire erfgenamen in het Belgisch recht geen gelijkaardig alternatief tot verzaking aan hun vordering tot inkorting. De notariële praktijk paste echter

---

³¹⁴ Gent 6 april 2017, *T.Not* 2017, nr. 11, 848 ; M. PUELINCKXCOENE, “Artikel 918 B.W. een mogelijk instrument van vermogensplanning?”, *TEP* 2007, nr. 4, (290) 321.

³¹⁵ J. M. MATHIEU "Les enjeux de la renonciation anticipée à l'action en réduction : vers une contractualisation de la transmission successorale . - Plaidoyer pour une utilisation accrue, mesurée et raisonnée de la renonciation anticipée à l'action en réduction" *JCP éd. Not.* 2010, www.lexisnexis.fr, nr.7, tweede streepje ; F.LEFEBRE, *Successions et libéralités : loi du 23 juin*, Paris, Lefebvre Editions, 2007, 114, nr. 1584.

³¹⁶ P.H. STEINHAUER, *Le droit des successions*, Stämpfli, Berne, 2003, 323, nr. 642.

het huidig artikel 918 BW toe als instrument van vermogensplanning om een verzaking aan het recht op inkorting te bereiken. Bovendien voert het huidig artikel 918 BW een weerlegbaar vermoeden in dat de schenking buiten erfdeel gedaan werd waardoor de vermoedelijke erfgenamen geen vordering tot inbreng kunnen instellen. Het toepassingsgebied van artikel 918 BW is daarentegen beperkt. Een verzaking is alleen mogelijk ten aanzien van goederen vervreemd hetzij met last van lijfrente, hetzij met afstand van kapitaal, of met voorbehoud van vruchtgebruik aan een erfgerechtigde afstammeling

133. Artikel 918 BW doorbreekt de gelijkheid tussen de kinderen. Een grote hinderpaal om tot deze oplossing te kunnen komen is de vereiste toestemming van de andere kinderen tot verzaking aan hun erfaanspraken. In tegenstelling tot Zwitserland, gaat het om een eenzijdige verzaking waar geen tegenprestaties van de *decurjus* of de begunstigden bedongen kunnen worden. Omdat het familiebedrijf vaak het voornaamste vermogensbestanddeel uitmaakt van de nalatenschap zou een overeenkomst waarbij tegenprestaties voor de verzaking aangegaan kunnen worden, gemakkelijker kunnen leiden tot de verkrijging van de toestemming van de andere toekomstige reservataire erfgenamen.

DEEL IV. DE DEFINITIEVE AANDELENOVERDRACHT VAN HET FAMILIEBEDRIJF ANNO 2018

Hoofdstuk I. Hervorming van het erfrecht

134. **HERVORMING ERFRECHT-** Op 1 september 2017 werd de wet tot wijziging van het erfrecht gepubliceerd in het Belgisch staatsblad. Zij zal op 1 september 2018 in werking treden.³¹⁷ De hervorming van het erfrecht reikt nieuwe technieken aan die het mogelijk kunnen maken een definitieve regeling voor de aandelenoverdracht van het familiebedrijf te bekomen.³¹⁸
135. Een aantal aanpassingen zijn gelijkaardig aan die van de Franse wetshervorming van 23 juni 2006, zoals het afschaffen van het voorbehouden erfdeel van ascendenten en de omvorming tot een erfrecht in waarde.³¹⁹ In tegenstelling tot Zwitserland is het nog steeds verboden erfovereenkomsten te sluiten, maar het aantal wettelijk toegelaten uitzonderingen zijn toegenomen.³²⁰ Zo wordt het mogelijk een globale erfovereenkomst te sluiten, wat voor sommigen als een vernieuwde en betere versie van de ouderlijke boedelverdeling-schenking wordt aanzien.³²¹

Hoofdstuk II. Flexibilisering van het erfrecht?

Afdeling I. Gewijzigde regelgeving betreffende de inbrengregels

136. **IN WAARDE -** Het nieuwe erfrecht maakt net zoals in Frankrijk en Zwitserland, de inbreng in waarde principieel mogelijk.³²² Dit biedt naar mijn mening meer mogelijkheden om tot een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf te kunnen komen. Op deze manier verdwijnt immers het risico van het ontbindend karakter van een inbreng *in natura*.³²³

---

³¹⁷ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, 209.

³¹⁸ M. GIJBELS, A. VAN GEEL, "Familiale vermogensplanning in het nieuwe erfrecht: nieuwe mogelijkheden?" in *Notariaat* 2017, 1.

³¹⁹ Voor België, zie: MvT, *Parl. St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/001, 69 ; Voor Frankrijk, zie : Loi 23 juin 2006 portant réforme des successions et des libéralités, *JO* 24 juni 2006.

³²⁰ P.BORNHAUSER, *Der ehe-und der erbvertrag: dogmatische grundlage für die Praxis*, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich, 2012, 174.

³²¹ H. CASMAN, "Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017. Een overzicht van de krachtlijnen van deze wet" in J. BAEL, *Rechtskroniek voor het notariaat: deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, (1) 27, nr. 78.

³²² D. GUEVEL, "Rapport des dons et legs" in E. SAVAUX (ed.), *Répertoire de droit civil*, 2007, www.dalloz.fr, nr. 54 ; G.GOUBEAUX, P.VOIRIN, *Droit civil 2 : Droit privé notarial : régimes matrimoniaux, successions, libéralités*, Paris, LGDJ, 2010, 274, nr. 559.

³²³ J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 295, nr 213.

Daarentegen zal het actieve kind over voldoende financiële middelen moeten beschikken om de waardebetaling te voldoen. Indien dit niet het geval is, zullen de mede-erfgenamen beslag kunnen leggen op het vermogen van het actieve kind. De begiftigde zou vervolgens overeenkomstig artikel 858 §6 BW zelf kunnen opteren om *in natura* in te brengen, waardoor de ontbinding van de schenking wederom plaatsvindt en er geen definitieve aandelenoverdracht zal kunnen zijn.

Afdeling II. Gewijzigde regelgeving betreffende voorbehouden erfdeel en de inkorting

137. **BESCHIKKINGSVRIJHEID**- De erflater krijgt een grotere beschikkingsvrijheid om zijn aandelen van het familiebedrijf over te dragen aan het actieve kind. De gelijkheid tussen de kinderen blijft de regel. Maar de erflater krijgt een grotere beschikkingsvrijheid om van de gelijkheid tussen de kinderen af te wijken.³²⁴
138. Dit wordt mogelijk door een toename van het beschikbaar erfdeel.³²⁵ Ongeacht het aantal kinderen zal het beschikbaar erfdeel de helft van de nalatenschap worden. Dit betekent dat de globale reserve van de kinderen voortaan maximum de helft van de nalatenschap zal zijn.³²⁶ Bovendien wordt het voorbehouden erfdeel van de ascendenten, naar het voorbeeld van Frankrijk afgeschaft.³²⁷ Ook in Zwitserland liggen er reeds voorstellen op tafel die moeten leiden tot verdere beperking van de omvang van het voorbehouden erfdeel, maar zij hebben nog geen verdere uitwerking gevonden.³²⁸
139. **PARS BONORUM** – Het voorbehouden erfdeel *in natura*, verandert in een voorbehouden erfdeel in waarde.³²⁹ Dit zorgt voor meer rechtszekerheid bij de begiftigde van het familiebedrijf. De aandelen van het familiebedrijf kunnen op deze manier aan één kind

---

³²⁴ H. CASMAN, “Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017. Een overzicht van de krachtlijnen van deze wet”, in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat: deel 31*, Mechelen, die Keure, (1) 12.

³²⁵ R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht*, 2017, Antwerpen, Intersentia, 2017, 289, nr. 513.

³²⁶ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 287, nr. 405.

³²⁷ F. LEFEBRE, *Successions et libéralités : nouveau régime juridique et fiscal : loi du 23 juin 2006, loi du 30 décembre 2006, loi du 21 août 2007*, Paris, éditions Francis Lefebvre, 2007, 63, nr. 645.

³²⁸ R. HEINZELMANN, “Nouveau droit des successions”, *TREX* 2017, (40) 41 ; P. PIOTET, M. MOOSER, A. EIGENMANN, *Journée de droit successor 2017*, Stämpfli, Berne, 181.

³²⁹ Dit op één uitzondering na, namelijk bij het vruchtgebruik op de gezinswoning, zie: Art 920 §3 BW; R. BARBAIX, “De inbreng en de inkorting in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL, *Rechtskroniek voor het notariaat: deel 31*, Brugge, die Keure, 114, nr. 150.

toebeedeeld worden mits hij de financiële middelen heeft om de andere kinderen in waarde te compenseren.³³⁰ Frankrijk kent al langer het principe van inkorting in waarde.³³¹

Afdeling III. Uniform waarderingsmoment voor de inbreng en inkorting

140. **WAARDERINGSMOMENT-** Het waarderingsmoment voor inbreng en inkorting zal voortaan gebeuren op basis van de intrinsieke waarde van de geschonken aandelen op de dag van de schenking, geïndexeerd tot aan de dag van het overlijden.³³² Een uniform waarderingsregime biedt een oplossing voor het probleem van partiële denaturatie van de meerwaarde met het risico van inkorting.³³³ Het actieve kind zal immers zijn gerealiseerde meerwaarde niet langer moeten bewijzen. Bovendien wordt het bekritiseerde gunstregime van artikel 922 lid 2 BW afgeschaft, wat een goede zaak is.
141. **VOORBEHOUD VAN VRUCHTGEBRUIK-** Een bijzonder aandachtspunt vormen de schenkingen van aandelen met het voorbehoud van vruchtgebruik.³³⁴ Hier wordt het waarderingsmoment van de inbreng en inkorting immers verplaatst naar het moment waar de begiftigde de volledige meesterschap van het goed verkrijgt. Dit gebeurt pas bij het eindigen van het vruchtgebruik, wat doorgaans pas bij het overlijden van de schenker- vruchtgebruiker zal zijn.³³⁵ Het actieve kind zal in deze situatie zijn persoonlijk gerealiseerde meerwaarde toch nog in de nalatenschap moeten inbrengen, doch zonder dat het tegenbewijs geleverd kan worden en zonder dat het gunstregime van artikel 922 lid 2 BW nog te hulp kan schieten (omdat het afgeschaft zal zijn).
142. Verschillende auteurs zijn van mening dat men bij de schenking van het familiebedrijf onder het nieuwe erfrecht slechter af is dan onder het oude erfrecht.³³⁶ Dit is naar mijn mening niet noodzakelijk zo. Men kan immers op de gevolgen anticiperen door een punctuele of

---

³³⁰ I. DE VOGELAERE, M.MATTHIJS, “Nieuw erfrecht moet Napoleon doen vergeten”, *Juristenkrant* 2017, (4) 5 ; P. DE PAGE., “La loi du 31 juillet 2017 modifiant le Code Civil à propos des successions et libéralités”, *Rec. Gén. Enr. Not.* 2017, (362) 366, nr.7.

³³¹F. LEFEBRE, *Successions et libéralités : nouveau régime juridique et fiscal : loi du 23 juin 2006*, 106, nr 1430 ; M.GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2017, 1220, nr. 411.150.

³³² R. DEKKERS, H. CASMAN, A.L.VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 111. Nr 139; R.BARBAIX, “Inbreng en inkorting” in J. BAEL (ed.) , *Rechtskroniek voor het Notariaat: deel 31*, Mechelen, die Keure, (37) 66.

³³³ R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, 2017, Antwerpen, Intersentia, 234, nr. 407.

³³⁴ M. GIJBELS, A. VAN GEEL, “Familiale vermogensplanning in het nieuwe erfrecht: nieuwe mogelijkheden?” in *Notariaat* 2018, (1) 4

³³⁵ A.L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, (1082) 1089, nr.28.

³³⁶ M.GIJBELS, “Nieuwe erfrecht niet voor iedereen beter” *de Tijd* 2017, www.detijd.be .

een globale erfovereenkomst te sluiten waarbij het waarderingsmoment verplaatst kan worden naar het tijdstip van de schenking mits indexering.³³⁷ In Zwitserland vindt het waarderingsmoment van de schenking altijd op het moment van het overlijden plaats, ongeacht of het een schenking met of zonder voorbehoud van vruchtgebruik was.³³⁸ Een wijziging van het tijdstip van de waardering kan in de praktijk eveneens opgelost door het sluiten van een erfovereenkomst.³³⁹

Hoofdstuk III. Nieuwe wettelijke uitzonderingen op het verbod van erfovereenkomsten

Afdeling I. Het verbod

143. **VERBOD-** Het verbod van bedingen over toekomstige nalatenschappen blijft net als in Frankrijk gehandhaafd.³⁴⁰ De draagwijdte van het verbod wordt echter nauwkeuriger omschreven in artikel 1100/1 BW. Het voormalig basisartikel 1130 tweede lid BW wordt opgeheven.³⁴¹ De reden voor het behoud van het verbod van erfovereenkomsten is de vrees dat de afschaffing ervan zou leiden tot een onberedeneerde afstand, toekenning of wijziging van rechten in zijn eigen toekomstige nalatenschap of de toekomstige nalatenschap van een derde.³⁴² Naar mijn mening is deze vrees naar ondoordachte erfovereenkomsten slechts gedeeltelijk gegrond. Zo laten permissieve rechtsstelsels zoals in Zwitserland, geen volledige vrijheid aan de partijen over om erfovereenkomsten af te sluiten en te verzaken aan het voorbehouden erfdeel.³⁴³ Er zijn namelijk een hele reeks dwingende regels die deze rechtshandelingen beheersen zoals de verplichte tussenkomst van een openbaar ambtenaar en de *numerus clausus* betreffende de inhoud van de erfovereenkomst.³⁴⁴

---

³³⁷ Art 858 bis § lid 2 BW; Art 1100//7 §9 BW; M. GIJBELS, N. VAN GEEL, “Familiale vermogensplanning in het erfrecht: nieuwe mogelijkheden?” in Nieuwsbrief Notariaat 2018, (1) 4; H. CASMAN, “Nieuwe erfwet. Een kennismaking” in *NJW* 2018, afl. 377, (134) 145.

³³⁸ P.H. STEINAUER, “Rapport et dispositions pour cause mort” in A.EIGENMANN, P.H.STEINAUER, M.MOOSER, *Journée de droit successoral 2017*, Bern, Stämpfli Verlag AG, (181) 189, nr.21.

³³⁹ F. GUILLAUME, “Transmission d’une entreprise familiale à un descendant: essai comparatif suisse-france”, *SJ* 2009/33, (33) 36 .

³⁴⁰ Voor België, zie: J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen”, in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat*, Brugge, die Keure, 2017, (143) 159, nr. 8 ; Voor Frankrijk, zie: N. BAILLON WIRTS, “Que reste-t-il de la prohibition des pactes sur succession futur? À propos de la loi du 23 juin 2006”, *Droit de la famille* 2006, www.lexisnexis.fr, nr. 44.

³⁴¹ Bedingen onder bijzondere en bezwarende titel vallen voortaan niet langer onder het verbod van erfovereenkomsten, zie: R. DEKKERS, H. CASMAN, A.L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 85, nr. 110.

³⁴² J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek notariaat 31*, 2017, (120) 157.

³⁴³ E. JEANDIN, *Chronique notariales illustré par Eric Buche*, Schulthess Médias Juridiques, Genève-Zürich-Bâle, 2012, (99) 115.

³⁴⁴ J.G. SCHMIDT, “Résiliation et annulation des pactes successoraux” in *TREX* 2005, (100) 101.

144. **WETTELIJKE UITZONDERINGEN-** De wet van 31 juli 2017 breidt het aantal uitzonderingen uit..³⁴⁵ Enerzijds zal er een mogelijkheid zijn om ‘punctuele erfovereenkomsten’ te sluiten, anderzijds zal een ‘familiale, globale erfovereenkomst’ mogelijk worden.³⁴⁶ Het bevat ideeën geïnspireerd op de wetswijziging inzake erfrecht die Frankrijk in juni 2006 meemaakte.³⁴⁷ Zo vertoont de Belgische globale erfovereenkomst gelijkenissen met de Franse *donation partage*.³⁴⁸

Hoofdstuk IV. De punctuele erfovereenkomsten

145. **VERZAKING AAN VORDERING TOT INKORTING-** Artikel 918 BW wordt onder het nieuwe erfrecht vervangen door de mogelijkheid om een punctuele erfovereenkomst te sluiten tot verzaking aan zijn vordering tot inkorting.³⁴⁹ Dit is reeds mogelijk in Frankrijk door de *renonciation anticipée à l'action en réduction*.³⁵⁰ Deze verzaking laat toe dat niet-actieve kinderen kunnen verzaken aan hun inkortingsrecht op een welbepaalde schenking, mits zij tussenkomen in de schenkingsakte zelf.³⁵¹ Hierdoor wordt een aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actieve kind mogelijk zonder risico van latere inkorting.³⁵² De verzaking kan ook worden opgemaakt in een latere akte na de schenking.³⁵³ Niettemin kan men slechts verzaken aan zijn vordering tot inkorting van een nauwkeurig aangeduide, specifieke schenking. Een verzaking ‘in abstracto’ is zowel in het Belgische als in het Franse erfrecht bij de *renonciation anticipée à l'action en réduction*, niet mogelijk.³⁵⁴ Er

³⁴⁵ P.H. STEINHAEUER, *Le droit des successions*, stämpeli editions, Berne, 2006, 310.

³⁴⁶ Art 858 §4 BW ; 918 BW ; 924 BW ; 1100/7 BW ; R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 262; H.CASMAN, “Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017” in J.BAEL(ed.), *Rechtskroniek notariaat: deel 31*, Brugge, die Keure, (1) 26-27.

³⁴⁷ N. LEVILLAIN, “Loi du 23 juin 2006 : principales nouveautés relatives aux successions” *JCP éd. Not.* 2006, www.lexisnexis.fr.

³⁴⁸ Art 893, 1 C.Civ ; B. VAN DEN HOUTE, “Een flexibilisering van het erfrecht? Een toetsing van enkele figuren uit et wetsvoorstel erfrecht aan de Franse donation-partage en de anticipatieve afstand van de vordering tot inkorting”, *TEP* 2014, (353) 362.

³⁴⁹ N. LABEEUW, R. ELSERMANS, “De hervorming van het erfrecht”, *Not.* 2017, (1) 5.

³⁵⁰ P.MALLAURIE, C. BRENNER, *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-Moulineaux, LGDJ Lextenso, 2016, 320 ; NICOD, M, “L'anticipation de la succession”, *JCP éd. Not.*, www.lexisnexis.fr.

³⁵¹ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017- een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2018, (108) 111, nr. 178.

³⁵² J.M. MATHIEU, “Les enjeux de la renonciation anticipée à l'action en réduction : vers une contractualisation de la transmission successorale . - Plaidoyer pour une utilisation accrue, mesurée et raisonnée de la renonciation anticipée à l'action en réduction” in *JCP éd. Not.* 2010, www.lexisnexis.fr, nr.48.

³⁵³ MvT, *Parl. St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/001, 88.

³⁵⁴ Voor België, zie: MvT. *Parl. St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/001, 88; A.L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, nr. 28, (1082)-1092 ; B. VAN HOUTE, “Een flexibilisering van het erfrecht? Een toetsing

kan niet aan het voorbehouden deel zelf verzaakt worden. Dit laatste is daarentegen wel mogelijk in Zwitserland.³⁵⁵

146. De verzaking aan de vordering tot inkorting door de vermoedelijke erfgenamen heeft geen invloed op een mogelijke vordering tot inbreng van een schenking dat als voorschot op erfdeel werd gedaan.³⁵⁶ Indien de schenking van aandelen op voorschot van erfdeel gebeurde, dan biedt het vernieuwd artikel 918 BW geen volledige garantie op een definitieve aandelenoverdracht omdat de toekomstige erfgenamen bij het openvallen van de nalatenschap nog steeds de inbreng van de aandelen kunnen vorderen.³⁵⁷

Hoofdstuk V. De globale erfovereenkomst

Afdeling I. Algemeen

147. **RATIO** – In de voorbereidende werken bij de wet van 31 juli 2017, wordt de invoering van de globale erfovereenkomst als volgt verantwoord: *“Teneinde tegemoet te komen aan een vaak geuite wens van de burgers om, tijdens hun leven, te waken over de verdeling van hun vermogen tussen hun kinderen, in alle transparantie en met de verzekering dat hun wil nadien niet meer het voorwerp kan zijn van betwistingen, laat dit wetgevend initiatief aan de erflater toe om een globale erfovereenkomst te sluiten met het geheel van zijn vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn.”* (eigen benadrukking)³⁵⁸
148. **HET BEGRIP**- Een globale erfovereenkomst is een overeenkomst waarbij een (of beide) ouder(s) wanneer ze in leven zijn samen met alle vermoedelijke erfgenamen in de rechte neerdalende lijn, een subjectief evenwicht vaststellen met betrekking tot schenkingen en andere indirecte vermogensvoordelen gemaakt aan de vermoedelijke erfgenamen in rechte

---

van enkele figuren uit het wetsvoorstel erfrecht aan de Franse donation-partage en de anticipatieve afstand van de vordering tot inkorting” in *TEP* 2014, (353)374, nr. 29 ; Voor Frankrijk, zie: M.NICOD, “L’anticipation de la succession”, *JCP éd. Not.* 2006, www.lexisnexis.fr.

³⁵⁵ F. GUILLAUME “Aspects successoraux de la transmission d’une entreprise à un descendant, la transmission d’une entreprise famille”, *EP* 2007, (334) 335 ; F. COTTI, “495 CC” in A. EIGEMANN, F. COTTI, *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, (212) 213 ; P.H. STEINAUER, “Droit successoral” in LING, P., (ed.), *Les successions dans les entreprises travaux de la journée organisée le 20 mai 2005*, Lausanne, CEDIDAC, 2006, (1) 11.

³⁵⁶ MvT, *Parl. St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/001, 93.

³⁵⁷ MvT, *Parl. St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/001, 94.

³⁵⁸ De terminologie in de memorie van toelichting “verdeling van hun vermogen” is verwarrend. De globale erfovereenkomst betreft een definitieve regeling van schenkingen, niet de volledige nalatenschap; MvT, *Parl. St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/001, 133 ; S. LONGERSTAY en N. LABEEUW, “De globale en punctuele erfovereenkomsten”, *Notariaat* 2017, (184) 191.

nederdalende lijn.³⁵⁹ Indien het subjectieve evenwicht aanvaard wordt verzaken de kinderen aan hun vordering tot inbreng en vordering tot inkorting van de in de overeenkomst opgenomen schenkingen.³⁶⁰

149. Voor het bekomen van een evenwichtige regeling wordt er ondanks de verwarrende terminologie, geen akkoord bereikt over de volledige of globale nalatenschap zoals samengesteld op datum van overlijden.³⁶¹ Artikel 1100/7 §1 lid 1 BW bepaalt immers dat er slechts rekening gehouden wordt met schenkingen die hetzij in het verleden gedaan zijn, hetzij in de globale erfovereenkomst zelf.³⁶² Hierdoor kunnen andere vermogensbestanddelen die nog aanwezig zijn in het vermogen van de ouder(s) maar nog niet werden weggeschonken, niet in rekening worden gebracht.³⁶³ Dit in tegenstelling tot Zwitserland, waar er in een erfovereenkomst (*pacte de renonciation, pacte d'attribution*) werkelijk een akkoord bereikt wordt over de goederen die men bij het overlijden in zijn nalatenschap zal nalaten.³⁶⁴ Bij het bekomen van een evenwichtige regeling voorziet de globale erfovereenkomst in de mogelijkheid rekening te houden met andere voordelen die juridisch niet als schenking kwalificeren en met de persoonlijke situatie van de vermoedelijke erfgenamen.³⁶⁵
150. Gezien het een nieuwe rechtsfiguur betreft, zal er kort ingegaan worden op de geldigheidsvereisten en pleegvormen die noodzakelijk zijn om een rechtsgeldige globale erfovereenkomst te sluiten. Vervolgens zal verder ingegaan worden op het nut van een globale erfovereenkomst om tot een definitieve aandelenoverdracht te kunnen komen.

---

³⁵⁹ R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht*, 2017, Antwerpen, Intersentia, 2017, 272, nr. 484 ; S. LONGERSTAY en N. LABEEUW, “De globale en punctuele erfovereenkomsten”, *Notariaat* 2018, nr. 4, (184) 194 ; R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Intersentia, Antwerpen, 2017, 272, nr. 484; P. DE PAGE, “La loi du 31 juillet 2017 modifiant le Code civil à propos des successions et libéralités”, *RGEN* 2017, nr. 8, (362) 365.

³⁶⁰ H. CASMAN, “Het nieuwe erfrecht. Een kennismaking” in *NJW* 2018, (134) 145.

³⁶¹ Globaal betekent hier: het globale vermogen op datum van ondertekening van de overeenkomst. Indien er zich nog wijzigingen in het vermogen voordoen tussen de ondertekening van de globale erfovereenkomst en het overlijden kan hier geen rekening meer mee gehouden worden, zie: M. GIJBELS, A.VAN GEEL, “Familiale vermogensplanning in het nieuwe erfrecht: nieuwe mogelijkheden?” *Notariaat* 2018, (1) 9.

³⁶² MvT, *Parl. St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/001,146.

³⁶³ A. VAN GEEL, M.GIJBELS, “Familiale vermogensplanning in het nieuwe erfrecht: nieuwe mogelijkheden?” *Notariaat* 2018, (1) 9.

³⁶⁴ P. PIOTET, “La nature des pactes successoraux, et ses conséquences” *RJL* 2004, (317) 318 ; F. COTTI, “495 CC” in A. EIGEMANN, F. COTTI, *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, (212) 215 ; P.H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Bern, Stämpfli Verlag, 2003, 308 ;

³⁶⁵ R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 272, nr.485.

Afdeling II. De geldigheidsvereisten en sanctionering

§1. De grondvereisten

151. **SUBJECTIEF EVENWICHT**- De globale erfovereenkomst dient om een onevenwicht tussen de vermoedelijke erfgenamen in nederdalende lijn te herstellen.³⁶⁶ Het uiteindelijke evenwicht dat de globale erfovereenkomst bekamt is een ‘subjectief’ evenwicht. Dit maakt de globale erfovereenkomst bijzonder delicaat. Het is immers toegestaan dat een van de kinderen meer vermogen toebedeeld krijgt dan de andere kinderen.³⁶⁷ Zo zouden de andere kinderen het als billijk kunnen ervaren dat het actieve kind iets meer krijgt gezien het risico dat een familiebedrijf inhoudt, zijn persoonlijke bijdrage aan de meerwaarde, het jarenlang werken aan een onbeduidend loon,...
152. Het plaatsen van het begrip ‘evenwicht’ in artikel 1100/7 §1 BW zou in de praktijk voor moeilijkheden kunnen zorgen omdat het evenwicht niet nader gedefinieerd wordt. Dit kan een deur voor mogelijke betwistingen openen.³⁶⁸ Uit het Zwitsers recht leren we dat de verwijzing naar een ‘evenwicht’ niet noodzakelijk is omdat zij eveneens een verzaking aan de wettelijke erfaanspraken mogelijk maakt zonder zo’n verwijzing te maken.³⁶⁹

§2. Pleegvormen

153. **AUTHENTIEKE AKTE** – Het sluiten van een erfovereenkomst vereist net zoals in Zwitserland, een authentieke akte.³⁷⁰ De wetgever, rekent op de notaris om de betrokken partijen degelijk voor te lichten en te waken over hun wilsvrijheid.³⁷¹ Op deze manier kan de notaris ervoor zorgen dat ondoordachte erfovereenkomsten geen doorgang vinden.³⁷²

---

³⁶⁶ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, 248. nr. 208.

³⁶⁷ MvT, *Parl. St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/001, 135; J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, 249, nr. 210.

³⁶⁸ H. CASMAN, “Van ascendentenverdeling bij schenking naar ouderlijke erfovereenkomst” in CINEY 22-23/09/2011, *De uitdaging van de notaris: tussen vrijheid en regelgeving*, Brussel, Larcier, 2011, 184.

³⁶⁹ Art 495 CC luidt : ‘Le disposant peut conclure, à titre gratuit ou onéreux, un pacte de renonciation à succession avec l'un de ses héritiers.’ ; F. COTTI, “495 CC” in A. EIGEMANN, F. COTTI, *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, (212) 213 ; D. PIOTET, J.G.AMIGUET, “Droits de successions”, *Not@lex* 2008 , (65) 67.

³⁷⁰ Voor België, zie: J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 224, nr. 147. Voor Zwitserland, zie: P.H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Stämpfli, Berne, 2003, 330, nr. 654.

³⁷¹ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, 165.

³⁷² A.L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, nr. 28, (1082) 1099.

154. **VOORLICHTING EN BEDENKTERMIJN-** Het ontwerp van overeenkomst moet door de instrumenterende notaris aan elk van de partijen worden meegedeeld.³⁷³ De inhoud en de gevolgen van deze overeenkomst moet worden toegelicht op een vergadering, die ten vroegste 15 dagen na het versturen van de ontwerpen mag plaatsvinden.³⁷⁴ Momenteel hebben de partijen echter de keuze of zij de vergadering zullen bijwonen of niet.³⁷⁵ Gelet op de definitief karakter van een regeling door globale overeenkomst, meen ik dat het nuttig kan zijn om een verplichte aanwezigheid van alle partijen op deze vergadering op te leggen.
155. **INHOUD NOTARIËLE AKTE EN ONDERTEKENING-** De datum van de verzending van het ontwerp, en de datum van de toelichtende vergadering moeten in de overeenkomst worden vermeld. De notaris moet aan elk van de partijen een maand bedenktijd geven voor de ondertekening van de ontwerpen kan plaatsvinden.³⁷⁶ In Zwitserland is er geen bedenktijd van een maand vereist, maar er moeten wel twee getuigen in het bijzijn van de notaris aanwezig zijn bij het ondertekenen van de overeenkomst.³⁷⁷

§3. Sanctionering

156. **ABSOLUTE NIETIGHEID-** Een wettelijk toegelaten erfovereenkomst is vernietigbaar indien de geldigheidsvereisten of pleegvormen niet werden nageleefd.³⁷⁸ In tegenstelling tot Zwitserland, betreft het in België een absolute nietigheid³⁷⁹ De vraag kan gesteld worden of de wetgever niet te veel in detail is getreden en of de sanctie van de absolute nietigheid bij de niet-naleving van de pleegvormen hierbij evenwichtig is.³⁸⁰ In Zwitserland wordt er

³⁷³ Art 1100/5 §2 BW ; R.DEKKERS, H.CASMAN, A.-L., VERBEKE, E.ALOFS, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 227, nr.398.

³⁷⁴ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, (143) 226, nr. 151.

³⁷⁵ MvT, *Parl. St. Kamer* 2016-17, nr. 2282/001,130.

³⁷⁶ Art 1100/5 §2 ; C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, 165, nr. 258.

³⁷⁷ Art 512 CC. ; Tribunal Fédéral 9 september 1992, AFT18 II273, www.swisslex.ch, 273 ; F. COTTI, “512 CC” in A. EIGEMANN, F. COTTI, *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, (279) 281.

³⁷⁸ Art. 1100/3 BW; J. BAEL, “ Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 210, 114; R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 259, nr. 462.

³⁷⁹ 519 CC ; 520, al 1 CC ; 521 CC; SCHMID G. “Résiliation et annulation des pactes successoraux”, *TREX* 2005, (100) 101 ; A.EIGEMANN, “520 CC” in A. EIGEMANN, F. COTTI, *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, (369) 370.

³⁸⁰ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, 165.

abstractie gemaakt met de niet-naleving van pleegvormen die van minimaal belang zijn.³⁸¹ Zo kan een de akte waarvan de datum verkeerd of onnauwkeurig is opgemaakt, alleen nietig zijn indien deze datum werkelijk noodzakelijk is om de geldigheid van de erfovereenkomst te beoordelen. Hier kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het belang van de datum om de bekwaamheid van de beschikker te evalueren of de volgorde van verschillende opeenvolgende beschikkingen te achterhalen.³⁸²

Afdeling III. Toepassingsgebied van de globale erfovereenkomst

§1. Personeel toepassingsgebied

157. **PARTIJEN-** Artikel 1100/7§1 BW stelt dat de erfovereenkomst slechts gesloten kan worden door de ouder(s) met de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende waaronder de kinderen en kleinkinderen begrepen moeten worden.³⁸³ Naar mijn mening zou dergelijke regeling daarentegen ook nuttig kunnen zijn voor erflaters zonder kinderen die een globale erfovereenkomst wensen te sluiten met bloedverwanten in de zijlijn.³⁸⁴ Ook derden worden niet in het toepassingsgebied betrokken, dit in tegenstelling tot in Frankrijk en Zwitserland,. Dit kan voordelig zijn omdat globale erfovereenkomsten aldus beperkt worden tot familiale overeenkomsten. Deze beperking is nadelig indien men erfovereenkomsten in een ruimer kader van aandeelhouders overeenkomsten zou willen sluiten.³⁸⁵
158. Een globale erfovereenkomst moet alle vermoedelijke erfgenamen in de nederdalende lijn betrekken.³⁸⁶ Dit in tegenstelling tot in Zwitserland waar men de vrije keuze heeft wie men van zijn vermoedelijke erfgenamen in de erfovereenkomst betreft.³⁸⁷ Dit heeft tot gevolg

---

³⁸¹ Art. 520a CC ; Art 505, lid 1 CC ; P.H.STEINAUER, *Les droit des successions*, Stämpfli, Berne, 2003, 330, nr. 655.

³⁸² Tribunal Fédéral 4 februari 1986, *AFT* 112 II 23, www.swisslex.ch, 23 ; P.H. STEINAUER, *Le droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2003, 346, nr. 696.

³⁸³ S. LONGERSTAY en N. LABEEUW, “De globale en punctuele erfovereenkomsten”, *Notariaat* 2017, (184) 191 ; R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 272, nr.485.

³⁸⁴ In Frankrijk staat de *donation partage* het daarentegen wel toe bloedverwanten in de zijlijn te betrekken, zie: E. RIONDET, H. SEDILLOT, *La transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 235, nr. 1610.

³⁸⁵ Voor Frankrijk, zie: J.L.BERGER, “ La loi n°2006 -728 du 23 juin 2006, portant réforme des successions et des libéralités” in *RDI* 2006,371 ; Voor Zwitserland, zie: F.COTTI, “art.494” in *Commentaire du droit des successions (art. 457-640)*, Berne, Stämpfli Verlag, AG, 2012, (182) 184, nr.6.

³⁸⁶ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, 247.

³⁸⁷ Voor Frankrijk, zie : E. RIONDET, H. SEDILLOT, *La transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 235, nr. 1610 ; Voor Zwitserland, zie : F.GUILLAUME, “Aspects successoraux de la transmission d’une entreprise à un descendant, la transmission d’une entreprise famille”, *L’expercomptable Suisse* 2007, (334) 335.

dat indien een van de vermoedelijke erfgenamen in nederdalende lijn uitgesloten wordt of weigert mee te werken, de erfovereenkomst niet geldig zal kunnen worden opgemaakt.³⁸⁸ Indien er na het sluiten van de erfovereenkomst naderhand een nieuwe vermoedelijke erfgenaam opdaagt, voorziet artikel 1100/7 §8 BW een speciale regeling waarin zijn aanwezigheid geen invloed zal hebben op de geldigheid van de overeenkomst. De inhoud zal evenwel geen uitwerking hebben ten aanzien van de nieuwe vermoedelijke erfgenamen.³⁸⁹ Deze oplossing wordt eveneens voorzien bij de *donation partage* in Frankrijk in artikel 1077-1 C.Civ.³⁹⁰

159. De gehuwde echtgenoot of wettelijk samenwonende levensgenoot kan ervoor kiezen partij te zijn in de globale erfovereenkomst, maar is hiertoe niet verplicht. Zijn toestemming impliceert eveneens de verzaking aan de vordering tot inkorting van de in de erfovereenkomst opgenomen schenkingen.³⁹¹ Indien beide ouders ervoor kiezen samen een globale erfovereenkomst te sluiten waarbij schenkingen van hen beide in het voordeel van gemeenschappelijke kinderen in rekening worden gebracht, dan spreekt men van een ‘conjunctieve globale erfovereenkomst’ en in Frankrijk van een ‘*donation partage conjunctive*’.³⁹²
160. **BEKWAAMHEID-** Het aangaan van erfovereenkomst is een hoogst persoonlijke aangelegenheid waarvoor geen bijstand of vertegenwoordiging mogelijk is in België, Zwitserland noch Frankrijk.³⁹³ Een minderjarige kan derhalve geen globale erfovereenkomst aangaan in de hoedanigheid van beschikker.³⁹⁴ Hij kan wel partij zijn in hoofde van vermoedelijke erfgenaam op voorwaarde dat globale erfovereenkomst niet de

---

³⁸⁸ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, 108.

³⁸⁹ zie: Art 1100/7 §8 eerste lid BW; S.D LACROUX, *Successions le guide pratique : le testament, la donation, les héritiers, la fiscalité, les contentieux*, Issy-les-Moulineaux, 2008, 55.

³⁹⁰ E. RIONDET, H. SEDILLOT, *La transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 235, nr. 1610

³⁹¹ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Intersentia, Antwerpen, 2017, 275, nr. 395.

³⁹² S. LONGERSTAY en N. LABEEUW, “De globale en punctuele erfovereenkomsten”, *Notariaat* 2017, nr. 4, (184) 191; H. CASMAN, “Nieuwe erfwet. Een kennismaking” in *NJW* 2018, afl. 377, 134-146.

³⁹³ Voor België, zie: MvT, *Parl. St.* Kamer 2016-17, nr. 2282/001125; Voor Frankrijk, zie: P. VOIRIN, G. GOUBEAUX, *Droit civil tome 2: régimes matrimoniaux, successions-libéralités*, Paris, Lextenso éditions, 2010, 402, nr. 843 ; Voor Zwitserland, zie: Tribunal Fédéral 1966, *BN* 2014, 16 ; F.COTTI, “CC 494” in A. EIGENMANN, N. ROUILLER, *Commentaire du droit des successions (art. 457-640; art 11-24 LDFR)*, Berne, Stämpfli Verlag AG, 2012, (182) 186, nr.10.

³⁹⁴ Voor Frankrijk, zie : P.VOIRIN, *Tome 2 : Régimes matrimoniaux successions-libéralités*, LGDJ Lextenso, Paris, 2010, 402. ; Voor Zwitserland, zie : P.H. STEINAUER, *Le droit des successions*, stämpfli editions, Berne, 2003, 309.

verzaking aan zijn toekomstige erfrechten tot gevolg heeft.³⁹⁵ In dit geval zal hij vertegenwoordigd worden door één van zijn ouders of een voogd, na machtiging van de vrederechter.³⁹⁶ Een onbekwaam verklaarde kan desalniettemin beschikken bij erfovereenkomst indien hij machtiging van de vrederechter bekomen heeft.³⁹⁷

§2. Materieel toepassingsgebied

161. **SCHENKINGEN-** Om te kunnen komen tot een ‘subjectief’ evenwicht, moet rekening gehouden worden met onder meer schenkingen die de ouder(s) respectievelijk gedaan hebben vóór de overeenkomst, als voorschot op erfdeel of bij vooruitmaking en met schenkingen toegekend in de overeenkomst zelf.³⁹⁸ In tegenstelling tot de Franse *donation partage* staat dit evenwicht met andere woorden niet alleen toe rekening te houden met schenkingen op voorschot van erfdeel.³⁹⁹
162. Spijtig genoeg vermeldt artikel 1100/7 §1 lid 1 BW de mogelijkheid niet om toekomstige schenkingen in de erfovereenkomst te betrekken. Een schenking waarvan de eigendomsoverdracht wordt uitgesteld tot het overlijden van de schenker kan derhalve niet in aanmerking komen.⁴⁰⁰ De globale erfovereenkomst wordt op deze manier herleid tot een instrument om het heden en het verleden op een definitieve wijze te regelen. In Zwitserland daarentegen, kunnen toekomstige vermogensbestanddelen wel in een erfovereenkomst opgenomen worden.⁴⁰¹

---

³⁹⁵ Art. 1100/7 § 6, tweede lid BW ; R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 256 , nr. 456; J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, 217, nr. 128.

³⁹⁶ Art. 1100/2, §1 BW; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE, *Erfrecht en giften*, Intersentia, Antwerpen, 276, nr. 397.

³⁹⁷ De vrederechter bepaalt of de onbekwame enkel bijstand van een bewindvoerder nodig heeft, dan wel door de bewindvoerder vertegenwoordigd wordt, zie: Wetsvoorstel 25 januari 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en de giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr.54-2282/001, 141. ; R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 201, 201.

³⁹⁸ R. BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 273, nr. 486; Wetsvoorstel 25 januari 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en de giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr.54-2282/001, 144.

³⁹⁹ E. RIONDET, H. SEDILLOT, *La transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 238, nr. 618.

⁴⁰⁰ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, 255, nr. 222.

⁴⁰¹ P.H. STEINHAEUER, *Les droits des successions*, 315 ; F.GUILLAUME “Aspects successoraux de la transmission d’une entreprise à un descendant, la transmission d’une entreprise famille”, *L’expercomptable Suisse* 2007,(5) 6.

163. **ANDERE VOORDELEN EN PERSOONLIJKE SITUATIE-** Partijen kunnen ook overeenkomen om andere voordelen die juridisch niet als schenking kwalificeren in het evenwicht te betrekken.⁴⁰² Hierbij kan gedacht worden aan het verlenen van dienstengiften of dure studies.⁴⁰³ Daarenboven kan er rekening gehouden worden met de persoonlijke en/of professionele situatie van ieder kind. Zo bestaat er de mogelijkheid dat het kind inmiddels zelf een aanzienlijk fortuin heeft opgebouwd en geen nood meer heeft aan een persoonlijke begunstiging van zijn ouders.⁴⁰⁴
164. **KRITISCHE BEDENKING-** Indien men daadwerkelijk een evenwicht tussen de kinderen wil realiseren, lijkt het mij logisch alle vroegere schenkingen en voordelen in rekening te houden. Dit is nochtans niet verplicht in de memorie van toelichting.⁴⁰⁵ Alleen de in de akte vermelde schenkingen en voordelen worden in rekening gehouden voor het bekomen van een evenwicht.⁴⁰⁶
165. **SCHULDVORDERING-** Wat de globale erfovereenkomst bijzonder interessant maakt om de aandelenoverdracht van het familiebedrijf te bewerkstelligen, is de mogelijkheid om de gelijkheid tussen de kinderen te herstellen door één of meerdere erfgenamen in nederdalende lijn een schuldvordering toe te delen.⁴⁰⁷
166. Naar mijn mening kan men zo het reeds actieve kind alle aandelen van het familiebedrijf geven, onder de last of met de verplichting om de andere niet-actieve kinderen te vergoeden. Indien het om een aanzienlijk bedrag gaat zou een gespreide betaling met interest overeengekomen kunnen worden.⁴⁰⁸

---

⁴⁰² A.L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, nr. 28, (1082) 1099 ; J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, (143) 249, nr. 211; R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 273, nr. 486.

⁴⁰³ MvT, *Parl. St. Kamer* 2016-17, nr. 2282/001, 135.

⁴⁰⁴ MvT, *Parl. St. Kamer* 2016-17, nr. 2282/001, 136.

⁴⁰⁵ MvT, *Parl. St. Kamer* 2016-17, nr. 2282/001, 137.

⁴⁰⁶ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, 251, nr. 212.

⁴⁰⁷ R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 273, nr. 486.

⁴⁰⁸ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, 251, nr. 212.

Afdeling IV. De globale erfovereenkomst als oplossing voor een definitieve aandelenoverdracht

§1. Toestemming van de partijen veronderstelt een verzaking aan hun vordering tot inbreng en hun vordering tot inkorting

167. **DRAAGWIJDTE VERZAKING-** Een globale erfovereenkomst reikt een oplossing aan om een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actieve kind te bewerkstelligen.⁴⁰⁹ In onderlinge toestemming kunnen de kinderen verzaken aan de vorderingen tot inbreng en tot inkorting van de in de overeenkomst opgenomen schenkingen.⁴¹⁰ Er bestaan gelijkenissen met de Franse *donation partage*. Niettemin is de Franse rechtsfiguur nog steeds vatbaar voor betwisting omdat de vordering tot inkorting mogelijk blijft tot vijf jaar na het overlijden van de erflater.⁴¹¹ Deze nieuwe Belgische verzaking gaat minder ver dan de wettelijke regelingen in Zwitserland waar het bij het sluiten van een negatieve erfovereenkomst mogelijk is om aan zijn voorbehouden erfdeel zelf te verzaken.⁴¹²
168. **MINDERJARIGEN-** De toestemming van een minderjarige kan daarentegen geen verzaking aan zijn vordering tot inkorting of zijn vordering tot inbreng impliceren.⁴¹³ In Zwitserland mag een minderjarige zelfs niet vertegenwoordigd worden in een erfovereenkomst.⁴¹⁴ J. BAEL ziet naast het feit dat het akkoord van globale erfovereenkomst van alle vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn nodig is opdat de globale erfovereenkomst geldig zou zijn, niet meteen de meerwaarde van de tussenkomst van minderjarigen.⁴¹⁵

---

⁴⁰⁹ R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 273, 486.

⁴¹⁰ S. LONGERSTAY en N. LABEEUW, “De globale en punctuele erfovereenkomsten”, *BN* 2017, nr. 4, (184) 193 ; A.L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, nr. 28, (1082) 1100.

⁴¹¹ Cass. Fr. 3 oktober 2000, *Dr. Famille* 2001, noot BEIGNIER. ; Cass. Fr. 16 juli 1997, n°95-13316, www.legifrance.com ; F. LEFEBRE, *Successions et libéralités : nouveau régime juridique et fiscal*, Paris, éditions Francis Lefebvre, 2007, 283, nr. 3939 ; E. RIONDET, H. SEDILLOT, *Transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, DELMAS, 243, nr. 1627 ; P.VOIRIN, *Droit Civil: Tome 2 : régimes matrimoniaux : successions-libéralités*, Paris, Lextenso, 2010, 409, nr. 857 ; M.GRIMALDI, “Les libéralités-partages” in M. GRIMALDI (ed.), *Droit patrimonial de la famille*, Dalloz, Paris, 2011, (1141) 1160.

⁴¹² Art 512 CC. ; E. JEANDIN, *Chroniques notariales illustré par Eric Buche*, Zürich, Schulthess éditions romandes, 2012, (99) 116 ; P.H. STEINHAEUER, *Les droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2003, 331 nr. 663.

⁴¹³ R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 272, nr.485.

⁴¹⁴ Art 12 CC ; Art 468 CC ; Tribunal Fédéral 17 februari 1992, AFT 118 II 101, www.swisslex.ch, 103 ; L. ROUSSANOS, G. AUBERSON, “Art. 468 ZBG” in A. EIGENMANN, N. ROUILLER, *Commentaire du droit des successions (art. 457-640 CC ; art. 11 -24 LFDR)*, Berne, Stämpfli, 2012, (27) 28, nr.5.

⁴¹⁵ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, 258, nr. 234.

169. **DEFINITIEVE WAARDERING-** Door het sluiten van een globale erfovereenkomst kan men, net als bij de *donation partage*, de waarderingen van de schenkingen en voordelen ‘vastklikken’ waardoor deze waarderingen later niet meer betwist kunnen worden bij het openvallen van de nalatenschap.⁴¹⁶
170. We kunnen ons afvragen hoe de partijen tot de waardering van schenkingen en voordelen zullen komen. Voor de waardering van de intrinsieke waarde van niet-genoteerde aandelen lijkt het mij aangewezen beroep te doen op een gespecialiseerde bedrijfsrevisor. Moeilijker kan het zijn voor schatting van het verlenen van dienstengiften of het jarenlang huisvesten van het kind. Neemt men de marktwaarde bij het verlenen van dienstengiften? Dit lijkt mij niet de bedoeling, gelet dat het om een subjectief en niet mathematisch evenwicht gaat.
171. In de rechtsleer bestaan er bovendien verschillende interpretaties van artikel 1100/7 § 9 BW. Zo schrijft C. DE WULF dat artikel 1100/7 § 9 BW niet impliceert dat partijen de waardering van de schenkingen ‘naar eigen believen’ kunnen maken. Hij meent echter dat artikel 858 §3 BW hier van toepassing is en dat er nog steeds gekeken moet worden naar de intrinsieke waarde op de dag van de schenking, of de dag dat de begiftigde de volle eigendom bekommt mits indexering.⁴¹⁷ Een principiële waardering op dag van de schenking, maar zonder indexering, wordt eveneens als maatstaf gebruikt bij de waardering van schenking in de *donation partage*.⁴¹⁸
172. Volgens J. BAEL kan men de waarde van de geschonken goederen, zoals men ze heeft vastgesteld in de erfovereenkomst, niet tegenwerpen aan een derde bij de samenstelling van de fictieve massa.⁴¹⁹ Hieruit leid ik af dat hij wel van mening is dat partijen vrij zijn om een waardering van de schenkingen overeen te komen. In Zwitserland zijn de partijen eveneens

---

⁴¹⁶ Voor België, zie: Art. 1100/7 § 6 BW, R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 273, nr.487; H.CASMAN, “De nieuwe erfwet. Een kennismaking”, *NjW* 2018, (134) 145; A.L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, nr. 28, (1082) 1100.

⁴¹⁷ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, 164, nr. 257 ; P.DE PAGE, La loi du 31 juillet 2017, modifiant le code civil à propos des successions et libéralités, *Rec.gén.enr.not.*2017/8, 368.

⁴¹⁸ Art 1078 C.Civ.. ; E. RIONDET, H. SEDILLOT, *Transmission du patrimoine: testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 82, 233, nr. 1606.

⁴¹⁹ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, (143) 262, nr. 243.

volledig vrij om de waardering van de schenkingen overeen te komen door het sluiten van een positieve erfovereenkomst.⁴²⁰

173. **GEEN VORDERING TOT BENADELING** – De toegestane verdeling kan niet meer worden betwist wegens benadeling.⁴²¹ Frankrijk schafte de vordering wegens benadeling van haar *donation partage* reeds af in 1971.⁴²² Dit houdt in dat indien de vermoedelijke erfgenamen in nederdalende lijn naderhand van mening zijn dat ze benadeeld worden omdat het subjectieve evenwicht er volgens hen niet is, dit geen aanleiding kan geven tot nietigverklaring van de verdeling.⁴²³

§3. Gevolgen voor de samenstelling van de fictieve massa

174. **GEEN GEVOLGEN-** De globale erfovereenkomst heeft geen invloed op de samenstelling van de fictieve massa.⁴²⁴ Dit in tegenstelling tot Zwitserland waar een verzaking aan zijn voorbehouden erfdeel in een erfovereenkomst voor een toename van het beschikbare erfdeel zorgt.⁴²⁵ Zo oordeelde het Federaal tribunaal reeds in 1924, “*La réserve perdue par la souche renonçante augmente la quotité disponible et non les réserves des autres héritiers*”⁴²⁶ Deze toename aan het beschikbare erfdeel geeft de *decurjus* een grotere beschikkingsvrijheid om schenkingen buiten erfdeel te maken. De globale erfovereenkomst brengt daarentegen geen gevolgen te weeg voor niet in de overeenkomst betrokken schenkingen.⁴²⁷

---

⁴²⁰ Tribunal Fédéral 3 april 2010, nr. 4C.363/2000 www.bger.ch; F.GUILLAUME, “Aspects successoraux de la transmission d’une entreprise à un descendant : la transmission d’une entreprise de famille” *L’expert-comptable Suisse* 2007, (334) 336, nr.2.2.2.; P.H.STEINAUER, *Le droit des successions*, Stämpfli, Berne, 2003, 309, nr.610.

⁴²¹ 1100/7 §9 BW.

⁴²² Art 1075-3 CC ; Loi 3 juillet 1971 modifiant certaines dispositions du code civil relatives aux rapports à succession, à la réduction des libéralités excédant la quotité disponible et à la nullité, à la rescision pour lésion et à la réduction dans les partages d’ascendants ; M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, Paris, Dalloz, 2017, 1220, nr. 411.150.

⁴²³ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen in het nieuwe erfrecht” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, 248, nr. 208.

⁴²⁴ R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 274, nr. 487.

⁴²⁵ P.H. STEINAUER, *Les droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2003, 326, nr. 647

⁴²⁶ Tribunal Fédéral 20 november 1924, AFT 50/1924 II, *JdT* 1925.

⁴²⁷ P.DE PAGE, “La loi du 31 juillet 2017, modifiant le code civil à propos des successions et libéralités”, *Rec.gén.enr.not.*2017/8, 368.

Hoofdstuk VI. Het lot van de ouderlijke boedelverdeling-schenking

Afdeling I. De ouderlijke boedelverdeling-schenking blijft bestaan

175. **AFZONDERLIJKE RECHTSFIGUREN-** De globale erfovereenkomst wordt voorgesteld als een verbeterde versie van de ouderlijke boedelverdeling-schenking.⁴²⁸ In tegenstelling tot bij de hervorming in Frankrijk van 23 juni 2006, waar de *ascendant partage* integraal vervangen werd door de *donation partage*, heeft de Belgische wetgever ervoor gekozen om de twee rechtsfiguren naast elkaar te laten verder bestaan.⁴²⁹
176. **ONDERSCHIED-** De ouderlijke boedelverdeling-schenking kan evenals de *donation partage*, alleen tegenwoordige goederen bevatten.⁴³⁰ In tegenstelling tot bij de globale erfovereenkomst, is hier de toebedeling door middel van schuldvordering niet toegestaan.⁴³¹ Daarnaast kan de boedelverdeling-schenking zoals de *donation partage*, alleen schenkingen op voorschot van erfdeel tot voorwerp hebben. Dit in tegenstelling tot de globale erfovereenkomst, waar ook rekening gehouden kan worden met vroegere schenkingen buiten erfdeel en andere voordelen.⁴³²

Afdeling II. Hervorming van de ouderlijke boedelverdeling-schenking

177. **TWEE AANPASSINGEN-** De nieuwe erfwet brengt aanpassingen met betrekking tot de vorm en de inkortingsmogelijkheden bij aantasting van het voorbehouden erfdeel.⁴³³
178. **VORM-** Merkwaardig is dat de parlementaire voorbereidingen en de erfwet zelf de ouderlijke boedelverdeling als een toegelaten erfovereenkomst behandelen. Dit in

---

⁴²⁸ H.CASMAN, "Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017. Een overzicht van de krachtlijnen van deze wet" in J.BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat: deel 31*, (1) 25, nr.69 ; MvT, *Parl. St. Kamer 2016-17*, nr. 2282/001, 133.

⁴²⁹ A.M., LEROYER, "Réforme des successions et des libéralités" in *RTD Civ.* 2006, www.dalloz.fr, 612; A.TISSERAND- MARTIN, "La nouvelle dynamique de la donation-partage" *AJ fam.* 2006, www.dalloz.fr, 349.

⁴³⁰ Voor België, zie: Art. 1076, tweede lid BW; K. VAN WINCKELEN, W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH, *Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2010, 1193, nr. 5359 ; J.VERSTRAETE, "Familiale schikkingen herbelicht" in W. PINTENS, J. DU MONGH, (ed.) *Familiaal vermogensbeheer, Mortsel*, Intersentia, 2004, (137) 187, nr.270 ; Voor Frankrijk, zie: F. LEFEBVRE, *Successions et libéralités: nouveau régime juridique et fiscal*, Paris, éditions Francis Lefebvre, 2007, 272, 3850.

⁴³¹ MvT, *Parl. St. Kamer 2016-17*, nr. 2282/001, 134; S. LONGERSTAY en N. LABEEUW, "De globale en punctuele erfovereenkomsten", *Notariaat 2017*, (184) 191.

⁴³² MvT, *Parl. St. Kamer 2016-17*, nr. 2282/001, 134.

⁴³³ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017- een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2018, 176.

tegenstelling tot de visie van J. BAEL en M. PUELINCK-COENE.⁴³⁴ Hierdoor is het in tegenstelling tot bij de *donation partage* vereist dat men voldoet aan de strenge vormvereisten van de erfovereenkomsten voorzien in artikelen 1100/2 tot 1100/6 BW.⁴³⁵ Dit zou ervoor kunnen zorgen dat de ouderlijke-boedelverdeling schenkingen in de praktijk zelden of niet meer zal voorkomen.⁴³⁶

179. **INKORTING-** De inkortingsmogelijkheden worden beperkt tot de gemeenrechtelijke vordering tot inkorting van artikelen 920 tot 928 BW.⁴³⁷ Het risico op inkorting wordt kleiner doordat er naar voorbeeld van de *donation partage* gekeken wordt naar de intrinsieke waarde van de goederen op de dag van de schenking-verdeling. Hierdoor zullen latere waardeschommelingen niet langer in aanmerking komen voor de berekening van de inkorting.⁴³⁸

Afdeling III. Hinderpalen bij de aandelenoverdracht

180. **BENADELING EN INKORTING-** De Belgische boedelverdeling-schenking kan in tegenstelling tot de Franse *donation partage*, nog steeds nietig verklaard worden uit hoofde van benadeling voor meer dan één vierde van de waarde van de goederen bij het overlijden.⁴³⁹ Daarenboven bestaat de mogelijkheid tot betwisting op basis van de gemeenrechtelijke vordering tot inkorting⁴⁴⁰ Het is niet onmiddellijk duidelijk waarom er bij de hervorming van het erfrecht niet meer aandacht gegeven werd aan de zwakke punten van de ouderlijke boedelverdeling-schenking.
181. **VOORSTEL TOT VERBETERING-** C. DE WULF is van mening dat het beter zou zijn geweest de boedelverdeling-schenking in zijn huidige vorm te schrappen en onder te brengen in

---

⁴³⁴ Van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen kan enkel sprake zijn als het beding uitwerking heeft bij of na het overlijden van de bedinger, zie: M.PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen België, 1996, 273, nr. 223; J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Kluwer, Mechelen, 2006, 584, nr.964.

⁴³⁵ 1100/2 tot 1100/6 BW.

⁴³⁶ J.BAEL, *Rechtskroniek voor het notariaat - Deel 31*, Brugge, die Keure / La Charte, 2017, 276, nr. 255, voetnoot 191.

⁴³⁷ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE, E. ALOFS, *Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 270, nr. 384.

⁴³⁸ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017- een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure, 2018, 176.

⁴³⁹ Voor België, zie: Art 1079 BW; F.BUYSENS, "De ascendentenverdeling" in A.-L., VERBEKE, F.BUYSENS, H.DERYCKE (eds.), *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Brussel, Larcier, 2005,(189) 193, nr.347 ; Voor Frankrijk, zie: F.LEFEBRE, *Successions et libéralités:nouveau juridique et fiscal*, Paris, Editions Francis Lefebvre, 265.

⁴⁴⁰ MvT, *Parl. St. Kamer* 2016-17, nr. 2282/001, 133.

artikel 1100/7 §1 BW. Hij stelt voor om de globale erfovereenkomst dan onder 1100/7 §2 BW te zetten als variant van de ouderlijke boedelverdeling.⁴⁴¹ Dit zou als gevolg hebben dat impliciete verzaking aan de vordering tot inkorting en inbreng ook van toepassing wordt op de ouderlijke boedelverdeling-schenking.⁴⁴² De verdeling zou dan ook niet meer betwist kunnen worden wegens benadeling.⁴⁴³ Bovendien zou het opdagen van een nieuwe vermoedelijke erfgenaam niet langer de nietigheid van de verdeling met zich meebrengen.⁴⁴⁴

Hoofdstuk VII. Het lot van de schenking bij dubbele akte

Afdeling I. Alternatieve oplossingen voor de hinderpalen bij de aandelenoverdracht

182. **KOSTEN-BATEN ANALYSE-** Het gebruik van de dubbele akte wordt door de notariële praktijk als techniek aangewend om een definitieve aandelenoverdracht van zijn vermogen te bekomen.⁴⁴⁵ In het licht van het nieuwe erfrecht zijn er echter goedkopere alternatieven om aan de onderliggende problematiek te verhelpen.⁴⁴⁶ Zo zien we dat deze techniek van de dubbele akte niet gebruikt wordt in Frankrijk en in Zwitserland.⁴⁴⁷
183. **VORDERING TOT INKORTING-** Enerzijds vermijdt de dubbele akte dat de kinderen een vordering tot inkorting kunnen instellen.⁴⁴⁸ Dit zal onder het nieuwe erfrecht ook mogelijk worden door de kinderen aan hun recht op inkorting te laten verzaken overeenkomstig het nieuw artikel 918 BW.⁴⁴⁹

---

⁴⁴¹ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, 187, nr. 285.

⁴⁴² Art. 1100/7 §6 BW; J.BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat: deel 31*, Brugge, die Keure, 258.

⁴⁴³ Art. 1100/7 § 9 BW.

⁴⁴⁴ Art. 1100/7 § 8 BW.

⁴⁴⁵ J. VERSTRAETE, "Familiale schikkingen herberlicht" in W.PINTENS, J. DU MONGH, *Familiaal vermogensbeheer*, Mortsel, Intersentia, 2004, (137) 192.

⁴⁴⁶ A.VAN GEEL, M.GIJBELS, "Familiale vermogensplanning in het nieuwe erfrecht: nieuwe mogelijkheden?" in *Notariaat* 2018, 1; P.DE PAGE, "La loi du 31 juillet 2017, modifiant le code civil à propos des successions et libéralités", *Rec.gén.enr.not.*2017/8, 368.

⁴⁴⁷ *Supra* randnr. 75: In Frankrijk en Zwitserland bieden de *donation partage* en die *Teilungsvorschriften* een stabielere regeling omwille van het feit dat er geen vernietigingsmogelijkheid bestaat wegens benadeling. Bovendien krijgen de afstammeling de mogelijkheid om afstand te nemen van hun vordering tot inkorting.

⁴⁴⁸ F. BUYSENS, "Ascendentenverdeling/ dubbele akte: civiele aspecten" in A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DERYCKE (eds.), *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Larcier, Brussel, 2005, 203.

⁴⁴⁹ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018, 204, nr. 313; H.CASMAN, "Het nieuwe erfrecht. Een kennismaking" *NJW* 2018, (134) 140, nr. 41 ; J. BAEL, *Rechtskroniek voor het notariaat - Deel 31*, Brugge, die Keure / La Charte, 2017, 276.

184. **BENADELING VOOR MEER DAN ÉÉN VIERDE**- Anderzijds helpt het huidige procedé van dubbele akte om de vordering wegens benadeling van meer dan één vierde te vermijden.⁴⁵⁰ De vordering wegens benadeling voor meer dan één vierde brengt in het nieuwe erfrecht niet langer de nietigheid van de verdeling met zich mee. Het artikel 891 BW bepaalt nu dat de benadeling hetzij in geld, hetzij *in natura* gecompenseerd mag worden.⁴⁵¹ Dit zal als gevolg hebben dat het gebruik van dubbele akte in de toekomst hoogstwaarschijnlijk aan belang zal inboeten.

---

⁴⁵⁰ F.BUYSENS, “De ascendentenverdeling” in A.-L., VERBEKE, F.BUYSENS, H.DERYCKE (eds.), *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Brussel, Larcier, 2005,(189) 193, nr.347.

⁴⁵¹ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Chartre, 2018, 204, nr.313.

DEEL V. VOOR-EN NADELEN VAN EEN GLOBALE ERFOVEREENKOMST VOOR HET BEKOMEN VAN EEN DEFINITIEVE AANDELENOVERDRACHT VAN HET FAMILIEBEDRIJF

Hoofdstuk I. Voordelen globale erfovereenkomst voor de definitieve aandelenoverdracht

Afdeling I. Preventieve regeling voor het opvallen van de nalatenschap

185. **PREVENTIEVE REGELING-** De preferentiële toebedeling van een familiebedrijf kent een beperkte draagwijdte. Evenals in Zwitserland, is zij beperkt tot kleine middelgrote bedrijven.⁴⁵² In Frankrijk staat men daarentegen de preferentiële toebedeling sinds de wetshervorming van 23 juni 2006 toe voor alle bedrijven ongeacht aard of vorm.⁴⁵³ De preferentiële toebedeling is gericht op het oplossen van conflicten bij het opvallen van de nalatenschap. Een globale erfovereenkomst zou preventief dergelijke conflicten kunnen vermijden voor het opvallen van de nalatenschap, waardoor zij bijdraagt tot de familiale vrede.⁴⁵⁴
186. **MINNELIJKE REGELING -** Bij de preferentiële toekenning is het mogelijk dat de erfgenamen onderworpen worden aan een appreciatiebevoegdheid van de rechter indien meerdere kinderen de preferentiële toebedeling aanvragen. Bij een globale erfovereenkomst kan de notaris een centrale rol spelen opdat er een evenwichtige regeling in der minne tot stand komt, waardoor de tussenkost van de rechter niet nodig is.⁴⁵⁵

---

⁴⁵² L. WEYTS, “Continuïteit van de familieonderneming te realiseren via de wet op de kleine nalatenschap”, in R. DILLEMANS (ed.), *Liber Amicorum*, Antwerpen, Kluwer, 1997, 505.

⁴⁵³ C. COLLE, “La loi du 23 juin 2006 portant réforme des successions et des libéralités – aspects relatifs à la transmission d’entreprise” *JCP éd. Not.* 2006, www.lexisnexis.fr; E. RIONDET, H. SEDILLOT, *La transmission du patrimoine : testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 289, nr. 2116; S.D LACROUX, *Successions le guide pratique : le testament, la donation, les héritiers, la fiscalité, les contentieux*, Issy-les-Moulineaux, 2008, 319; F. LEFEBRE, *Successions et libéralités : nouveau régime juridique et fiscal, Loi du 23 juin 2006, loi du 30 décembre 2006, Loi du 21 août 2007*, Paris, éditions Francis Lefebvre, 2007, 192, nr. 2848.

⁴⁵⁴ R. DEKKERS, H. CASMAN, A.L. VERBEKE, *Erfrecht en giften: inclusief de nieuwe erfwet 2017*, Antwerpen, Intersentia, 273, nr. 391

⁴⁵⁵ J. BAEL, “Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschap” in J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat: deel 31*,

§1. Kapitaal-, dienstengiften en andere voordelen

187. **GELIJKHEID TUSSEN KINDEREN-** In België en Frankrijk zal een kind de schenking van de aandelen van het familiebedrijf in beginsel moeten inbrengen, terwijl de kinderen die kosteloze arbeidsprestaties verkregen hebben dit niet hoeven te doen.⁴⁵⁶ Ook andere voordelen spelen niet mee, zo wordt er bijvoorbeeld geen rekening gehouden met verkregen studies of kosteloze bewoning.⁴⁵⁷ De inbrengeregels maken het nog steeds niet altijd mogelijk om een gelijke behandeling tussen de kinderen te bewerkstelligen.⁴⁵⁸
188. In Zwitserland daarentegen moeten de kosten gemaakt voor onderwijs wel worden ingebracht in de mate dat ze de normale kost overschrijden. Bijvoorbeeld kosten van een postgraduaat.⁴⁵⁹ De huisvestingskosten, de bruidsschat, en andere voordelen gemaakt voor de afstammelingen moeten ook worden ingebracht met het oog op het bekomen van gelijkheid tussen de kinderen. Indien de *decurus* deze inbreng niet wenst moet hij dit uitdrukkelijk voorzien.⁴⁶⁰
189. In tegenstelling tot de Franse *donation partage*, wordt het met een Belgische globale erfovereenkomst mogelijk om naast de schenking van ‘kapitaalgiften’ ook rekening te houden met ‘dienstengiften’ en andere voordelen waardoor de gelijkheid tussen de kinderen beter benaderd kan worden. Ouders kunnen op deze manier de ongelijkheden tussen de kinderen niet alleen via het beschikbare erfdeel herstellen, maar ook door het sluiten van een globale erfovereenkomst.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁶ Voor België, zie: J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten?” in F. BUYSENS, K. GEENS, H. LAGA, B. TILLEMANN, A.L. VERBEKE, *Over naar familie : liber amicorum*, Brugge, die Keure, (43) 87, nr. 60; F. BUYSENS en A. LAURENT VERBEKE, *Notariële actualiteit 2016-2017*, Mortsel, Intersentia, 2017, 4; Voor Frankrijk, zie: M. GRIMALDI, *Droit Patrimonial de la famille*, Parijs, Dalloz, 2014, 863, nr. 313,11.

⁴⁵⁷ U. CERULUS e.a., *Patrimonium 2017*, Brugge, die Keure / La Charte, 2017, 161;

⁴⁵⁸ F. BUYSENS, A-L. VERBEKE, *Notariële actualiteit 2016-2017*, Mortsel, Intersentia, 2017, 4.

⁴⁵⁹ Art 631 al.1. CC Suisse; P.H. STEINHAEUER, “Rapport et dispositions pour cause de mort” in P.H. STEINHAEUER, M. MOOSER, E. EIGENMANN, (eds.), 2017, (182) 184.

⁴⁶⁰ 626, al 2 Code Civil Suisse; PH. Steinhauer, “Rapport et dispositions pour cause mort” in *Journée de droit successoral 2017*, Stämpfli Verlag AG, 2017, 181.

⁴⁶¹ J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschap*, Mechelen, Kluwer, 2006, 218, nr 373.

§2. Schenking met voorbehoud van vruchtgebruik

190. **GEREALISEERDE MEERWAARDE-** In geval de schenking plaatsvond met voorbehoud van vruchtgebruik, zal het waarderingsmoment voor de inbreng en inkorting de datum van overlijden of de datum van de afstand van het vruchtgebruik worden.⁴⁶² Door het sluiten van een globale erfovereenkomst kan men de waardering van de schenking daarentegen ‘vastklikken’ op de dag van de schenking waardoor mede-erfgenamen naderhand niet kunnen meegenieten van de gerealiseerde meerwaarde.⁴⁶³ In Zwitserland zal het waarderingsmoment voor de inbreng en de inkorting altijd op de datum van het overlijden zijn, waardoor het sluiten van erfovereenkomsten (*pacts sur dispositions sur l’obligations de rapporter*) omtrent de waardering van de geschonken aandelen zeker als noodzakelijk wordt ervaren.⁴⁶⁴

Hoofdstuk II. Nadelen van de globale erfovereenkomst voor de definitieve aandelenoverdracht

Afdeling I. De toestemming van de erfgenamen in nederdalende lijn

191. **FAMILY DYNAMICS-** Het sluiten van een globale erfovereenkomst vereist de toestemming van de erfgenamen in nederdalende lijn. Dit gaat moeilijkheden vormen bij families die niet graag hun problemen op tafel willen leggen.⁴⁶⁵ De kwaliteit van de onderhandeling zal in grote mate afhangen van de houding van de juridische adviseur en zijn aandacht voor de onderliggende belangen van de partijen.⁴⁶⁶
192. **FINANCIËLE MIDDELEN-** De toestemming van de kinderen zal niet zelden afhangen van de financiële middelen waarover de ouders op dat ogenblik nog beschikken om onevenwichten te herstellen.⁴⁶⁷ Kinderen zouden sneller geneigd zijn een erfovereenkomst te sluiten indien

---

⁴⁶² Mits indexering tot aan de datum van het overlijden, zie: A. VAN GEEL, C. DE CLERCK, *Het nieuwe erfrecht concreet toegepast*, Gent, KNOPS Publishing, 2017, 172; R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, 234.

⁴⁶³ A. VAN GEEL, M. GIJBELS, “Familiale vermogensplanning in het nieuwe erfrecht: nieuwe mogelijkheden?” in *Nieuwsbrief Notariaat* 2018, (1) 4.

⁴⁶⁴ Art. 626 CC ; A. PAPEIL, F. GUILLAUME, “Transmission d’une entreprise familiale à un descendant: essai comparatif suisse-france”, *Semaine Judiciaire* 2009/33, (33) 36 ; P.BORNHAUSER, *Der ehe-und der erbvertrag: dogmatische grundlage für die Praxis*, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich, 2012, 174.

⁴⁶⁵ A.L. VERBEKE, “Nieuw Belgisch erfrecht”, *RW* 2017-18, nr. 28, (1082) 1099

⁴⁶⁶ A. L. VERBEKE, T. BESIEUX, *Mama, waarom zijn we rijk?*, Mortsels, Intersentia, 2015, 54.

⁴⁶⁷ C. DE WULF, *De Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Chartre, 2018, 160, nr. 246.

er nog iets te verdelen valt of ze de garantie krijgen dat het beschikbare erfdeel niet in hun nadele zal worden onttrokken bij testament.⁴⁶⁸ Daarenboven hangt het welslagen van de globale erfovereenkomst mee af van het financieringsplan dat met het actieve kind overeengekomen kan worden voor de afbetaling van zijn schuldvordering aan de niet-actieve kinderen.⁴⁶⁹ In Zwitserland kan men eveneens een tegenprestatie van het actieve kind onder bezwarende titel vragen vooraleer men verzaakt aan zijn erfrechten (*Erbauskauf*).⁴⁷⁰

193. **FAMILIALE RUZIES-** - Indien de onderhandelingen mislukken, dan kan dit aanleiding geven tot een familiale ruzie. Dit zou de samenhangigheid meer kunnen schaden dan voordeel bij te brengen.⁴⁷¹

Afdeling II. Mogelijke betwistingen

194. **NIEUW SAMENGESTELDE GEZINNEN-** Indien de schenker van het familiebedrijf na het sluiten van de globale erfovereenkomst hertrouwt en een kind krijgt uit het nieuwe huwelijk, dan is dit kind eveneens wettelijk erfgerechtigd en heeft de erfovereenkomst geen uitwerking ten aanzien van het nieuwe kind.⁴⁷²
195. **NIET BETROKKEN LANGSTLEVENDE ECHTGENOOT-** De langstlevende echtgenoot die niet bij de erfovereenkomst betrokken was, kan eveneens de inkorting vragen van alle schenkingen die tijdens het huwelijk gemaakt zijn.⁴⁷³
196. **MINDERJARIGEN-** Indien de erfovereenkomst gesloten is met minderjarige kinderen, hebben zij bij het openvallen van de nalatenschap nog steeds het recht inkorting en inbreng te vorderen op de in de erfovereenkomst betrokken schenkingen.⁴⁷⁴

---

⁴⁶⁸ R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia 273, nr.486.

⁴⁶⁹ 1100/5 § 1 lid 3 BW.

⁴⁷⁰ P.H. STEINAUER *Le droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2003, 324, nr.642 ; P. PIOTET, "La nature des pactes successoraux, et ses conséquences" *RJL* 2004, (317) 327.

⁴⁷¹ C. DE WULF, *Erfwet van 31 juli 2017 - een algemeen overzicht met modellen voor de praktijk*, Brugge, die Keure / La Charte, 2018,

⁴⁷² H.CASMAN, "Het nieuwe erfrecht. Een inleiding" *NJW* 2018, (134) 146, nr. 85.

⁴⁷³ Art. 1100/7 § 8 BW; A.L. VERBEKE, "Nieuw Belgisch erfrecht", *RW* 2017-18, nr. 28, (1082) 1099; J. DOCKX, "Goede afspraken, maken goede families: de erfovereenkomst scheidt duidelijkheid over schenkingen en andere voordelen", *de Standaard* 2017.

⁴⁷⁴ J.BAEL, *Rechtskroniek voor het Notariaat: deel 31*, Brugge, die Keure, 255, nr. 225 ; S. LONGERSTAY, N. LABEEUW, "De globale en punctuele erfovereenkomsten", *Notariaat* 2017, (184) 191 ; R.BARBAIX, *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia 273, nr.487.

BESLUIT

197. De meer begoede burger uit reeds lange tijd zijn wens om vermogensbestanddelen definitief aan zijn kinderen over te kunnen dragen. Wat de aandelenoverdracht van het familiebedrijf betreft, bieden de bestaande civielrechtelijke overdrachtstechnieken onvoldoende zekerheid om een definitieve regeling te garanderen. Indien de ouders de aandelen van het familiebedrijf aan één van hun drie kinderen willen schenken, situeren de voornaamste problemen zich op het vlak van het voorbehouden erfdeel en het verbod op erfovereenkomsten.
198. De notariële praktijk zag in artikel 918 *in fine* BW, een manier om met toestemming van alle kinderen de aandelen van het familiebedrijf definitief aan één kind over te dragen, zonder gevaar van inbreng of inkorting. Dat een verzaking aan erfaanspraken bekomen kan worden door toepassing te maken van artikel 918 *in fine* BW is niet logisch en wordt in de rechtsleer sterk bekritiseerd.
199. De hervorming van het erfrecht geeft de *decurus* niet alleen een grotere beschikkingsvrijheid om het familiebedrijf aan zijn actieve kinderen te schenken. Het reikt ook nieuwe technieken aan die het mogelijk kunnen maken een definitieve regeling voor de aandelenoverdracht van het familiebedrijf te bekomen. Zo wordt het ook mogelijk een globale erfovereenkomst te sluiten. Dit is een vernieuwde en betere versie van de Belgische ouderlijke boedelverdeling-schenking of van de *donation partage* in Frankrijk. Daarnaast wordt het toegelaten punctuele erfovereenkomsten te sluiten, zoals een overeenkomst tot verzaking aan zijn vordering tot inkorting, een mogelijkheid die gelijkaardig is aan de Franse *renonciation anticipée à la réduction*. In tegenstelling tot Zwitserland, blijft het in België verboden om erfovereenkomsten te sluiten. Enkel de wettelijk toegelaten uitzonderingen zijn toegenomen.
200. De globale erfovereenkomst zou een oplossing kunnen bieden voor een definitieve aandelenoverdracht van het familiebedrijf. De globale erfovereenkomst heeft immers tot gevolg dat men verzaakt aan de vordering tot inkorting en de vraag tot inbreng met betrekking tot de schenkingen waarop de overeenkomst betrekking heeft. Dergelijke zekerheid kan niet bekomen worden door het sluiten van een punctuele erfovereenkomst overeenkomstig het nieuwe artikel 918 BW, noch door het sluiten van een *renonciation anticipée à la réduction*. In die gevallen verzaakt men immers niet aan de vordering tot

inkorting en inbreng. De verzaking in de Belgische globale erfovereenkomst reikt daarentegen minder ver dan het *Erbverzichtsvertrag* in Zwitserland, waar men geheel of gedeeltelijk aan zijn erfrechten kan verzaken.

201. Doormiddel van een globale erfovereenkomst kan men het reeds actieve kind de volledige toedeling van de aandelen van het familiebedrijf geven, met, in voorkomend geval, de verplichting de andere niet-actieve kinderen te vergoeden. Daarenboven kunnen eventuele verschillen tussen de kinderen gecreëerd door vroegere schenkingen of ander genoten voordelen, in overleg met alle vermoedelijke erfgenamen in rechte lijn gecorrigeerd worden. Dit staat bijvoorbeeld toe rekening te houden met de verkrijging van een dure studie of de langere huisvesting van een kind.
202. De globale erfovereenkomst kan ook niet altijd wonderen verrichten. Om een definitieve aandelenoverdracht te bekomen moet men immers steeds het akkoord van alle kinderen hebben. Het welslagen van een globale erfovereenkomst vereist het bereiken van een 'subjectief' evenwicht. Het is mogelijk dat de niet-actieve kinderen niet toestemmen met een volledige aandelenoverdracht van het familiebedrijf aan het actieve kind, zelfs niet mits toedeling van een schuldvordering. Niet alle kinderen zullen gewillig zijn toegevingen te doen en al zeker niet als hen gevraagd wordt om destijds toegekende voordelen in rekening te brengen.
203. Bovendien kunnen er zich complicaties voordoen na het sluiten van de globale erfovereenkomst. Dit is zo bij nieuw samengestelde gezinnen of de aanwezigheid van minderjarigen. Zij kunnen immers nog steeds een vordering tot inbreng of een vordering tot inkorting uitoefenen. Deze complicatie is ook mogelijk wanneer de langstlevende echtgenoot die niet bij de globale erfovereenkomst betrokken werd.
204. Een afschaffing van het verbod van erfovereenkomst naar voorbeeld van Zwitserland zou meer mogelijkheden voor een definitieve aandelenoverdracht kunnen bieden. Naast het definitief wegschenken van zijn vermogen zou het dan bijvoorbeeld mogelijk zijn een bijzonder legaat definitief toe te kennen (*Vermächtnisvertrag*). Dit blijft onder het nieuw Belgisch erfrecht nog steeds verboden. Daarnaast zorgt de verzaking aan zijn voorbehouden deel in het *Erbverzichtsvertrag* voor een toename van het beschikbaar erfdeel. Dergelijke toename bestaat niet bij de Belgische globale erfovereenkomst, waar de verzaking aan inkorting en inbreng geen invloed heeft op de samenstelling van de fictieve massa.

205. Wat het lot van de bestaande civielrechtelijke overdrachtregelingen zal zijn, zal de toekomst moeten uitwijzen. De tekst van het huidig artikel 918 BW wordt vervangen door de mogelijkheid tot een anticipatieve verzaking aan inkorting, naar voorbeeld van de *renonciation anticipée à l'action en réduction* in Frankrijk. De ouderlijke boedelverdeling-schenking en de schenking bij dubbele akte blijven mogelijk, maar waarschijnlijk zullen zij aan belang inboeten.
206. Het is niet duidelijk waarom de voornaamste hinderpalen bij de ouderlijke boedelverdeling-schenking niet weggewerkt werden bij de hervorming van het erfrecht. Zo zal het onder de nieuwe regeling nog steeds mogelijk zijn een vordering tot inkorting in te stellen en de vernietiging wegens benadeling voor meer dan een vierde te vragen overeenkomstig het nieuwe artikel 1079 BW. Dit zijn de voornaamste redenen waarom de ouderlijke boedelverdeling-schenking in de huidige praktijk weinig succes kent om een definitieve aandelenoverdracht te realiseren. Misschien zou het beter geweest zijn de boedelverdeling-schenking in zijn huidige vorm te schrappen en onder te brengen onder de wettelijke basis van de globale erfovereenkomst.

“TANTE KAAT” VRAAG-EN ANTWOORD

207. **TANTE KAAT VRAAG-** Kan je als eigenaar van een familiebedrijf je voornaamste vermogen definitief aan één van uw kinderen toebedelen zonder dat de andere kinderen hier iets tegen kunnen doen bij uw overlijden?
208. **ANTWOORD-** Het antwoord luidt nog steeds, neen! Kinderen zijn namelijk “reservataire erfgenamen”. Dit wil zeggen dat zij recht hebben op een minimum deel van de nalatenschap. Ook bij de hervorming van het erfrecht wijkt men hier niet van af. Indien het familiebedrijf het voornaamste bestanddeel van de nalatenschap uitmaakt, dan zullen zij hier ook rechten op kunnen laten gelden bij het overlijden van hun vader/moeder. De kinderen hebben dit recht, ook al werd het familiebedrijf reeds bij leven werd weggeschonken aan het andere kind.
209. Wel komen er nieuwe mogelijkheden onder het nieuwe erfrecht om in samenspraak met de kinderen een *globale overeenkomst* te sluiten om welbepaalde schenkingen niet meer in vraag te stellen bij het overlijden van de vader/moeder. Bij de overeenkomst wordt er niet alleen rekening gehouden met eerdere schenkingen of schenkingen die dan nog gedaan worden, nieuw is dat er ook rekening gehouden kan worden met de verkrijging van huisvesting, dure studies, ... Daarnaast kunnen kinderen ook de garantie krijgen dat ze in ruil voor de toebedeling van het familiebedrijf aan het ander kind, een schuldvordering krijgen. Op deze manier kan er met toestemming van de kinderen, afstand gedaan worden van het recht om de schenking van het familiebedrijf in de nalatenschap van zijn vader/moeder aan te vechten.

Conclusie: de definitieve overdracht van het familiebedrijf aan één van zijn kinderen zal afhangen van de medewerking van de andere kinderen.

210. **AFSPRAKEN OVER DE NALATENSCHAP?** Een misvatting die vaak in de media verschijnt is dat er een mogelijkheid bestaat afspraken te maken over de samenstelling van zijn nalatenschap bij overlijden. Dit gaat nog steeds niet! Overeenkomsten over zijn nalatenschappen zijn nog steeds verboden, behoudens enkele uitzonderingen, waaronder een globale erfovereenkomst. Een globale erfovereenkomst is een instrument om het heden en verleden op een definitieve wijze te regelen. Het is in tegenstelling tot Zwitserland nog

niet mogelijk om in samenspraak met zijn kinderen bindende afspraken te maken over de verdeling van zijn vermogen bij overlijden.

BIBLIOGRAFIE

BELGIË:

Wetgeving

Wetten

- Burgerlijk wetboek 24 maart 1804, *BS* 3 september 1807.
- Wet 16 maart 1803 van 25 ventôse jaar XI op het notarisambt, *BS* 1803.
- Wet 16 mei 1900 tot wijziging van het erfstelsel voor de kleine nalatenschappen, *BS* 21 mei 1900.
- Wet 29 augustus 1988 op de erfregeling inzake landbouwbedrijven met het oog op het bevorderen van de continuïteit, *BS* 24 september 1988.
- Gerechtelijk wetboek 10 oktober 1967, *BS* 31 oktober 1967.
- Wetboek vennootschappen 7 mei 1999, *BS* 6 augustus 1999.
- Wet 31 juli 2017 tot hervorming van het erfrecht, *BS* 1 september 2017.

Parlementaire stukken

- Wetsvoorstel van 25 januari 2017 tot wijziging van het burgerlijk wetboek wat de erfenissen en de giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St. Kamer 2016-2017*, nr.2282/001.
- MvT, *Parl. St. Kamer 2016-17*, nr. 2282/001.

Rechtspraak

- Cass. 28 november 1946, *RW* 1946-47, 1033.
- Cass. 13 december 1956, *Pas.* 1957, I, 392.
- Cass. 10 november 1960, *RCJB* 1961, 8, noot J. RENAULD.
- Cass. (1e k.) 13 juni 1979, *Pas.* 1980, I, 553.
- Cass. 23 mei 1982, *T. Not* 1982, 177.
- Cass. 8 oktober 1992, *Rev.trim.dr.fam.* 1993, 522, noot H. CASMAN.
- Cass. 16 mei 2002, *T. Not.* 2003, 115, noot C. DE WULF.
- Cass 31 oktober 2008, AR C.06.0445.N, www.jura.be.
- Cass. 12 maart 2015 *Rev.trim.dr.fam.* 2015, afl. 3, 650.

- Antwerpen 25 juni 1986, *T.Not.* 1987, 451.
- Antwerpen 2 februari 1998, *RW* 1998-99, 163.
- Antwerpen (3^e k.) 3 december 2014, *T.Not.* 2015, 120.
- Bergen 15 mei 2006, *Rev.not.b.* 2007, 29, noot SACE, J.
- Brussel 31 oktober 1967, *JT* 1967, 50.
- Brussel (2^e k.) 24 oktober 1996, *RW* 1997-98, 852-854.
- Brussel (1^e k.) 22 februari 2010, *T.Not.* 2010, afl. 6, 338, noot J. VERSTRAETE.
- Brussel 22 maart 2010, *RW* 2012-13, 1146-1149.
- Gent 8 januari 1999, *TRV* 1999, nr. 4, 269-275, noot J. DU MONGH.
- Gent 10 oktober 2002, *T.Not.* 2005, nr. 7, 426-436
- Gent (11^e k) 10 december 2015, nr.2013/AR/2306, www.jura.be .
- Gent 28 februari 2006, nr. 2013/AR/2977, www.jura.be.
- Gent 13 oktober 2016, *T.Not.* 2017, nr. 5, 460-472.
- Gent 6 april 2017, *T.Not.* 2017, nr. 11, 848-860.
- Luik (2^e k.) 4 december 2012, *JLMB* 2014, afl. 37, 1752
- Rb. Dendermonde *TGR.* 2008, nr. 5, 320.
- Fam. rb. Namen (3^ek.) 26 juni 2017, *Act.dr.fam.* 2017, afl. 7, 187.

Rechtsleer

Boeken

- BAEL, J., *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen: reeks notariële praktijk studies*, Mechelen, Kluwer, 2006, 1040 p.
- BAEL, J., *Rechtskroniek notariaat, deel 31*, Brugge, die Keure, 2017, 299 p.
- BAERT, G., *De ouderlijke boedelverdeling in APR*, Gent, Story- Scientia, 1974, 424 p.
- BARBAIX, R. VERBEKE, A.-L., *Beginselen erfrecht*, Brugge, / La Chartre, 2013, 329 p.
- BARBAIX, R., *Actualia vereffening en verdeling*, Mortsel, Intersentia, 2017, 58 p.
- BARBAIX, R., *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 976 p.
- BARBAIX, R., *Het nieuwe erfrecht 2017*, Antwerpen, Intersentia, 373 p.
- BUYSENS, F., GEENS, K., LAGA, H., TILLEMANN, B., VERBEKE, A.-L., *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, die Keure, 262 p.

- BUYSSENS, F., VERBEKE, A.-L. (ed.), *Notariële actualiteit 2016-2017*, Mortsel, Intersentia, 2017, 158 p.
- DE CORTE, R., DE GROOTE, B., BURLOOT, D., *Privaatrecht in hoofdlijnen volume 2, 13de ed*, Mortsel, Intersentia, 2017, 538 p.
- DEKKERS, R., CASMAN, H., VERBEKE, A.-L., ALOFS, E., *Erfrecht en giften 2017*, Antwerpen, Intersentia, 339 p.
- DE PAGE, P., *Actualités en droit des successions*, Brussel, Limal Anthemis, 2017, 146 p.
- DE WULF, C., *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht: het opstellen van Notariële Akten*, Mechelen, Kluwer, 2011, 1374 p.
- DELPORT, F., *Sterven en erven: praktische handleiding voor erfrecht, testamenten en successierechten*, Mechelen, Kluwer, 2004, 256 p.
- DU MONGH, J., *De erfovergang van aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 550 p.
- DILLEMANS, R., *De erfrechtelijke reserve*, Uystpruyst, Universitaire Boekhandel 1960, 324 p.
- KONINKLIJKE FEDERATIE BELGISCHE NOTARISSSEN, *Notarieel congres 1995- Congrès notaires 1995: de internationale contractuele relaties. De rol van de notaris. Les relations contractuelles internationales. Le rôle du notaire*, Antwerpen, Maklu, 1995, 765 p.
- PINTENS, W., DECLERCK, C., DU MONGH, J., VAN WINCKELEN, K., *Familiaal Vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 1345 p.
- PINTENS, W., DECLERCK, C. (ed.), *Patrimonium 2017*, Brugge, die Keure, 503 p.
- VAN GERVEN, W., *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, Antwerpen, Standaard wetenschappelijke uitgeverij, 1969, 226 p.
- PUELINCKX-COENE, M., *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1997, 508 p.
- PUELINCKX-COENE, M., *Beginselen van het Belgisch privaatrecht: VI: erfrecht deel I: openvallen en toewijzing van de nalatenschap, erfovereenkomsten, reserve en inbreng*, Mechelen, Kluwer, 2011, 946 p.
- VERBEKE, A.L., BUYSSENS, F., DERYCKE, H., *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Gent, Larcier, 2005, 496 p.

Bijdragen in boeken

- AUGHUET, C., “Le rapport des libéralités, état de la législation actuelle et approche de lege ferenda” in CINEY 22-23/09/11, *Tussen vrijheid en regelgeving: een uitdaging voor de notaris*, Brussel, Larcier, 2011, 211-246.
- BAEL, J., “Naar een afschaffing van het verbod op erfovereenkomsten?” in BUYSENS, F., GEENS, K., LAGA, H., TILLEMANN, B., VERBEKE, A.L. (eds.), *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, die Keure, 45-92.
- BARBAIX, R., MALFAIT, A., SANSEN, E., “De overdracht van familiebedrijven conform artikel 140bis W.Reg. cq. artikel 60bis W.Succ.: het spoor bijster? Een stand van zaken en enkele bedenkingen” in PINTENS, W., DE CLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2010*, Mortsels, Intersentia, 2010, 285-298.
- BARBAIX, R., “De inbreng en de inkorting in het nieuwe erfrecht” in BAEL, J.(ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat: deel 31*, Brugge, die Keure, 37-119.
- CASMAN, H., “Van ascendentenverdeling bij schenking naar ouderlijke boedelovereenkomst” in CINEY 22-23/09/11, *Tussen vrijheid en regelgeving . Le défi du notaire/De uitdaging voor de notaris* , Brussel, Larcier, 2011, 171- 179.
- CASMAN, H., “Inleiding tot de nieuwe erfwet 2017. Een overzicht van de krachtlijnen van deze wet”, in BAEL, J. (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat: deel 31*, Mechelen, die Keure, 1-37.
- DE PAGE, P., STEFANI, I., “Le statut des biens professionnels en droit des régimes matrimoniaux et en droit successoral civil "in DE PAGE, P., CULOT, C., *La transmission du patrimoine professionnel : aspects civil et fiscaux*, Brussel , Anthémis, 2007, 145-249.
- DE PAGE, P., “La réserve héréditaire, quel futur ? ” in CINEY 22-23/09/11, *Tussen vrijheid en regelgeving.Le défi du notaire/De uitdaging voor de notaris* Brussel, Larcier, 2011, 153-168.
- DE PAGE, P. “Les pactes successoraux” in VAN MOLLE, M. (ed.), *La famille et son patrimoine en questions*, Limal, Anthemis, 2015, 231-246.
- DE WULF, C., “Het voorbehouden erfdeel en de bepaalde overlating van het hoofdbestanddeel van het familievermogen”, KONINKLIJKE FEDERATIE BELGISCHE NOTARISSEN (ed.), *Het notariaat bron van recht en rechtszekerheid*, Brussel, 1973, 283-289.

- DU MONGH, J., “Inbreng en inkorting” in PINTENS, W. (ed.) , *De vereffening van de nalatenschap, Mortsel*, Intersentia, 2007, 83-153
- DU MONGH, J., “Vennootschapsclausules en erfrecht”, in X, *Liber amicorum Jozef van den Heuvel* , Antwerpen, Kluwer, 1999, 717-747.
- DILLEMANS, R., “Het huwelijksvermogensrecht, het erfrecht en het schenkingsrecht in verband met de eigendom van een familiebedrijf” in VAN GERVEN, W. (ed.), *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, 1969, 103-121.
LELEU, Y.H., “Les pactes successoraux en droit comparé” in KONINKLIJK FEDERATIE BELGISCHE NOTARISSEN, *De internationale contractuele relaties. De rol van de notaris, Notarieel congres 1995*, Antwerpen, Maklu, 1995, 545-611.
- DEHALLEUX, V., “La donation” in CULOT, A., E WILDE D’ESTEMAEL, E., DEHALLEUX, V., GOSSIEUX, M., ROUSSEAU, L., VANHAELST, S., *La planification successorale*, Bruxelles, Anthémis, 207-278.
- LIEVENS, J., “Opvolging in familiebedrijven- juridische en fiscale aspecten “ in DE BECKER, B., DE TAVERNIER, P., JESPERS, H., LIEVENS, J., MINNAERT, M., SENAËVE, P., TREMMERY, J., VALCKENBORGH, A., VAN PASSEL, M. en VERSLUYS, L., *Recente ontwikkelingen en topics van Familierecht*, Gent, Uitgeverij Larcier, 2009, 113 -147.
- SLUYTS, C., “De inbreng en inkorting na de wet van 22 december 1998” in DE CLERCK, C., DU MONGH, J., VERBEKE, A.L.(eds.), *Themis: Familiaal Vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2011, 63-91.
- SLUYTS, C., “Inbreng en inkorting. De problematiek van waardeschommelingen” in PINTENS, W., VAN DER MEERSCH, B. (eds.), *Vereffening-verdeling van de nalatenschap*, Maklu, 1993, 77- 111.
- WEYTS, L., “De opvolging in een familievennootschap: een face-lift ” in. TAYMANS, J.F, *Liber Amicorum* Bruxelles, Éditions Larcier, 2012, 537- 562.
- WEYTS, L., “Continuïteit van de familieonderneming te realiseren via de Wet op kleine nalatenschappen?” in DILEMANS, R., *Liber Amicorum*, E-Story-Scientia, Antwerpen, 1997, 505-520.
- VAN BIERVLIET, C., “Opvolging en voortbestaan van een bedrijf” in VAN BIERVLIET, C., TACK, T., GILLEMONT, P., PEETERS, B., VAN DEN BERGHE, F., *Uw vennootschap en de fiscus*, Mortsel, Intersentia, 2017, 325-338.

- VAN DER BURCHT, G., “De schenking in het privaatrecht van Nederland, Frankrijk, Luxemburg, Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Italië en Groot-Brittannië” in KONINKLIJKE FEDERATIE BELGISCHE NOTARISSEN, *De internationale contractuele relaties, de rol van de notaris*, Antwerpen, Maklu, 1995, 613-689.
- VAN HOESTENBERGHE, A.E., “Onderzoek van enkele bijzondere regelingen en voorzieningen” in VAN GERVEN, W., *Juridische aspecten van het familiebedrijf*, Antwerpen/Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1996, 127-154.
- VAN WINCKELEN, “De instemmingsvereiste van artikel 918 B.W.: quid, quando, quis?” in PINTENS, W., DU MONGH, J.(eds.), *Patrimonium*, 2016, 421-434.
- VERBEKE, A., “Vruchtgebruik van de langstlevende”, in PINTENS, W. (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 421-433.
- VERSTRAETE, J., “Inbreng van giften/ bijzondere gevallen” in A. VERBEKE, F. BUYSENS, H. DE RYCKE (eds.), *Handboek estate planning: vermogensplanning met effect bij leven*, Antwerpen, Larcier, 2005, 223-241.
- VERSTRAETE, J., “Schenking van familieondernemingen en de wet van 22 december 1998 houdende fiscale en andere bepalingen. Civielrechtelijke bepalingen: een nieuwe vracht ongerijmdheden en onzekerheden”, in VERBEKE, A., VERSTRAETE, J. , WEYTS, L. (eds.), *Facetten ondernemingsrecht, Liber amicorum Professor Frans Bouckaert*, Leuven, Universitaire Pers, 2000, 497-540.
- VERSTRAETE, J., “Familiale schikkingen herbelicht” in PINTENS, W., DU MONGH, J.(ed.) *Familiaal vermogensbeheer, Mortsel*, Intersentia, 2004, 137-199.
- VERSTRAETE, J., “Erfovereenkomsten” in *Familiale vermogensplanning. XXX ste Postuniversitaire cyclus Willy Delva*, Antwerpen, Kluwer, 2004, 75-146.

Tijdschriften

- AERTS, M., “De ouderlijke boedelverdeling: hoe kan de wetgever de ouderlijke boedelverdeling stabiel maken door de aanvechtingsmogelijkheden ervan te beperken?”, *Jura Falconis* 2014-2015, 153-214.
- BARBAIX, R., “Het erfrecht in woelige wateren: crisis en opportuniteit” in *TEP* 2011, 271-280.
- BUYSENS, F., “Artikel 918 B.W.: Ook bij openlijke schenkingen als voorschot een middel tot definitieve familiale schikkingen?”, *TEP* 2006, nr. 3, 158-167
- CASMAN, H., “Nieuwe erfwet. Een kennismaking” in *NJW* 2018, afl. 377, 134-147.

- DE PAGE, P., “La loi du 31 juillet 2017 modifiant le Code civil à propos des successions et libéralités”, *RGEN* 2017, nr. 8, 362-369.
- DEGEEST, G., “Omzetting vruchtgebruik”, *TEP* 2017, nr. 3, 411-413.
- DE VOGELAERE, I., MATTHIJS, M., “Nieuw erfrecht moet Napoleon doen vergeten”, *Juristenkrant* 2017, 4-5.
- DE WILDE D’ESTEMAEL, E., “Transférer son patrimoine dans le cadre d’une planification successorale” in *Rev.Dr. ULB* 2003, 341- 380.
- DE WULF, C., “Over de toepassing van artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek”, *T.Not.* 2003, nr. 2, 67-73
- DE GREEF, T., “De activiteitsvoorwaarde onder de Vlaamse gunstregimes voor de schenking en vererving van familiale ondernemingen en vennootschappen”, *TFR* 2015, afl. 473, 6-24.
- DILLEMANS, R., VERSTRAETE, J., “Overzicht van de rechtspraak (1961-1967). Erfenissen”, *TPR* 1968, 67-137.
- DU FAUX, H., “Artikel 918 BW - Over de vorm van de toestemming bedoeld in het tweede lid.”, *T.Not.* 1995, nr. 6, 275-278.
- DU FAUX, H., “Kan een schenking als voorschot op nalatenschap aan één van de kinderen bedreigd worden door inkorting? Kritische bedenkingen artikel 922, zoals gewijzigd door de wet van 22 december 1998”, *T. Not.* 2000, 75-80.
- GIJBELS, G., VAN GEEL, A., “Familiale vermogensplanning in het nieuwe erfrecht: nieuwe mogelijkheden?”, *Notariaat* 2017, 1-12.
- GORET, H., “Waag u niet aan verboden erfovereenkomsten: denk aan alternatieven” (noot onder Antwerpen 11 oktober 2010), *Not.Fisc.M.* 2011-12, 95-101.
- MEEUWSEN, P., “Praktische gevolgen van de schenking van een familiebedrijf”, *Vermogensplanning in de praktijk*, 2016, 27-28;
- PUELINCKXCOENE, M., “Artikel 918 B.W. een mogelijk instrument van vermogensplanning?”, *TEP* 2007, 290-298.
- PUELINCKX-COENE, M., VERHAERT, I., GEELHAND, N., VERSTRAETE, J., “Overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen” *TPR* 2005, 471-481.
- SPRUYT, E., “De schenking: het paradepaard van de successieplanning”, *AFT* 2008, 20-138.
- VASTERSAVENDTS, A., “Reserve en beschikbaar deel”, *TPR* 1985, 471-490.

- VAN HIMME, N., “Het verbod van erfovereenkomsten- quo vadimus? Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en de mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht” in *Not.Fisc.M.* 2011, 254-281.
- VAN DEN HOUTE, B., “Een flexibilisering van het erfrecht : een toetsing van enkele figuren van de Franse “Donation-partage” en de anticipatieve afstand van de vordering tot inkorting”, *TEP* 2014, 353- 364.

Krantenartikelen

- M. MICHEL , “Hoe het familiebedrijf overdragen zonder uw andere kinderen te benadelen”, *deTijd* 2017.
- J. DOCKX, “Goede afspraken maken goede families: de erfovereenkomst scheidt duidelijkheid over geld en andere voordelen”, *de standaard* 2017.

Studiedagen

- Studiedag: het nieuwe erfrecht 2017 (lezing J. BAEL)

FRANKRIJK:

Wetgeving

Wetten

- Code Civil Français 21 mars 1804, *JO* 21 mars 1804.
- Loi du 23 juin 2006 portant réforme des successions et des libéralités, *JO* 24 juni 2006.
- Loi 16 juni 2011 contenant organisation du notariat, *JO* 16 juni 2011.

Parlementaire stukken

- Circulaire de la DACS 29 mai 2007 relative à la présentation de la réforme des successions et des libéralités, *BO* 2007, 25.

Rechtspraak

- Cass. Fr. 30 juni 1910, 529, noot LYON-CAEN.
- Cass. Fr. 28 november 1946, *Pas.* 1946, I, 449.
- Cass. Fr. 22 november 1949, *JCP* 1950.
- Cass. Fr. 28 april 1961, nr. 57-12.658, www.legifrance.fr.
- Cass. Fr. 18 mei 1994, nr. 92-11829, www.lextenso.fr.
- Cass. Fr. 17 december 1996, nr. 94-17911, www.juricaf.org.
- Cass. Fr. 16 juli 1997, nr.95-13316, www.legifrance.fr
- Cass.Fr.12 november 1998, nr.96-19814, www.legifrance.fr
- Cass. Fr. 13 juni 1979, *Pas.*1980, 553.
- Cass. Fr. 3 oktober 2000, *Droit Famille* 2001, noot BEIGNIER.
- Cass. Fr. 30 januari 2001, nr. 98-14930, www.juricaf.org
- Cass. Fr. 22 november 2005, nr. 02-17.708, www.legifrance.fr
- Cass. Fr. 4 juni 2007, nr. 06-11.651, www.legifrance.fr.
- Cass. Fr. 26 Octobre 2011, *AJ fam.* 2011, 619.
- Cass. Fr. 8 juli 2009 , *AJ fam.* 2009, 407.
- Cass. Fr. 1 juni 2017 nr.16-17887, www.lexisnexis.fr .
- Brussel 31 oktober 1967, *JT* 1967.

Rechtsleer

Boeken

- FERRE-ANDRE, S., BERRE, S., *Successions et libéralités 2018-2019*, Paris, Dalloz, 715 p.
- GUEVEL, D., *Successions, Libéralités*, Paris, LGDJ Lextenso, 2014, 288 p.
- GRIMALDI, M., *Droit patrimoniale de la famille*, Paris, Dalloz, 2017, 1602 p.
- HENRY, X., ANCEL, P., VENDADET, G., WIEDERKEHR, G., TISSERAND-MARTIN, A., GUIOMARD, P. *Code civil 2017, annoté*, Paris, Dalloz, 2998 p.
- JUBAULT, C., *Droit civil: les successions, les libéralités*, Montchrestien, Lextenso, 2010, 960 p.
- LACROUX, S.D., *Successions le guide pratique : le testament, la donation, les héritiers, la fiscalité, les contentieux*, Issy-les-Mouilneaux, Prat éditions, 465 p.
- LEFEBRE, F. *Successions et libéralités nouveau régime juridique et fiscal : loi du 23 juin 2006, loi du 30 décembre 2006, Loi du 21 août 2007*, Paris, Editions Francis Lefebvre, 2007, 525 p.
- LEVILLAIN, N., FORGEAR, M-C., BOICHE, A. *Liquidation des successions*, Paris, Dalloz, 2016, 537 p.
- MALLAURIE, P., BRENNER, C., *Droit des successions et des libéralités*, Issy-les-Moullineaux, LGDJ Lextenso, 2016, 704 p.
- MAURY, J. *Successions et libéralités*, Paris, Litec, 2009, 232 p.
- RIONDET, E., SEDILLOT, H., *Transmission du patrimoine: testament, donation, autres mécanismes*, Paris, Delmas, 2007, 379 p.
- SAUVAGE, F., *Successions 2016/2017*, Paris, DELMAS, 313 p.
- VOIRIN, P., GOUBEAUX, G., *Droit civil tome 2 : régimes matrimoniaux : successions-libéralités*, Lextenso, 2010, 454 p.

Bijdragen in boeken

- GUEVEL, D., “Rapport des dons et des legs ” in SAVAUX, E., (ed.) *répertoire de droit civil 2007*, Paris, Dalloz, www.dalloz.fr.
- FARGE, C. , “Masse partageable en présence de libéralités : la réduction des libéralités” in GRIMALDI , M., (ed.), *Droit patrimoniale de la famille 2018/2019*, Paris, Dalloz, 2017, 729-744.

- TESTU, X., BICHERON, F., “Pactes sur succession future exceptionnellement autorisés” in M. GRIMALDI, *Droit patrimonial de la famille*, 2018, Paris, Dalloz, 406-423.
- NAJJAR, I., “Pacte sur succession future, évolution jurisprudentielle” in SAVAUX, E. (ed.), *répertoire du droit civil*, Paris, Dalloz, 2012, www.dalloz.fr .

Tijdschriften

- BAILLON-WIRTZ, N., “Que reste-t-il de la prohibition des pactes sur succession future ? - À propos de la loi du 23 juin 2006” in *Rev.Dr.Fam.* 2006, 44-49.
- BERGEL, J.L. , “La loi n°2006-728 du 23 juin 2006, portant réforme des successions et des libéralités, comporte des aménagement sensibles du régime légal de l’indivision à partir du 1er janvier 2007, tout en réaffirmant les principes essentiels”, *RDI* 2006, 371-374.
- BOXSTAEL, K., Schenken en erven van familiebedrijven: aandachtspunten voor het notariaat, *T.Not.* 2012, 5-8.
- CATALA, P., “Prospective et perspective en droit successoral: réforme des successions et des libéralités”, *JCP éd. N.* 2007, www.lexisnexus.fr.
- COLLE, C., “La loi du 23 juin 2006 portant réforme des successions et des libéralités – aspects relatifs à la transmission d'entreprise” in *JCP éd. N.* 2006, www.lexisnexus.fr.
- GULSEN, Y. , “La modernisation des opérations de partage” in A. LIENHARD, *Recueil Dalloz* 2006, www.dalloz.fr.
- LEROYER, A-M., “Réforme des successions et des libéralités” in *RTD Civ.* 2006, 612-633.
- LEPROUX, J., “Les nouveaux pactes de famille en droit des successions et des libéralités” in *LPA* 2002 3-16.
- LEVILLAIN, N., “Loi du 23 juin 2006 : principales nouveautés relatives aux successions” *JCP éd. Not.* 2006, www.lexisnexus.fr.
- MATHIEU, J-M., “Les enjeux de la renonciation anticipée à l'action en réduction : vers une contractualisation de la transmission successorale . - Plaidoyer pour une utilisation accrue, mesurée et raisonnée de la renonciation anticipée à l'action en réduction”, *JCP éd. Not.* 2010, www.lexisnexus.fr.
- NICOD, M., “L'anticipation de la succession”, *JCP éd. Not.*, www.lexisnexus.fr.

- PATARIN, J. “Notion et sanction de pacte sur succession future”, *RTD civ.* 1996, 679-683.
- PATARIN, J., “Pacte sur succession future et donation à cause de mort” in *RTD Civ.* 19991, 375-378.
- PRIGENT, S., “Une réforme en profondeur du droit des successions”, *RFC* 2006/2007, 1-14.
- PRIGENT, S. “La réforme des successions, des libéralités... et de l’assurance-vie”, *RFC* 2008/2009, 40-45.
- SAUVAGE, F., “La renonciation anticipée à l’action en réduction”, *AJ Famille* 2006, 355-358.
- STEPHANE, P., “La donation-partage”, *RFC* 2017, 32-34.
- TISSERAND- MARTIN, A., “La nouvelle dynamique de la donation-partage” *AJ.fam.* 2006, www.dalloz.fr.
- ZALEWSKI, V, “La renonciation anticipée à l'action en réduction : imputation et/ou réduction ? ”, in *Issu de Defrénois : Rev.Not.* 2007, www.lextenso.fr.

ZWITSERLAND :

Wetgeving

Wetten

- Code Civil Suisse 10 décembre 1997, *RO* 10 décembre 1997.
- Loi fédérale du 30 mars 1911 Code des Obligations, *RO* 30 mars 1911.
- Loi fédérale sur le droit foncier rural 4 octobre 1991, *RO* 4 octobre 1991

Rechtspraak

- Tribunal Fédéral 20 november 1924, AFT 50/1924 II, *JdT* 1925, 40-458.
- Tribunal Fédéral 4 februari 1986, AFT 112 II, www.swisslex.ch, 23-25.
- Tribunal Fédéral 9 november 1989, AFT 115/1989 II, www.bger.ch, 323-329.
- Tribunal Fédéral 9 september 1992, AFT 188 II 273, www.swisslex.ch, 273-282.
- Tribunal Fédéral 17 februari 1992, AFT 118 II 101, www.swisslex.ch, 103-109.
- Tribunal Fédéral 3 april 2010, nr. 4C.363/2000 www.bger.ch.
- Tribunal Fédéral 7 mei 2003, n°5C 60/2003, noot P.H. STEINAUER, 143-144.
- Tribunal Fédéral 6 juni 2007, AFT 133 III 406, www.swisslex.ch.
- Tribunal Fédéral 6 juli 2009, N°5A311/2009, www.bger.ch.
- Tribunal Fédéral 12 september 2017, N° 5A 677/2017, www.juricaf.org.

Rechtsleer

Boeken

- BORNHAUSER P., *Der Ehe- und der Erbvertrag: dogmatische Grundlage für die Praxis*, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich, 2012, 360 p.
- CARLIN, C., *Etude de l'article 473 CC : spécialement les problèmes liés à la quotité disponible*, Genève, Schulthess Juristische Medien AG, 513 p.
- CARLIN, S., *Etude de l'article 473 CC Spécialement les problèmes liés à la quotité disponible*, Zürich, Recherches Juridique Lausannoises, 534 p.
- DRUEY, J., *Grundriss des Erbrechts*, Stämpfli, Bern, 1997, 290 p.
- EIGENMANN, A., ROUILLER, N., *Commentaire du droit des successions*, Berne, Stämpfli, 2012, 1124 p.
- ENGEL, P., *Contracts de droit Suisse*, Bern, Stämpfli Verlag AG, 2000, 952 p.

- GUINAND, J., SETTLER, M. , LEUBA, A., *Droit des successions*, Zürich, Schulthess, 2005, 307 p.
- JEANDIN, E., *Chroniques notariales illustré par Eric Buche*, Zürich, Schulthess éditions romandes, 2012, 166 p.
- LING, P., *Les successions dans les entreprises : travaux de la journée étude organisée le 20 mai 2005*, Lausanne, CEDIDAC, 226p.
- MONTAVON, P., MONTAVON, M., BUCHELER, R., LABBOUR, I., MATTHEY, A., BEICHLIN, J., *Abégé de droit commercial : droit et entreprises*, Zürich, Schulthess Verlag, 2017, 1330 p.
- STEINAUER, P.H. , *Le droit des successions*, Berne, Sämpfli, 2006, 695 p.
- STEINAUER, P.H., M. MOOSER, A.EIGENMANN (eds.), *Journée de droit successoral 2017*, Bern, Stämpfli Verlag AG, 2017, 181 p.

Bijdragen in boeken

- COTTI, F., “495 CC” in EIGEMANN, A., ROUILLER, N. (eds), *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, 212-217.
- COTTI, F., “512 CC” in EIGEMANN, A., ROUILLER, N. (eds.), *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, 279-282.
- EIGENMANN, A., “520 CC” in EIGEMANN, A, ROUILLER, N. (eds.), *Commentaire du droit des successions (art. 457 – 640 CC; art. 11-24 LDFR)*, Bern, Stämpfli Verlag AG 2012, 369- 371.
- STEINAUER, P.H., “Droit successoral” in LING, P., (ed.), *Les successions dans les entreprises travaux de la journée organisée le 20 mai 2005*, Lausanne, CEDIDAC, 2006, 1-23.
- STEINAUER, P.H., “Les parties au pacte successoral” in MOOSER, M., STEINAUER, P.H, EIGENMANN, A.(eds.), *Journée de droit successoral 2015*, Stämpfli Verlag AG, 2015, 161-187.
- STEINAUER, P.H., “Le respect de la réserve héréditaire” in MOOSER, M., STEINAUER, P.H, EIGENMANN, A., *Journée de droit successoral 2016*, 153-176.

- HAAS, C. , “Une réforme importante du droit successoral français-vers plus de libéralité” in DADDLEY, M. (ed.), *Successio 2007*, Bern, Schulthess Juristische Medien AG, 2007, 58-59
- HUBERT-FROIDEVAUX, A., “Art 608 CC” in EIGENMANN, A. , ROUILLER, N. (eds.), *Commentaire du droit des successions (art 457-640 CC; art 11-24 LDFR)*, Stämpfli Verlag AG, Berne, 2012, 877-879.
- MOOSER, M., “La pratique notariale” in LING, P.(ed.), *Les successions dans les entreprises travaux de la journée organisée le 20 mai 2005*, Lausanne, CEDIDAC, 2006, 23-48.

Tijdschriften

- CARLIN, S., “La renonciation anticipée à une expectative successorale : comparaison des droits français et suisse” in *Revue du droit privé et fiscal du patrimoine* 2009, 39-50.
- GUILLAUME, F., PAPEIL, H., “Transmission d’une entreprise familiale à un descendant: essai comparatif suisse-france”, *Semaine Judiciaire* 2009, 33- 72.
- GUILLAUME F. “Aspects successoraux de la transmission d’une entreprise à un descendant, la transmission d’une entreprise famille”, *EP* 2007, 334-339.
- HEINZELMANN, R., “Nouveau droit des successions” , *TREX* 2017, 40-41.
- SCHMID, J., “Résiliation et annulation des pactes successoraux”, *TREX* 2005, 100-103.
- PIOTET, D., “L’attribution directe et la formation des lots dans le partage successoral”, *JT* 1975, 553-569.
- PIOTET, P., “La réduction d'un pacte successoral positif onéreux” in *RJL* 2004, 225-236.
- PIOTET, P. “La nature des pactes successoraux, et ses conséquences” *RJL* 2004, 317-334.
- PIOTET, P., AMIGUET , J-G, “Droit des successions” *Not@lex* 2009, 154-19.

Extra documentatie

- Révision 10 avril 2017 du code civile synthèse des résultats, *Office fédéral de la justice* 2017